

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XIV-то обикновено Народно събрание.

Трета редовна сесия.

ЕXXXIV заседание, петък, 11 февруарий 1911 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. Н. Кжневъ, въ 2 ч. 42 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: (Звъни) Засѣданието се отваря.

Моля г. секретаря да провѣри списъка на отсъствающитѣ г. г. народни прѣдставители.

Секретаръ Д. Митовъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Василъ Александровъ, Алекси Ангеловъ, Андрѣй Башевъ, Димитъръ Бончевъ, Недѣлко Вельовъ, Стамо Груловъ, Йонко Гунчевъ, Милошъ Дановъ, Михаилъ Икономовъ, Александъръ Каназирски, Никола Коцевъ, Маринъ Кърпаровъ, Василъ Мантовъ, Илия Марковски, Ганчо Марковъ, Асѣнъ Милчевъ, Никола Митевъ, Георги Палашевъ, д-ръ Стефанъ Поповъ, Драганъ Поповъ, Никола Поповъ, Стефанъ Поповъ, А. Сюлеймановъ, Богданъ Токевъ, Христо Тоневъ, Никола Холевичъ, Александъръ Христовъ и Гани Черневъ)

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: Отсъствуватъ 28 народни прѣдставители; има нужното число, за да се състои засѣданието законно.

Минаваме къмъ разглеждане на дневния редъ — изслушване обясненията на останалитѣ г. г. бивши министри.

Има думата бившиятъ воененъ министъръ генералъ Михаилъ Савовъ, но прѣдъ видъ на това, че вчера се взема рѣшение, щото, по обясненията на г. Савова, засѣданието да бѣде закрито, умоляватъ се г. г. стенографитѣ да напуснатъ залата.

(Слѣдъ тайното засѣдание)

Прѣседателствующъ Н. Кжневъ: (Звъни) Засѣданието продължава.

Прѣди да дамъ думата на г. г. бившитѣ министри, считамъ за нужно да съобща на Събранието, че постъпиха обяснения отъ бившия министъръ г. Иванъ Халачовъ. Прочитъ на тѣзи обяснения ще се даде слѣдъ като се изслушатъ устнитѣ обяснения на явилитѣ се бивши министри.

Има думата бившиятъ министъръ г. д-ръ Никола Геннадиевъ.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Когато прѣди коледа почитаемото

Народно събрание постанови да се назначи една слѣдствена комисиия, която да провѣри ония обвинения, за които говорѣше докладътъ на анкетната комисиия, г. министъръ-прѣдседателътъ отправи позивъ къмъ членоветѣ на слѣдствената комисиия, да направятъ по-тщателна, по-внимателна провѣрка на ония данни, които бѣха по-напрѣдъ изложени и разкритикувани тукъ. Единъ отъ г. г. членоветѣ на анкетната комисиия, г. Теодоръ Теодоровъ, отиде подалечъ. За да усили аргументацията си да иска слѣдствие, каза: членоветѣ на анкетната комисиия и тѣ сж хора, може да сж направили нѣкои грѣшки, за да се даде възможност на бившитѣ министри да се оправдаятъ, да се обяснятъ, за да има гаранция на пълно безпристрастие, добръ е да се назначатъ членоветѣ на слѣдствената комисиия не измежду тия, които сж взели вече участие единъ пѣтъ въ анкетната комисиия. Може-би, ако бѣше се постъпило по този начинъ, щѣше да се върви по-правилно и, може-би, слѣдствената комисиия, по-редовно съставена, щѣше да дойде съ по-твърдъ материалъ, по-добръ провѣренъ, който да съставлява гаранция и за тѣзи, които сж набѣдени, и за съвѣстѣта на ония, които ще гласуватъ. Не се подозира добрата воля нито на едного. Но, г. г. народни прѣдставители, ако законътъ запрѣщава на съдията, който се е произнесълъ за виновността на единъ човѣкъ, да го съди вече; ако законътъ за съдене на министритѣ прѣдвизда, че онзи, който внася прѣдложението за съдене, не може да бѣде членъ на слѣдствената комисиия, защо прави това нѣщо? Защото лицето, което е внесло прѣдложението, се е вече произнесло; въ съвѣстѣта си има убѣждение, че ония, които иска да прѣдава на съдъ, сж виновни и не може да се освободи отъ туй прѣдупрѣждение: той е вече единъ заинтересованъ съдия. Ако лицето, което е внесло прѣдложение и което при пълно освѣтление може да измѣни даже мнѣнието си, не може да бѣде членъ на слѣдствената комисиия, още по-малко трѣбваше да попаднатъ въ нея членоветѣ на анкетната комисиия, защото тѣ бѣха всичкитѣ до единъ ангажирани; защото се бѣха произнесли по единъ положителенъ начинъ, и тамъ, кждѣто има вѣроятност, за нашата виновност, та трудно бѣше да се освободятъ отъ прѣдразсѣлъка и отъ влиянието на старитѣ си убѣждения. Безъ съмнѣние, слѣд-

ствената комисия не е имала време да разкрие всичко, да провери всичко, защото, колкото се касае до разкриване, каквото можеше, каквото се е случило в канцеларията на нѣкой регистраторъ, всичко е издирено, но колкото се касае до проверката, времето не е достигало. Истина е, че новитѣ членове на слѣдствената комисия, ония, които не бѣха ангажирани, дадоха всички доказателства, че се стараятъ да се поставят на непристрасна почва. Истина е — азъ видѣхъ съ очитѣ си — че и у нѣкои отъ старитѣ членове на анкетната комисия имаше старание и тѣ да се освободятъ отъ по-напрѣжъ изказаното мнѣние и, колкото е възможно, безъ страсть, безъ прѣдубѣждение да разглеждатъ дѣлата, да разпитватъ било свидетелитѣ, било странитѣ. Но нѣщо отъ старото не можеше да не остане. Човѣшкитѣ слабости не се покриватъ съ единъ вотъ на Народното събрание, особено въ тази област, която ни занимава. Ние сме политически хора. Тукъ между нѣкои отъ членоветѣ на анкетната комисия и насъ станаха прѣрекания. Ние се нахвърлихме единъ срѣщу другъ съ яростъ, съ забравяне на мѣрката и отъ едната, и отъ другата страна. Можеше ли всичкото това да се заличи; можеше ли да не останатъ рани отъ тѣзи схватки и можеха ли тѣзи рани да не се разтворятъ, когато на нова смѣтка ще се срѣщнатъ тия хора, единътъ да бѣде съдия съ всичката власт, която му дава законътъ, другиятъ да бѣде набѣдентъ, съ всичката немощъ, въ която се поставя — защото ние бѣхме поставени по-долу, отколкото всѣки обвиняемъ, който се явява прѣдъ съдебния слѣдователъ или прѣдъ старшия стражаръ — че не по злата воля на слѣдствената комисия, но по силата на нѣщата, по краткостта на времето и по хода на издирването?

Тази е причината, по която и въ новия докладъ на слѣдствената комисия се съглеждатъ сжщитѣ ония слабости, които издаваше стариятъ докладъ на анкетната комисия, тази е причината, по която, ще кажа и сега още, но ще бѣда длъженъ да го докажа, този новъ докладъ, отъ юридическа точка зрѣние, не издържа критика. Този докладъ не можешъ да го покажешъ и на единъ мирови съдия; въ него има чудновати заключения: най-дребната административна нередовностъ, несъгледането на нѣкое разпореждане на нѣкой правилникъ, грѣшката, допусната отъ единъ архиваръ или разсилень, се възвежда въ прѣстѣпление, извършено отъ министъръ, за да може да бѣде даденъ той подъ съдъ съгласно чл. 155 отъ конституцията. То е сѣ сжщото, като да дадешъ нѣкой човѣкъ подъ съдъ за убийство и като те питатъ: Кого уби? — Да речешъ: Еди-кого. — Убихъ ли го, или човѣкътъ е живъ? — Човѣкътъ е живъ. Куршумъ ли теглихъ срѣщу него; ножъ ли му забодохъ въ гърдитѣ? Не, но когато си ходилъ на разходка, срѣщналъ си единъ човѣкъ и си му казалъ, че той е боленъ. — По този начинъ ти си искалъ да го убиешъ морално, затуй ще те дамъ подъ съдъ за убийство.

Въ границитѣ на времето, съ което разполагамъ, ще се постарая да ви докажа, че дѣйствително тѣй се прѣдставлява работата прѣдъ васъ. Туй време е кратко, но азъ поехъ задължение и ще си одържа думата. Ако въ нѣкои точки скрата повече, отколкото трѣбва, нѣма да се простирамъ върху тѣхъ, защото по-напрѣдъ съмъ говорилъ тукъ прѣдъ васъ, но, ако въ скрашенията, неволно, принуденъ, пропусна нѣща, които се показатъ, че сж неясни за нѣкого отъ г. г. народнитѣ прѣдставители и, ако остане впечатлѣние у нѣкого, че обясненията ми сж непълни, ще ми направите най-голѣмата услуга послѣ, когато ще вземете думата, било отъ трибуната, било частно, да ми обърнете вниманието. Азъ съмъ готовъ всѣкога да взема думата пакъ и да дамъ нужнитѣ обстоятелствени обяснения. Но не

мога да се освободя отъ задължението, което взехъ — ще свърша говоренето си най-много въ 3 часа, ще се старая да говоря даже по-малко.

Ще кажа най-напрѣдъ нѣколко думи за нарушението на чл. 47 отъ конституцията. Теоретическата страна на този въпросъ азъ развихъ напрѣжъ доста дълго. Ония, които сж ми направили честта да слушатъ първата ми рѣчь, нѣматъ нужда да я слушатъ повторно. Азъ вѣрвамъ, че по този въпросъ има съставено убѣждение. Ще прибавя само нѣколко думи и ще изложа нѣколко мисли, които сж прѣдизвикани отъ това, което виждамъ въ доклада на слѣдствената комисия. Въпросътъ се поставя тѣй: правителството на Рачо Петровъ, което се състави прѣзъ 1903 г., суспендира нѣкои членове отъ закона за чиновницитѣ. Това го направи подъ прѣдлогъ, че сж налице условията, изискуеми отъ чл. 47 отъ конституцията. Значи, измѣни единъ законъ, съ указъ прогласи другъ, но, въ сжщностъ, условията, които сж прѣдвидѣни въ основния законъ, не бѣха налице, защото нѣмаше нито вътрѣшна, нито външна опасностъ, която да застрашава страната и защото нѣмаше възможностъ да се свика Народното събрание. Това е първата точка, на която слѣдствената комисия се спира наново. Това е мнѣнието, което е възприето съ единъ гласъ болшинство и което не допускамъ по никакъвъ начинъ да се приеме отъ почитаемото Народно събрание сега, нито отъ камарата, додѣто сжществува Народното събрание и додѣто сжществува тази конституция.

Второ. Слѣдствената комисия се постави и на тая втора почва: имало ли е или не налице условията прѣдвидѣни въ основния законъ. Народното събрание на есенъта, прѣзъ 1903 г., не е гласувало на тогавашното правителство bill d'indemnité, не е заличило прѣстѣплението, ако то е извършено, а вотътъ на камарата, на XIII-то обикновено Народно събрание, има само тая смисълъ, че съ него се покрива политическата отговорностъ на министритѣ, а углавната може да се дири.

По тѣзи двѣ точки, двѣ думи. Тревожно ли е било положението на 1903 г., когато ние дойдохме на властъ, имаше ли опасностъ да ни бѣде обявена война, това е ясно за васъ днесъ. Прѣдъ васъ отъ бившия воененъ министъръ, г. генералъ Савовъ, се прѣдставиха данни, които сж изкоренили всѣкакво съмнѣние въ вашитѣ умове. Ако ми е позволено да обърна вниманието ви на нѣкои други работи, до които г. генералъ Савовъ не се досегна, ще прибавя само слѣдующето. Позволете ми да ви прочета двѣ извадки отъ единъ вѣстникъ, който не можете да подозирате, че ще пише ярочно въ наша полза. Това е в. „Миръ“ отъ пролѣтъта на 1903 г., прѣди ние да дойдемъ на властъ. Въ бр. 1.254 отъ 15 априлий 1903 г. чета: „По заповѣдъ отъ Военното министерство тѣзи дни сж изпратени нови войски за турската граница. Една дружина отъ 14 македонски полкъ и единъ ескадронъ отъ софийския дивизионъ заминаха за Самоковъ. Числото на турската войска на границата е три пѣти по-голѣмо отъ нашата“. На 17 априлий, бр. 1.255, сжщиятъ вѣстникъ пише: (Чете) „Всички консули и чужди кореспонденти констатираха факта, че никога положението въ Македония не е било тѣй разбъркано и въстаническото движение тѣй разпространено, както сега. Когато положението е тѣй сериозно, когато катастрофата виси надъ България, какво прави княжеското правителство? Съвѣтницитѣ на Негово Царско Височество доскоро укоряваха кабинета на Стоилова, че не отворилъ война на Турция прѣзъ 1897 г. А какво мислятъ да правятъ цанковиститѣ, когато възстанито въ Македония е въ пълния си разгаръ?“ И на 26 априлий, бр. 1.259, сжщиятъ вѣстникъ пише: (Чете) „Ние сме желали по единъ толкова сжбоносенъ въпросъ въ нищо да се не дѣлимъ отъ днешното пра-

вителиство; но неговото поведение въ случая, неговото експлоатиране съ една тъй свещена кауза, каквато е Македония, ни кара да се гнусимъ и да искаме между другото по-скорошното поставяне начело на управлението хора, които да опънатъ всичката сериозност на положението и, като оставатъ настрана всички лични и партийни дразки, побързатъ, ако не е късно, да запазятъ отечеството отъ опасности, които го застрашаватъ. Отъ мене си само едно нѣщо ще прибавя — че това, което в „Миръ“ приписва на г. Данева, не е приписано справедливо. Нито едно българско правителство не е експлоатирано съ македонския въпросъ за партизански цѣли. Това сж мръсни клевети, които се хвърлятъ отъ долнокачествени вѣстници. Азъ, обаче, не допускамъ това нѣщо. Напротивъ, съ неопровержими данни ще защита г. Данева дотолкова, доколкото той е защитаемъ въ тази точка, че не е той виновенъ, ако положението е било тревожно. Прочетохъ ви тѣзи извадки, за да видите, каква прѣцѣпка сж дали на вѣмето хората, които днесъ твърдятъ, че на 1903 г. нѣмаше никаква опасност. Тия извадки сж отъ пролѣтътъ. По-напрѣдъ, прѣзъ есенъта на 1902 г., имаше движение подбудено отъ генералъ Цончева. На 1903 г. мѣсець априлий, още непрогласено голѣмото въстание въ Македония, и вече органътъ на народната партия говори за катастрофата, на която е изложена България, вече говори за опасности, които грозятъ нашето отечество, и че трѣбва да се махнатъ отъ управлението некадърнитъ хора, които стоятъ начело на България, и да дойдатъ други, които знаятъ да прѣцѣпнатъ положението. Ако това не е тревожно положение, ако това не е прѣдвѣщавало опасностъ за страната, кое ви би съставлявало опасностъ?

Но да подемемъ въпроса малко по-основателно, по-отдѣлно. Покойниятъ генералъ Цончевъ, въ борбата си съ вътрѣшната организация, прибѣгна до едно лекомислено сръдство — повдигна въстание въ Разлога, за да може да накара и другитъ да въстанатъ, та да възприематъ неговия възгледъ. Вътрѣшната организация бѣше противна на туй въстание, вътрѣшната организация бѣше противна и на въстанието отъ 1903 г.; но то бѣше неминуемо. Ония, които прѣдставляваха тукъ вътрѣшната организация, прѣдседателтъ на комитета, г. инженеръ Христо Станишевъ, заедно съ тогавашния министъръ на просвѣщеніето г. Александъръ Радевъ, ходиха при г. Даневъ още прѣзъ зимата и го молиха да наложи на своитъ приятели да не вървятъ подиръ генералъ Цончева, да подѣйствува морално надъ своитъ партизани да не поддържатъ ония, които ще водятъ въстанието.

Д-ръ С. Даневъ: Никога не съмъ поддържалъ генералъ Цончева.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Г. д-ръ Даневъ! Мене ме питаха въ слѣдствената комисия по този въпросъ. Питайте вашитъ другари, какво отговорихъ: „Не допускамъ г. д-ръ Даневъ да е поддържалъ въстанието; моята дълбока вѣра е, че той е желалъ противното и г. д-ръ Даневъ доказва това нѣщо не само съ декларации, но и съ дѣла. Да-ли г. Даневъ въ положението, въ което е билъ поставенъ, съ сръдствата, съ които е разполагалъ, и съ влиянието, съ което се е ползувалъ надъ различни фактори тогава, е билъ въ сила да спре въстанието, то е вече свършено другъ въпросъ“. Така щото, отъ мене нѣма да чуете обвинение противъ Васъ, въ тази смисълъ.

На 23 януарий, когато, по причини, които сж изложени и въ тогавашнитъ правителствени органи, заради които министъръ-прѣдседателтъ тогава, г. д-ръ Даневъ, е говорилъ тукъ, въ Народното събрание, не могло да се въздѣйствува, за да не се нанесе пакостъта, която стана съ въстанието отъ

края на 1902 г., отвѣтрѣ дойде едно писмо, което се изпрати на нѣколко мѣста. Единъ отъ хората, които получиха това писмо, бѣше и министъръ-прѣдседателтъ, г. д-ръ Даневъ. Съдържанието му е слѣдующето: (Чете)

„Тайниятъ централенъ македоно-одрински комитетъ е натоваренъ отъ всички ръководители на революционнитъ райони въ страната и отъ всички видни дѣйци на тайната македоно-одринска организация да ви извѣсти слѣдното: първо, тайната организация рѣши да повдигне въ недалечно бъдеще на настоящата година въстание въ Македония и Одринско и да се бори съ всички сръдства, докогато не извоюва човѣшки права на роба.

„Второ, организацията осжда домогванията на всички официални и неофициални фактори въ България, които мимо нейното съгласие сж се старали и стараятъ да увеличатъ народа въ въстание, защото тѣзи фактори съзнателно или несъзнателно, сж подкапавали отъ основа каузата на македоно-одринския робъ, като съ своитъ дѣйстви сж дали на борбата колоритъ, обстоятелство толкозъ силно експлоатирано отъ Турция и европейската дипломация.

„Трето, организацията заявява велегласно, че до деня на въстанието ще се бори съ всички комитети, корпорации или частни лица, които съ постѣпкитъ си биха изнасилили да се хвърли въ неравната борба не наврѣме и биха разсипали плана и за дѣйстви. Тя ще държи смѣтка за всички онѣзи, които подкавкитъ и да е съображения или влияния, биха пожелали да използватъ борбата на роба за други цѣли, а не за подобрене на неговата участъ.

„Четвърто, слѣдъ обявяването на въстанието всички борци да подкрѣпятъ роба въ неравната борба, ще бждатъ посрѣщнати въ тѣхнитъ обятия. Желателно е обаче всички брови сили да влѣзатъ въ съгласие съ организацията.“

Съ този документъ се съобщава, че жрѣбието е хвърлено, че, въпрѣки старанията на вътрѣшната организация, въпрѣки пропагандата на Гоце Дѣлчевъ, не може по никакъвъ начинъ да се отлага въстанието; то ще се прогласи. Най-напрѣдъ бѣше рѣшено да се прогласи на Гергьовъ-денъ, послѣ съ голѣми старания хората, които имаха влияние надъ вътрѣшната организация, сполучиха само да отложатъ въстанието. Правителството на г. д-ръ Данева знаеше вече, че ще има въстание въ Македония.

Д-ръ С. Даневъ: И направихме си дълга да прѣдупрѣдимъ тѣзи хора, че не могатъ да разчитатъ на българското правителство. Ние ги съвѣтвахме да бждатъ мирни.

Д-ръ Н. Генадиевъ: И Вие, и всички правителства, и ние ги съвѣтвахме, защото, когато се рѣши да се вдигне въстание, България нѣмаше войска. Онѣзи, които си играеха тукъ съ организации и комитети, които посрѣдъ София събираха конгресъ, не си даваха смѣтка, че сж господари да подпалятъ кибрита, но не знаятъ, докъдъ ще отиде огнѣтъ; — не си даваха смѣтка, че България не е готова, и че е голѣмо нещастие за отечеството да се повдига въстание тогава, когато България не е въ състояние да се намѣси. Та не се съмнѣвамъ, че г. д-ръ Даневъ си е изпълнилъ длъжността; но не е тамъ въпросътъ. Въпросътъ е: имаше ли опасностъ за война, когато се знае, че въстанието е неминуемо, когато можеше да се сжди за неговия размѣръ по туй, което бѣше станало прѣзъ есенъта на 1902 г., когато се знаеше на туй отгоръ, че ние нѣмаме нито топове, нито пушки, нито коне, нито патрони. Искане ли голѣмъ умъ, за да се разбере, че войната ни застрашава, че тя е почти неминуема, че, слѣдователно, опас-

ностъ съществува? Ето първият елементъ, който се иска отъ чл. 47 на конституцията.

Вторият елементъ е, че трѣбва да има невъзможност да се свика Народното събрание. Нѣма нужда да повтарямъ това, което казахъ по-напредъ. Щомъ си длъженъ да внесешъ въ първата камара кредити, които по естеството си трѣбва да останатъ тайни, за да постигнатъ цѣльта си, и щомъ викашъ камарата, за да измѣнишъ едно нѣщо и най-вече закона за чиновниците, а въ същото врѣме разкривашъ тайнитъ кредити, съ това вече вършишъ прѣдателство. Който дѣйствува съ разумъ, съ патриотизъмъ, не може да свика Народното събрание; ще вземе отговорността, ще измѣни нѣколко членове отъ закона за чиновниците. Кой знае, какво голѣмо чудо е станало! Вие избори извършихте съ този законъ и досега не сте го отмѣнили, защото всѣки намира, че този законопроектъ, както го изработихме, е по-добъръ и по-уменъ, и вѣрвамъ, че и г. Даневъ утрѣ да поеме управлението, нѣма да възстанови стария си законъ, а съ този ще управлява.

Втората опора на слѣдствената комисиия е: Вие на 1903 г. казвате, че ще вземете отговорността. Каква отговорностъ поемате? Ще измѣнимъ закона; ще го измѣнимъ и ще внесемъ указа на одобрение въ Народното събрание, когато се свика камарата. Не подлежеше на съмнѣние, че Народното събрание ще бѣде разпуснато, както бѣха разпуснати всички Народни събрания, както бѣше разпуснато и нашето, както ние разпуснахме г. Даневото, както г. Даневъ разпусна пъкъ другото. Ако изборитъ не ни дадатъ болшинство, което нѣщо можеше да се случи, особено въ такива тревожни врѣмена, когато ние нѣколко пѣти викахме избирателитъ да служатъ на границата, като мобилизирахме войската, нѣма съмнѣние, че ще ни даватъ подъ сѣдъ и ние трѣбваше да избираме между длъжността прѣдъ отечеството и своето лично спокойствие. Ако Народното събрание, съставено въ болшинството си отъ наши приятели или даже наши противници, одобри тази мѣрка и каже, че не сме извършили прѣстъпление, въпросътъ е звършенъ. Тѣй сме разбирали ние отговорността, която тежи надъ насъ. Слѣдствената комисиия не се съгласява съ това мнѣние. Доколко ние сериозно сме гледали на въпроса, ще разберете отъ факта, изнесенъ тукъ прѣдъ васъ отъ г. Данаилова, прѣдседател на слѣдствената комисиия, и съобщенъ нему отъ мене, че по този въпросъ имаше и министерска криза. Мене ме питаха, дали г. д-ръ Шишмановъ е билъ за или противъ. Г. д-ръ Шишмановъ бѣше противъ измѣнението на закона. По какъвъ мотивъ бѣше противъ, това нѣма да кажа, защото азъ говоря това, което може да послужи въ полза на другаритъ ми, но да стрѣлямъ въ гърба имъ не съмъ наученъ, на такъвъ моралъ не съмъ служилъ и нѣма да служа прѣзъ живота си. На-ли ме питахте това, което мислите, че е въ негова полза, казвамъ ви, че до кризата е билъ противъ измѣнението на закона: Когато со върна отъ двореца, той бѣше за измѣнението на закона. Ние, обаче, не тѣй поставихме въпроса: ако не се измѣни законътъ, ние си отиваме, не желаемъ да бѣдемъ министри. Покойниятъ Петковъ подаде оставка. Г. Добровичъ бѣше поникантъ, и когато дойде въ Министерския съвѣтъ, събщи му се, че безъ това не е възможно да поемемъ отговорността за управлението. Та ние не сме гледали на властта, на изборитъ. Ние бѣгаме отъ властта и заявяваме, че нѣмаме намѣрени да си играемъ: или ще ни се даде възможностъ да изпълнимъ дълга си, да запазимъ страната отъ катастрофа, която в. „Миръ“ прѣдвѣщаваше единъ-два мѣсеца по-рано, или ще си отидемъ и да дойдатъ други да управляватъ съ този законъ. Разбира се, г. д-ръ Шишмановъ, слѣдъ като се рѣши въпросътъ,

че нѣма да има подаване на оставка, прѣдпочете да остане въ министерството и да се съгласи да се измѣни законътъ. То, е съвършено отдѣленъ въпросъ, който него не засѣга, и ако имаше нѣщо лошо за него, нѣмаше да го спомена.

Така щото, по единъ принципиаленъ въпросъ, по единъ въпросъ отъ голѣма важностъ, ние още на 1903 г. рѣшаваме, че макаръ да се бѣше изминалъ само единъ мѣсецъ — не помня точно колко врѣме — откогато бѣхме на власт, прощаваме се съ властта, не се лакомимъ за нея и си отиваме. То не бѣше комедия, не бѣше шега; дълги прѣговори се водиха за тази работа; ние по никой начинъ не можехме да отетянимъ, защото този, който носи отговорностъ трѣбва да знае какво прави. Хората, които управляватъ държавата, тѣ сж, които ще опрѣдѣлятъ, дали сж налице условията на чл. 47 отъ конституцията. Тогава ние не можехме да викаме нѣкого и да го питаме: „Вие, г-не, който сте отъ народната партия, подиръ петъ години на нашето мнѣние ли ще бѣдете; ако не ще бѣдете на нашето мнѣние, да не се залавяме за тази работа, да си стоимъ настрана и да бѣдемъ спокойни“. Нито можехме да питаеме нѣкого отъ друга партия: „Вие, г-не, слѣдъ три години имате ли памѣрение да се запишете въ демократическата партия, че като дойдете на властъ, на какво мнѣние ще бѣдете?“ Ние изпълнихме длъжността си както я разбяхме, ние сме, които трѣбваше да рѣшимъ този въпросъ. Ние като хора, като отговорни министри, имаме туй право, имаме тази длъжностъ. Вие не можете да се поставите въ нашата кожа тогава, вие днесъ не можете да рѣшавате този въпросъ, а трѣбва да го прѣгледате съ нашитъ страсти, съ нашия умъ, съ положението, въ което ние бѣхме поставени тогава, и по този начинъ трѣбва да разрѣшите, дали сж налице условията на чл. 47 отъ конституцията. И вие трѣбва да отидете въ това отношение докрай и да речете: Ето едно правителство, което, възъ основание конституцията, както мисли то, ще издаде единъ законъ, безъ да свика камарата.

Едно правителство е излѣзло изъ рамкитъ, излѣзло изъ релситъ и трѣгнало по единъ неправиленъ пътъ, прѣдвидѣнъ въ самата конституция. Кога то ще бѣде омитъ отъ тази аномалностъ, кога ще се разчистятъ смѣткитъ му и ще може да се види, дали то е нарушило или не закона и конституцията? Конституцията сама казва: когато се свика Народното събрание, тогава ще се разгледа въпросътъ. Умѣстно ли е поставило правителството или не.

Г. д-ръ Даневъ поддържаше тукъ слѣдующето мнѣние: „Народното събрание на 1903 г. одобри закона тѣй, както вие го прѣработихте, но ако да бѣше спомената тукъ нѣщо поне за вашитъ мотиви и за чл. 47 отъ конституцията, и то не инцидентно, ами да бѣше се говорило, тогава разбирамъ, че се одобряватъ вашитъ мотиви, защото Народното събрание не може въ мотивировката да става педантъ“. Оказва се, че това, което г. Даневъ иска, е съществувало. Разбира се, г. Даневъ не е длъженъ да помни, какво се е говорило въ Народното събрание, нито е длъженъ да прави всѣки денъ справка въ дневниците на Народното събрание; по по него врѣме се е говорило за мотивитъ, говорило се е за и противъ, и слѣдъ това при пълно знание на работата камарата е произнесла своя вотъ. Г. Теодоровъ, а подиръ него — безъ съмнѣние, неговото мнѣние е било поддържано и въ слѣдствената комисиия и е надвило — и болшинството отъ единъ гласъ на слѣдствената комисиия, казва...

Г. Данаиловъ: Имате грѣшка. Болшинството не е отъ единъ гласъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Ами?

Г. Данаиловъ: Седемь срѣщу петъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Значи, отъ два гласа.

Т. Теодоровъ: Това не е важно.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Азъ бѣхъ чулъ, че болшинството било съ единъ гласъ — това разбрахъ отъ Вашитѣ думи; но, види се, че съмъ ималъ грѣшка, и благодаря, че ме поправите. Значи, болшинството отъ два гласа е било увлѣчено отъ мнѣнието на г. Теодорова, което гласи слѣдующето: „Каквото ще да прави болшинството въ първата свикана сесия на Народното събрание — нека вземе въ съображение мотивитѣ, нека не ги вземе — не може да се покрие отговорността на правителството, ако ние слѣдъ нѣколко години, като разглеждаме наново въпроса, като направимъ ревизия на този въпросъ, намѣримъ, че не сж били налице условията на чл. 47 отъ конституцията“. Въ слѣдствената комисиия прѣдъ мене се изказа друго едно мнѣние: „Ако на 1903 г. Народното събрание бѣше рекло — ако си спомнямъ добръ, тѣзи думи се произнесоха отъ самия прѣдседател на слѣдствената комисиия, г. Данаиловъ — че одобрява измѣнението на закона за чиновницитѣ тѣй, както е прѣдставено съ указа на правителството, и заедно съ това приеме, че сж налице условията на чл. 47 отъ конституцията, одобри и мотивитѣ на правителството, тогава отговорността на правителството би била покрита“. Азъ бихъ желалъ да знамъ, въ коя парламентарна страна на свѣта има такова рѣшение. Навсѣкждъ има укази, които да замѣстватъ закони, навсѣкждъ одобренията ставатъ въ първата сесия, никждъ въ втората; но никой не си играе съ такива работи, които сж достойни за ума на писарушки въ сѣдилището, никой не отива да изиска да се знае, че азъ одобрявамъ това или онова, че азъ одобрявамъ мотивитѣ, и на туй отгорѣ, вземамъ въ съображение, че въ туй врѣме министърътъ е кашлялъ или кихалъ. Щомъ като се одобри при външно изложение на работата самата мѣрка, щомъ министърътъ обясни кждъ е била външната или вътрѣшната опасност, кждъ е била невъзможността да се свика Народното събрание, и Народното събрание одобрява мѣрката, нѣма никакво съмнѣние, че одобрява и мотивитѣ.

Тукъ отъ прѣдседателя на слѣдствената комисиия, г. Данаиловъ, се поддържаше една теория, която може да не е различна, но менъ ми се види, че малко се отклонява. Правителствата въ България иматъ свое болшинство; въ другитѣ европейски страни контролътъ на парламента е всѣкидневенъ и всѣкичасенъ; у насъ, дѣто камарата не засѣдава постоянно, правителството, слѣдъ като наруши чл. 47 отъ конституцията, въ първата редовна сесия винаги ше намѣри едно болшинство, което да потвърди неговитѣ дѣйствия. Така щото, косвено, въ довѣрнето, което ше му изкаже неговото болшинство, правителството може да намѣри срѣдство да нарушава законитѣ, да нарушава и конституцията. Тази аргументация е нагледъ много солидна, но нѣма основа. Каквото е въ България, такова е и въ Европа; засѣдава ли камарата два мѣсеца, или засѣдава 12 мѣсеца, и въ Европа и въ другитѣ парламентарни страни, правителствата си иматъ болшинство, та ако тукъ болшинството ше подкрѣпи правителството, и тамъ ше го подкрѣпи. И за най-прѣсно доказателство служи фактътъ, че хетерогенното болшинство, което поддържа отъ толкова години правителствата на третата република въ Франция, подкрѣпи г. Бриана, сега министъръ-прѣдседателъ, когато заяви въ Народното събрание, че щѣше да потърче законитѣ, ако му бѣше станало нужда, и му гласува довѣрие съ голѣмо болшинство; ако бѣха потъркани законитѣ, пакъ щѣше да му гласува сжщото довѣрие. Та

и тамъ е, каквото е и тукъ. Одобрението дошло шесть дена по-късно — защото дѣйствията, които можеха да прѣдизвикатъ нарушението на законитѣ, чини ми се, ставаха по колѣдната ваканция, или по друга нѣкоя ваканция, или одобрението е дошло шестъ мѣсеца по-късно. Каква е разликата? Абсолютно никаква; болшинство и тукъ, болшинство и тамъ. Въпросътъ стои по-високо. Въпросътъ не е за едно игрословие, а въпросътъ е, додѣ се простира отговорността на министра, и тамъ вие не можете да изисквате такава отговорностъ, каквато проповѣдва почитаемииятъ г. Данаиловъ тукъ: камарата въ първата сесия, редовна или извънредна, ше одобри мѣрката на правителството, но въпросътъ, да-ли послѣдното е нарушило конституцията, да-ли е извършило прѣстъпление, може пакъ да се разиска въ 5, 10, 20 години по-късно. Тогава заключението е слѣдующето: или че нѣма да намѣрите съвѣстни хора, които да ставатъ министри, или че вие ше заличите чл. 47 отъ конституцията. Вие, г. г. народни прѣдставители, отъ туй XIV-то обикновено Народно събрание, най-малко имате право да се съгласите съ мнѣнието на г. Данаилова, защото вие гласувахте единъ законъ за измѣнението на конституцията; повдигнатъ е билъ въпросъ за измѣнението на чл. 47, вие не стѣмнихте този чл. 47, вие намирате, че той трѣбва да стои въ основния законъ, защото може държавата да се намѣри въ положение да има нужда да бжде приложенъ. Какъ ше бжде приложенъ този членъ, когато министърътъ знае, че одобрението на първата сесия, слѣдъ като издаде извѣстна мѣрка като законъ, не е достатъчно, за да го оправдае, че неговата отговорностъ нѣма да бжде покрита, ако второ едно Народно събрание не го оправдае, и че може подиръ петъ-десетъ години, като дойде друго поколѣние народни прѣдставители, да се ровятъ въ неговитѣ дѣла и да го даватъ подъ сждъ. Никой нѣма да приеме при тия условия да издаде законъ на основание чл. 47 отъ конституцията; слѣдователно, този, който казва, че отговорността не се покрива съ вота на първата сесия, той заличава чл. 47 отъ конституцията, той е противникъ на конституцията. Конституцията трѣбва да бжде света въ всичкитѣ ѣ постановления; или зачитайте нейнитѣ принципи и въ изключенията и въ общитѣ правила, или ако се бунтуватъ противъ едно нейно постановление и искате да го заличите, вие сте, които сте противници на конституцията.

Г. Данаиловъ: Г. Генадиевъ! Азъ Ви цитирахъ случая съ закриването на Университета. То е кардиналното нѣщо, когато трѣбва да се поддържа тази теория.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Понеже ми напомняте, г. Данаиловъ, че сте цитирали случая съ закриването на Университета, ше си доставя удоволствието и за него да Ви кажа нѣщо.

Х. Дограмаджиевъ: (Възразява нѣщо на г. Данаилова)

Прѣдседателствующъ Н. Кжневъ: Моля г. г. народнитѣ прѣдставители да не прѣкъсватъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Забѣлѣжете добръ, обаче, макаръ азъ да не бѣгамъ отъ туй закриване на Университета, за което толкозъ много ви боли, щото не го написахте въ вашия слѣдственъ рапортъ, че азъ обжалвамъ тукъ теоретически приложението, възможността на приложението на чл. 47 отъ конституцията и докждъ може да отиде отговорността, кога тя ше бжде покрита, и когато свършвамъ съ аргументитѣ си по тази частъ, Вие ми отговаряте: „Да, но по-характерно е закриването на Университета“. То е друга работа, за нея ше говоримъ отдѣлно,

тукъ нека стоимъ въ теоретическитѣ сѣждения, за да може и работата ни да бѣде по-ясна, да вървимъ по-успѣшно, и азъ да мога да си удържа думата, защото, г-да, ако вие ме принудите съ постоянни прѣкъсвания да продължа малко нѣщо повече, това ще ми достави най-голѣмото неудоволствие. Много е мъчно за единъ ораторъ, който е далъ единъ пътъ прѣзъ живота си дума на хората и на себе си да бѣде кратъкъ и да не прѣкрачи известна граница; дайте ми възможностъ поне да одържа тази си дума.

Въ слѣдствената комисиия, г. г. народни прѣдставители, сѣ разгледали всички вѣроятни обвинения, които ми се приписваха въ доклада на парламентарната изпитателна комисиия. Нѣкои отъ тѣхъ сѣ изхвърлили; всичкитѣ отдѣли за горитѣ и нѣкои други дребни работи сѣ изхвърлили, заради тѣхъ не се обвинявамъ. Но — нѣма какво да се оплаквамъ — почитаемата слѣдствена комисиия по отношение на мене е постигнала бащински: ако е изхвърлила едно, изнамѣрила е нови четири. Изнамѣриха се дѣла, които да ми се припишатъ като прѣстъпление, и когато съмъ управлявалъ Министерството на общественитѣ сгради, и когато съмъ билъ въ Министерския съветъ, макаръ това да е било известно на анкетната комисиия и на почитаемиия г. Краевъ, когато е писалъ прѣдложението си, напр., по вземане рѣшението по желѣзницата Радомиръ—Кюстендилъ. Наистина, има и други министри, които сѣ присъствували; тѣхъ не обвиняватъ. Но за това има друга компенсация; когато сѣ вземени двѣ отъ тѣзи постановления, азъ не съмъ присъствувалъ тамъ, пъкъ мене ме обвиняватъ. Така че, ако има нѣщо да се сърди нѣкой, че не е обвиненъ, ще му се рече: заради тебе пъкъ Геннадиевъ обвиняватъ, и понеже щедростта на слѣдствената комисиия къмъ мене е безгранична, азъ съмъ принуденъ да ви занимавамъ малко нѣщо обстоятелствено съ новитѣ обвинения, които се сияятъ отгорѣ ми; колкото за старитѣ, върху тѣхъ ще се спра дотолкозъ само, до колкото има нови факти или пъкъ нови обвинения.

Въ това отношение най-напрѣдъ върви обвинението ми, че като министъръ, съвокупно съ другитѣ, които сѣ взели участие при постановяване на рѣшението, съмъ взелъ участие въ разрѣшението на обезщетението, което трѣбва да се даде за спрѣнатата линия Радомиръ—Кюстендилъ—границата. Съ него заедно почитаемииятъ прѣдседателъ на слѣдствената комисиия свързва и друго обвинение отъ сѣщия родъ, което се намира въ § 22, чини ми се, за обезщетението, платено на Братя Симеонови. По тѣзи нѣща азъ бѣхъ питанъ въ слѣдствената комисиия, истинна е, че начинътъ, по който бѣхъ разпитанъ може на мене, като заинтересовано лице, да ми се вижда особенъ; може-би, нѣма никаква зла умисль, нито прѣднамѣреностъ отъ страна на когото и да е отъ членоветѣ на слѣдствената комисиия; може-би, краткостта на врѣмето е свързала рѣцѣтъ на тази комисиия. Но, въ всѣки случай, дълженъ съмъ още сега да спомена, че отъ началото, когато захвана да засѣдава слѣдствената комисиия, се пусна слухъ, какво всички свидѣтели ще бѣдатъ разпитани въ присъствието на набѣденитѣ министри, за да могатъ и тѣ да задаватъ въпроси. Не зная да-ли такава мисль е имало у слѣдствената комисиия; оказа се, обаче, че подобно нѣщо не стана. Разпитаха се всички свидѣтели, които сѣ писали анонимни писма, или които сѣ били посочени съ такива писма, или сѣ могли да чуятъ въ нѣкоя барака покрай бургазкото пристанище какво да е злословие противъ д-ръ Геннадиева. Разпитаха се и други свидѣтели, които сѣ дали показания въ моя полза. За нещастие, когато дойде азъ да посоча свидѣтели, бѣше вече много късно. Истина е, че на другия денъ отъ моя разпитъ материялитѣ вече бѣха изпратени въ Държавната пе-

чатница за печатане. Менѣ ми направи впечатлѣние къмъ края на този разпитъ, че той е една формалностъ, но дойдохъ до друго заключение, когато чухъ отъ устата на г. Данаилова да се казва: „Вие посочихте свидѣтели еди-кои и еди-кои, Иванъ Сарановъ, бившъ главенъ секретаръ въ Министерството на търговията и земледѣлието, искайте да се призове нѣкой си Кирчевъ, адвокатътъ Рухчевъ, Христо Матовъ и пр. и пр., утрѣ ще ги призовемъ всичкитѣ“. Възможно е комисията да е свършено права, не мога да взема грѣхъ на душата си и азъ по нейно подобие да обвинявамъ хората безъ достатѣчни основания; но едно е вѣрно, че нито единъ отъ тѣзи свидѣтели не се вика, нито въ мое присѣствие, нито въ мое отсъствие. Нѣколко дена по-късно г. Данаиловъ ме помоли, ако мога, да изпратя нѣкои отъ тия свидѣтели, но когато ги потърсихъ по телефона, не всички можахъ да намѣря. Азъ бѣхъ занятъ, единъ, двама сѣ отишли и тѣ не сѣ били разпитани по всички работи, а имаше голѣмъ интересъ да бѣдатъ разпитани по много нѣща. И мене когато ме разпитваха, пакъ сѣ пропуснаха много нѣща. Не обвинявамъ почитаемата комисиия, понеже си давахъ показанията отъ 4-20 ч. до 9-20 чл., значи, цѣли петъ часа; възможно е неволно да сѣ пропуснали много нѣща, но между пропуснатото личи и прави впечатлѣние слѣдующето — нѣкои слѣди намирамъ въ протокола, както сѣ били записани моитѣ показания — че когато ме разпитваха, да-ли въ Лондонъ нѣкой ми е говорилъ за нѣкаква концесия — г. Теодоровъ ми задаваше този въпросъ — азъ не можахъ да си спомня такова нѣщо. Тогава азъ казахъ: „Кажете, ако нѣкой ми е говорилъ, и азъ може да си спомня.“ Нищо не ми се каза. Два-три дена по-късно единъ отъ членоветѣ, г. Гиргиновъ, запитанъ отъ мене, ми каза: „Не сте ли говорили съ нѣкого въ Лондонъ?“ Сѣщия денъ, обаче, г. Данаиловъ ми разкри, че нѣкой билъ казалъ, какво азъ съмъ говорилъ съ нѣкого. Но има нѣщо по-важно, има цѣло обвинение, цѣлъ пунктъ трети, въ който ме обвиняватъ въ пристрастие, въ фаворизации и въ други грозни прѣстъпления и никой не ми е споменалъ дума за туй нѣщо. И азъ се питамъ, г. г. народни прѣдставители, правиленъ ли е този начинъ на дѣйствието. Вносителятъ на прѣдложението за прѣдаване подъ съдъ бившитѣ министри опрѣдѣля, че еди-кои си дѣяния въ миналото съставляватъ прѣстъпления по чл. 155 отъ конституцията. Обвинениятъ министъръ, набѣдениятъ министъръ, подозрѣваниятъ министъръ има право да дойде тукъ за отговора, когато ще се рѣшава въпросътъ по принципъ. И слѣдъ като слѣдствената комисиия провѣри тая работа, има право втори пътъ да отговаря. По този пунктъ нито първия, нито втория пътъ азъ не съмъ разпитванъ. Това е едно обвинение свършено ново, което го нѣма въ доклада на парламентарната анкетна комисиия. Азъ не се оплаквамъ. Нека бѣха взели всички дѣла отъ министерството, което азъ управлявахъ, и отъ тѣхъ цѣше да се види, че никакви беззакония азъ не съмъ вършилъ, и азъ особено се радвамъ, че туй фигурира тукъ; но да не разпиташъ човѣка, да не му споменешъ даже, пакъ повтарямъ, това е много чудно и не зная, да-ли слѣдствената комисиия имаше право да дѣйствува по този начинъ — не че е нарушенъ законътъ, но че го тълкува злѣ. Нови обвинения, каквито нѣма въ по-раншната анкета и за които не се говори въ прѣдложението на вносителя, не можъ, споредъ мене, да се възвеждатъ спрѣмо единъ министъръ. Но, най-послѣ, тѣ се намиратъ въ доклада, не бѣгамъ отъ тѣхъ, такова сръдство на защита не би ми правило честъ, затова пристѣпямъ да разгледамъ тия обвинения, правилно или неправилно помѣстени въ доклада на слѣдствената комисиия.

Отъ тая категория бѣха обезщетенията, които сѣ платени на прѣдприятията за постройка на линията

Радомиръ—Кюстендилъ и на Стефана Симеоновъ за постройката на една частъ отъ линията, мисля, за Саранбей—Нова-Загора. Въ какво се обвиняваме? По-напрѣдъ обвинявахъ бившия министъръ-прѣдседателъ г. Рачо Петровъ, задѣто билъ заинтересованъ за едната линия; за другата не се споменавахе, именно за прѣдприемача Стефанъ Симеоновъ. Какво сме извършили? Нанесли сме щета на държавата. Министърътъ на общественитѣ сгради е внесълъ единъ докладъ до Министерския съвѣтъ. Той е изчислилъ, че обезщетението, което трѣбва да се плати, е толкова. Истина е, че сумитѣ сж гласувани отъ Народното събрание, но Министерскиятъ съвѣтъ нѣмаше право да взема подобно рѣшение. Защо? Първо, защото въ 1899 г. Народното събрание е рѣшило по какъвъ начинъ ще става ликвидацията на двѣтъ линии, постройката на които се спира, и второ, защото, ако правителството искаше да измени това положение, Министерскиятъ съвѣтъ нѣмаше право да взема никакво рѣшение, ами да внесе законъ, или нека Министерскиятъ съвѣтъ вземе рѣшение, но послѣ да внесе специаленъ законъ. Всичко това е абсолютно несъстоятелно. Азъ съ този въпросъ дълго не се занимавахъ и когато ме питаха въ слѣдствената комисия казахъ: „Нѣма да ви отговарямъ и въ Народното събрание особени обяснения нѣма да давамъ; не се касае до моя отдѣлъ; че самъ министърътъ на общественитѣ сгради по този начинъ е изчислилъ обезщетенията, които трѣбва да се платятъ, това е негова работа. Азъ съмъ гласувалъ за тѣхъ, защото сж прѣдставени отъ министра на общественитѣ сгради“. Тукъ не е случаятъ, дѣто може да има колективна отговорност на министритѣ; тукъ има толкова колективна отговорност, колкото може да има обща отговорност на министритѣ за нѣкаква нередовност въ нумерата на Дирекцията на статистиката. Когато се суспендиратъ законъ, когато се взема рѣшение за обявяване война, когато се взематъ рѣшения отъ такъвъ характеръ, щото да не влизатъ въ атрибутитѣ нито на единъ министъръ, а да влизатъ въ атрибутитѣ на цѣлото правителство, тогава има колективна отговорност на министритѣ. Но когато азъ, министъръ на търговията и земледѣлието, внеса едно прѣдложение да ми се прѣдвиди нѣкакъвъ кредитъ за търговска камара или искамъ да се отворятъ 17 свинарници, или министърътъ на общественитѣ сгради ликвидира едно шосе или едно прѣдприятие по постройката на една желѣзница и плаща обезщетение, обща отговорност на министритѣ откъдѣ-накъдѣ? Какъ мога азъ да се мѣся въ работитѣ на министра на общественитѣ сгради, да контролирамъ неговитѣ смѣтки? Почитаемата слѣдствена комисия, кой знае какъ си въображава управлението на държавата, но мога да кажа съ положителност, безъ да се страхувамъ, че ще бѣда опровергнатъ, че тя малко знае управлението, а съвсѣмъ не знае законитѣ. Почитаемата слѣдствена комисия ми зададе въпроса, да-ли съмъ знаалъ съ какъвъ почеркъ е билъ писанъ докладътъ за обезщетението, което трѣбвало да се плати на Братя Симеонови, и азъ отговорихъ: „Покойниятъ Поповъ имаше обичай да чете докладитѣ си, азъ имахъ обичай да ги докладвамъ устно — то е въпросъ на система — но когато покойниятъ Поповъ четеше докладитѣ, азъ не можахъ да го контролирамъ и да му кажа: „Я дай да видя какъвъ е почеркъ“. — „Но, г. Геннадиевъ, не Ви питаемъ за този почеркъ, нѣма съмнѣние, че той е билъ писанъ на пишуща машина, ами за почерка на черновката“. — „Ами черновката отъдѣ ще я намѣря? Тя се намира въ Министерството на общественитѣ сгради, а въ Министерския съвѣтъ пристига бѣловата, истинскиятъ докладъ“. Отъ мене дирятъ смѣтка, какъвъ е билъ почеркътъ на черновката на покойния Поповъ!

Г. Данаиловъ: Г. Геннадиевъ! Моля Ви се, не дѣйте ни прави смѣтки за работи, които не сж ставали.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Питайте ли ме за туй нѣщо?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Моля, прочетете протокола. Ние Ви съобщихме само да знаете, че министъръ Поповъ е писалъ тия два доклада. Знаете ли тѣзи доклади?

Г. Данаиловъ: Азъ за курioзъ казахъ, че двата доклада сж писани отъ ржката на покойния Поповъ. Мисля, че ние знаемъ докъдѣ се простиратъ нашитѣ права и обязанности.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ прѣдпочитамъ да не спомена това, ако можехъ да подозра, че то може да шокира г. Данаиловъ, но това, което казахъ, е абсолютна истина. Мене питаха за тѣзи нѣща, правя сравнение и ви казвамъ, толкова мога да бѣда въ течението на почерка, съ който е била написана черновката на доклада, колкото мога да отговарямъ като министъръ за една работа, която е отъ ресора на респективното министерство: нито министърътъ на общественитѣ сгради отговаря за работи, които азъ внасямъ въ Министерския съвѣтъ, нито азъ, министъръ на търговията и земледѣлието, мога да отговарямъ за обезщетението, което се е искало, и Министерскиятъ съвѣтъ е постановилъ да се иска одобрението на Народното събрание да се плати на Братя Симеонови или на прѣдприемача по Радомиръ—Кюстендилската линия. Тазѣ е мисълъта, която искамъ да извадя.

К. Мирски: Г. д-ръ Генадиевъ! Вашиятъ подписъ за украшение ли стои въ книгата на Министерския съвѣтъ?

Д-ръ Н. Генадиевъ: Моятъ подписъ въ книгата на Министерския съвѣтъ не седи за украшение; когато се вземе едно постановление, ако се пошатъ другитѣ министри, подписвамъ се и азъ. Този подписъ не показва нищо друго, освѣтъ едно; че се е гласувало нѣщо и формалността е изпълнена. Но кой е този професоръ, който ви казва, че отъ този подписъ произтича колективна отговорност на министритѣ? То е отдѣлна материя, която се третира сега. Какво ми смѣсвате такива свършено посто-рошни и неимбующи нищо общо съ работата нѣща? Обаче потрѣбно е да се разясни и да знае почитаемото Народно събрание, какъ е станала цѣлата работа, за да не се мисли, че тукъ има нѣщо скрито-покрито. Азъ бѣхъ боленъ, когато ме викаха тукъ, въ Народното събрание, да взема думата, да защитя постановлението на Министерския съвѣтъ, защото нѣкои отъ нашитѣ противници взели думата по смѣткитѣ на Братя Симеонови, и тогава азъ казахъ, какво азъ настоявахъ да се обявятъ Братя Симеонови въ фалитъ, нищо да не имъ се плаща, да отидатъ въ сѣдилището, да се взематъ тефтеритѣ и да се види, кой е вземалъ рушвети. Наши хора нѣма да намѣрите; азъ знамъ кого ще намѣрите и вие тожѣ знаете.

А. Екимовъ: Кажете кой е, да го чуемъ; тѣ сж интересни работи.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Нѣма да го кажа; съ такива работи не се занимавамъ; азъ не съмъ дошълъ тукъ да разправямъ интересни работи. Азъ ви казвамъ, казалъ съмъ въ Народното събрание, че още тогава съмъ поддържалъ този възгледъ — това стана въ 1905 или въ 1906 г., ми се чини. Обяснихъ въ Народното събрание за какво послужи интервенцията на тогавашния финансовъ министъръ, покойниятъ Манушевъ, който дѣйствиелно ме убѣди. Не се касае да се върпи тукъ партизанство; не може държавата да се отнася къмъ прѣдприемача жестоко и да хвърля всичкитѣ въ сѣдилището, затова, защото имаме партизански интереси; съ сѣдбата на

единъ търговецъ, като Симеонова, бѣше свързана и съдбата на Русенската търговска банка. Ама тя била въ народняшки рѣцѣ! То е сѣ едно; тя е българска банка и нейнитѣ пари сѣ изтеглени отъ Братя Симеонови, и ако послѣднитѣ иматъ да взематъ отъ държавата, трѣбва да се даде възможностъ да ѝ се възвѣрнатъ тѣзи пари. Съ тѣхъ е свързанъ цѣлиятъ Дунавъ, всичкитѣ търговци, цѣлата пияца, и това, което трѣбваше да се направи, ако бѣше справедливо, трѣбваше да се извърши. И, дѣйстви-телно, Министерскитѣ съвѣтъ влѣзе въ този пътъ. Вие ми сочите рѣшението отъ 1899 г. То е неправилно и затова трѣбваше да излѣземъ съ вогъ отъ Народното събрание, което ние и направихме. Въ 1899 г., въ слѣдствие на финансовата криза, създадена отъ подкачане строене на желѣзници отъ народняшкото правителство безъ да има пари, или затова, защото не се прѣдвидѣ конфликтътъ съ Лен-деръ-банкъ и, слѣдователно, не можаха да се управ-ляватъ неуправляемитѣ онции отъ стария заемъ отъ 1892 г., стана нужда да се спре постройката на нѣ-колко линии. Какъс оставаше да направи тогаваш-ното Народно събрание? Този, който строи линии, е контрагентъ; държавата тоже е контрагентъ и трѣбваше да се ликвидира прѣдприятието, на осно-ване на закона за задълженията и договоритѣ. Ликвидацията, станала по този начинъ, щѣше да бѣде справедлива. А Народното събрание какво казва: Не, ще се спратъ тѣзи линии, но ликвида-цията ще стане по единъ опрѣдѣленъ членъ отъ за-кона за търговетѣ или по публично-административ-ния правилникъ, сир., само ефективнитѣ загуби ще се платятъ. То бѣше несправедливо. Една държава само затова, защото е държава, само защото държи властѣта въ рѣцѣтъ си, не може да опростава гра-жданитѣ. Ами въ нашия законъ е прѣдвидѣно, че, когато се повишава цѣната на доставляемитѣ прѣл-мети, правителството е длъжно, или да ликвидира прѣдприятието на извѣстна база, или да придаде 25 до 50% върху условената цѣна на прѣдприемача. Какъ е възможно да се пуснатъ хора да строятъ же-лѣзници и изединъ пътъ да имъ отрѣжешъ рѣцѣтъ, като имъ кажешъ: нѣма да платимъ нищо; ще ви ликвидираме прѣдприятието не по правилата на за-кона за всички български граждани, а по наше спе-циално рѣшение, което е въ вашъ ущърбъ и въ полза на държавата? И защо го вземаме? Защото сме силни и защото ти, гражданино, нищо не можешъ да на-правимъ. Не е само то; има нѣщо по-лошо: то е, че, когато вече сѣ разрѣши въпросътъ по тоя начинъ, тамъ, дѣто имаше заинтересовани чужди подданици и можеха да ни наложатъ арбитражъ, макаръ единъ пътъ българското правителство приело задълже-нието за арбитражъ, трѣбваше да го приеме лоялно и то не можеше да изнасяли хората да се откажатъ отъ него. Но, както и да е, кждѣто бѣше заседавалъ арбитраженъ съдъ, всѣкога този съдъ е осмѣждалъ държавата да плати: плати по прѣдприятието Ро-манъ—Шуменъ, плати и по прѣдприятието София—Романъ извѣстни печалби, които сѣ изчислени тамъ. Така щото, чуждитѣ подданици, които идватъ тукъ и строятъ желѣзници, когато иматъ рекламации про-тивъ държавата, затова, защото сѣ били подкрѣ-пани отъ своитѣ правителства, затова, защото мо-гатъ да отидатъ до арбитражъ, ще получатъ не само ефективнитѣ врѣди, но отгорѣ и печалби; българскитѣ подданици, затова, защото задъ тѣхния грѣбъ нѣма консулъ да ги защити, нѣма да получатъ нищо, като кучета ще ги изхвърлятъ на улицата, тѣхъ унищожаватъ, тѣхъ ги опроставаатъ. Едно прави-телство, което почита себе си и което сѣзнава отго-ворността си, нѣма да допусне подобно нѣщо. Ето защо, като основа на всички тѣзи обезщетения стоп рѣшението на двѣгъ арбитражни сѣдилища и ето защо по-късно, когато рѣшавахме г. Грозевата ра-

бота, да се ликвидира смѣтката му съ държавата за постройката на Варненското пристанище, ние възприехме сѣщия принципъ; ние назначихме осо-бена комисия. Въ нейния протоколъ, който е взетъ въ съображение отъ арбитражния съдъ, защото г. Грозевъ не се съгласяваше съ нашата оцѣнка, личи ясно, че правителството е отишло по-далечъ, отколкото комисията: слѣдъ като даде всичкитѣ пари, които трѣбваше да се дадатъ по арбитраж-ното рѣшение, то се показа малко и по-широко. Ние намѣрихме едно наследство, било защото е имало обща неопитностъ, било защото е имало непрѣдвид-ливостъ, било защото — независимо отъ способ-ността или неспособността на тогавашния финан-совъ министъръ — настѣпи финансова криза, ние намѣрихме, казвамъ, едно наследство, което трѣб-ваше да ликвидираме; имаше много прѣдприятия, които трѣбваше да разчислятъ смѣткитѣ си съ дър-жавата, а единствениятъ пътъ бѣше този. Какво зло сме направили съ това нѣщо? Не можехме ли инакъ да постѣпимъ? Ако бѣхъ министъръ на об-ществениитѣ сгради, щѣхъ да взема всичката отго-ворностъ; но азъ бѣхъ министъръ на търговията и земледѣлието и не нося никаква отговорностъ. На-мирамъ, обаче, че е умно постѣпено. Формално ли е постѣпено — не ме интересува. Ние гласувахме. Министерътъ на общественитѣ сгради докладва въ Министерския съвѣтъ, какво трѣбваше да се заплати, слѣдъ като иска кредитъ отъ Народното събрание. Министерскитѣ съвѣтъ кредитъ не може да гласу-ва; Министерскитѣ съвѣтъ не може да никакво обезщетение, и понеже правителството раз-полага само съ срѣдствата на бюджета, а въ бю-джета нѣмаше прѣдвидѣни пари за тия обезще-тения, тия пари не можеха да влѣзатъ въ ония, които се гласуватъ допълнително отъ Министер-ския съвѣтъ по чл. 126 отъ конституцията. Та, ние нѣмаше пари, а взехме писмено едно рѣшение, че ще се постѣпи по този начинъ и надлежниятъ министъръ ще направи постѣпки прѣдъ Народното събрание да иска санкцията му. Но надлежниятъ министъръ е намѣрилъ за умѣстно въ единия слу-чай да се гласува специаленъ законъ, а въ другия случай е искалъ да се гласува въ единъ свѣрхсмѣ-титъ кредитъ сумата, която трѣбва да се плати. Така е постѣпено по прѣдприятието Радомиръ—Кюстендилъ—границата, така е постѣпено и по прѣд-приятието на Братя Симеонови; по сѣщия начинъ сѣ постѣпвали и други правителства, по сѣщия на-чинъ ще постѣпва и сегашното правителство, което днесъ управлява България. Въ тия свѣрхсмѣтни кредити, които сте гласували на 1909 г., напр., има една цифра, за която азъ говорихъ по-напрѣдъ — нѣма за какво да се връщамъ — на сума отъ 250 хи-ляди лева, която не е обозначена абсолютно съ нищо. Азъ зная дѣ сѣ отишли паритѣ; никой не ги е взелъ въ джоба си, тѣ сѣ отишли за държавни нужди, а сѣ обозначени само съ многоточия. А на насъ казваге: точно не сте обозначили въ закона какво ще плащате, а само гласувате кредитъ. Това е направилъ г. министъръ-прѣседателътъ — за какво ще го теглите подъ отговорностъ? За себе си ли е взелъ тия пари? Достатъчно е даже да има востъ на Народното събрание, достатъчно е да е изказало воля, че тия пари трѣбва да се платятъ, или ще се дадатъ на абсолютното разпореждане на министъръ-прѣседателя, или ще отидатъ за еди-какви си нужди, въпросътъ е свършенъ.

Отъ новитѣ обвинении, които ми се приписватъ, има и друго едно, което съставлява по-нататѣшни дѣйствия; то се касае до заема отъ 1907 г. По-на-прѣдъ, понеже Поповъ, министърътъ на обществе-нитѣ сгради, се бѣше поминалъ, зарадъ работитѣ по Министерството на общественитѣ сгради имаше обвинение само за тия министри, които се подози-

ратъ, че неправилно сж взели участие въ Министерския съветъ — за Рача Петровъ, или че сж извлѣкли нѣкаква лична облага; за работитѣ по заема отъ 1907 г. имаше обвиненія противъ покойния Паяковъ; по сега понеже и единиятъ, и другиятъ се поминаха, и трѣбва да се памѣри нѣкой да отговори, и понеже моятъ грѣбъ носи навсѣкждѣ, кждѣто има възможностъ, е поставено и моето име. Прѣди да говоря за заема, има тукъ да направя една забѣлжка, че обезщетенията, които сж платени за желѣзницата Радомиръ—Кюстендилъ, сж гласувани въ Министерския съветъ съ протоколъ отъ 5 юний 1903 г. Азъ съмъ присѣствувалъ тамъ, но е присѣствувалъ и г. д-ръ Шишмановъ; за него нѣма обвинение; въ засѣданието отъ 28 февруарий 1904 г. г. д-ръ Шишмановъ е присѣствувалъ, а азъ не съмъ присѣствувалъ...

Х. Дограмаджиевъ: Той не е стамболовистъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Той бѣше отъ мене по-стамболовистъ, но какво да правя сега. (Смѣхъ)

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Той е невмѣняемъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Въ засѣданието на Министерския съветъ отъ 9 юний 1904 г. азъ съмъ присѣствувалъ, но присѣствувалъ е и д-ръ Шишмановъ; въ засѣданието отъ 13 октомврий 1904 г. и азъ съмъ присѣствувалъ, но е присѣствувалъ и д-ръ Шишмановъ, и д-ръ Стайковъ; най-послѣ, въ засѣданието отъ 28 априлий 1905 г. присѣствувалъ е д-ръ Шишмановъ, но азъ не съмъ присѣствувалъ — пакъ азъ виновенъ, а д-ръ Шишмановъ не се обвинява. Тазн е една работа, която ще разгледамъ по-подирѣ.

Сега да дойдемъ до заема. По заема отъ 1907 г. противъ мене се хвърлятъ двѣ обвинения: първо, че една сума отъ 25 милиона лева отъ тоя заемъ е оставена да се купятъ военни доставки отъ Франция и че тия военни доставки, споредъ една експертиза, сж купени съ четири милиона по-скѣпо, така щото, азъ съ военнитѣ доставки съмъ причинилъ на държавата четири милиона лева щети; второ, че Министерскиятъ съветъ, въ който азъ тоже съмъ засѣдалъ, но въ който е засѣдалъ и д-ръ Станчевъ, и въ единия, и въ другия случай, е одобрилъ заема, и одобрилъ го е съ едно постановление, зарадъ което се дава бѣлжка отъ покойния Паяковъ на септемврий мѣсець — казва ми се отъ г. Данаилова, а писмата, които сж размѣнени между Banque de Paris et de Pays-Bas и Финансовото министерство тукъ, писма, които носятъ дата отъ септемврий мѣсець, сж били утвърдени много по-рано. Вѣроятно, трѣбва да има нѣкое недоразумѣние, което произлиза отъ нѣкои недостатѣци въ канцеларията. Азъ не се спирамъ върху тазн работа, не само защото не ме интересува, но защото нѣма нищо нередовно и нищо прѣстѣпно, и не мога да отговарямъ, като министъръ на търговията и земледѣлието за нѣкакви военни доставки. Колективенъ актъ на министерството, на правителството може да бѣде: да се въоръжи България. Когато се третира заемътъ, ако между условията, да бѣде котиранъ той въ парижката борса, е и туй, да направимъ порѣчки въ Франция, за това азъ не мога да бѣда отговоренъ; не съмъ финансовъ министъръ, не съмъ външенъ министъръ; финансовиятъ министъръ и външиятъ министъръ сж водѣли тия прѣговори, но и тѣ не могатъ да бѣдатъ отговорни. И вие ще приемете такова задѣлжение, ако се памѣрите въ сѣщото положение. Азъ обяснихъ на почитаемата слѣдствена комисия, но, вѣроятно, моитѣ обяснения сж дошли късно, и докладътъ ѝ или е билъ на печатъ, или въ коректура. Азъ обяснихъ, че още когато се е отворило дума за това въ Парижъ, азъ не съмъ билъ

тамъ, а е билъ външиятъ министъръ, и когато той е поискалъ нашиятъ бѣлжѣ заемъ да бѣде котиранъ въ Парижъ, французкото правителство е поставило условие, че „ще купите отъ Франция военни доставки за 25 милиона лева и отъ еди-кое си мѣсто; не можемъ ние да ви даваме пари на заемъ и да идете да ги давате на германската индустрия“. И тѣ сж прави. На това условие правителството трѣбвало, или да се подчини, или да нѣмаме за Правителството намѣри, че не можемъ безъ заемъ. Вие мислите, че не се е постѣпило добръ; вие мислите, че злѣ е управлявано — ще го критикувате. Даже и да е вѣрно това, което се говори, даже и да е глупаво постѣпено, хора за глупости не се даватъ подъ сѣдъ. На какво пѣхте да направите вие, ако бѣхте въ нашето положение, и какъвъ бѣше кредитътъ на България тогава, когато всѣки день се очакваше война, това е отдѣлна материя, върху която не желая да се впускамъ. Но приемането на туй условие нито съставлява прѣстѣпление, нито за него азъ мога да нося отговорностъ. Сключватъ се догсвори и съ тѣзи 25,000,000 л. се купуватъ оръдия отъ Крезо. Моето мнѣние е, г. г. народни прѣдставители, че ако да нѣмаше никакво задѣлжение прѣдъ французкото правителство за купуване оръдия отъ тамъ, ако да имаше необходимостъ да попълнимъ нашата артилерия, и да струватъ единъ или 1½ милионъ лева, както говорѣше г. Савовъ, по-скѣпо, трѣбвало да се прѣдпочетатъ френскитѣ. И днесъ да съмъ министъръ, азъ ще дамъ заповѣдъ на комисията отъ тѣхъ да вземе, защото, който е запознатъ съ въпроса, прѣди всичко, ще знае много добръ, че особено онзи родъ оръдия, които купихме на 1907 г., отъ много по-усвършенствувано качество, можеха да ни бѣдатъ продадени и отъ друга индустрия въ друга държава. Трѣбва да знаете — впрочемъ, и самъ г. Данаиловъ го признава — че нашето въоръжение е образцово. Отъ начало хора, които не сж знаели, викали сж противъ манлихоровата пушка; оказа се, обаче, че тя е най-добрата, че е по-хубава отъ маузеровата и отъ всички други съществующи пушки. Ние, малка държава, която не изнабрала пушки, която не може да лѣе топове въ себе си, трѣбва да прѣдпочитае, като даваме пари, онова, което е най-хубаво въ странство. Ще ти взематъ скѣпо, но отъ всѣкждѣ ще взематъ скѣпо: ще взематъ отъ насъ, отъ Турция, отъ Ромѣния, отъ Сърбия, отъ Италия голѣми печалби, нѣма съмнѣние. Голѣмитѣ индустрии сж монополъ. Я да видимъ на какви цѣни се е продавало по-напрѣдъ, когато тукъ, въ България, Крупъ бѣше все-силенъ — много по-високи сж били цѣнитѣ. Та, нѣма съмнѣние, ще взематъ скѣпо. Като не можешъ да ги изработишъ въ страната, скѣпо или евтино ще платишъ, вземи най-добритѣ. Когато въ една друга държава се третираше въпросътъ; отъ кждѣ да се взематъ новитѣ скорострѣлни оръдия, появи се извѣстие, че въ България сж правени опити и топоветѣ на Крезо сж дали лоши резултати. Това донесено бѣше отъ единъ агентъ на една държава. То дойде до свѣдѣние на нашия Министерски съветъ. По мое искане, понеже генералъ Савовъ ни заяви, че това е лѣжа, защото още не сж правени изпитвания на топоветѣ, тогава бѣше срѣда, не на другия день, четвъртъкъ, а въ петѣкъ цѣлиятъ Министерски съветъ покани всички военни аташета на другитѣ държави и отидохме на пѣтя за Княжево отъ лѣва страна, за да се направятъ опити съ тѣзи топове. Войници, които бѣха служили три мѣсеца, произведоха тия опити; качеството на войника даде отлични резултати; качеството на материяла — прѣвзходни резултати; разрушителната сила бѣше великолѣпна; въ нищо не можеха да се сравнятъ тия оръдия съ други. Та, не се съмнѣвамъ, че ни даватъ добра стока, ти пакъ трѣбва да бѣдешъ

благодаренъ, а лошо е, като тѣ оскубятъ, да ти дадатъ калпава стока. Разбира се, опроверга се онова лошаво извѣстие, което бѣше заинтересовано. Днесъ ви правятъ смѣтки експерти. Азъ се заинтересувахъ за такава една смѣтка, защото когато се разискваше контрактътъ въ Народното събрание, г. Найчо Цановъ, видински народенъ прѣдставителъ, бѣше цитиралъ нѣкои цифри — разбира се, че тѣзи цифри трѣбва да сѫ дадени отъ хора техници — и намѣрихъ сѣшитѣ цифри въ единъ документъ. Оцѣняваше се и топятъ и гранатата на килограмъ барутъ, на килограмъ желѣзо и се правѣше една невѣроятна смѣтка: трѣбвало да платимъ 4—5 милиона по-малко, отколкото въ дѣйствителностъ сме платили. И послѣ, понеже този въпросъ ме заинтересува, макаръ да бѣше миналъ вече контрактътъ прѣзъ Народното събрание, издирихъ цѣлото дѣло; имаше прѣписки въ Министерския съвѣтъ и единъ денъ, като останахъ безъ работа, намѣрихъ сѣщиятъ господинъ подписанъ. Когато се касае за Крупа, никакви смѣтки не се правятъ на килограмъ нито за барута, нито за желѣзото. Та, когато се впусне човѣкъ въ такава експертиза, може да дойде до нежелателни работи. Има хора, които отъ невѣжество могатъ да изкажатъ мнѣния неоснователни; има хора, които могатъ да изкажатъ такива съ пълно знание на работата, но тѣ си знаятъ защо изказватъ извѣстни мнѣния. Азъ зная само едно: че Министерскиятъ съвѣтъ, когато купува оръдия, ще се основе на рапорта на една специална комисия. Наши специалисти сѫ давали указания, какви ще бѣдатъ чертежитѣ, какви ще бѣдатъ гранатитѣ; наши специалисти сѫ изискали формулата на фабрикуването топоветѣ; взели сме материятъ отъ най-добро качество; слѣдователно, кое ни е вината? За начина на произвеждането търга. Когато специалността се намѣрва въ единъ човѣкъ, когато имашъ задължение само отъ него да купувашъ, какво можешъ да направишъ? Казва ни се: не сте съобщили на Народното събрание. Министерскиятъ съвѣтъ одобрява контракта за заема, сключенъ отъ финансовия министъръ. Контрактътъ за заема съдържа туй, което финансовиятъ министъръ намѣрва за добро. Фактътъ, че има задължения извънъ контракта, фактътъ, че има задължение да се взематъ извѣстни амуниции отъ една държава, може да личи въ контракта, както е личило това въ нѣкои отъ контрактитѣ, но може и да не личи, ако за това има нѣкои основателни причини; ние, обаче, не скрихме отъ Народното събрание подобно нѣщо, и то се доказва отъ факта, че внесохме въ Народното събрание самиятъ контрактъ за доставкитѣ на одобрение и тогава заявихме, че затова ставатъ тия доставки, затова ставатъ по този начинъ, затова струватъ толкова, затова ставатъ непрѣмънно у Шнайдера, прѣди всичко, защото стоката е добра, прѣди всичко, защото наши военни капацитети искатъ непрѣмънно тѣхъ оръдия да вземемъ — азъ не съмъ специалистъ и не зная какви трѣбва да се взематъ — но и между другото, защото имаме задължение прѣдъ френското правителство и това задължение сме го дали писмено, защото не по наша вина, а по вината на други хора, българското правителство бѣше си създадо слабата, че не зачита вече своитѣ задължения. Мислите ли, че въ контракта за заема на г. Данева сѫ включени всички условия? Между другитѣ условия, установени съ писма, но които не сѫ сѣществени — никога нѣма да ми мине прѣзъ ума да искамъ даването на г. Данева подъ съдъ, при всичко че г. Даневъ, макаръ да не бѣше финансовъ министъръ, самъ води прѣговоритѣ — между другитѣ, казвамъ, уговорки, направени съ писма, личи още и даването отъ Пловдивската община не знаемъ колко пари на една водопроводна компания, но които тя не можеше да вземе,

споредъ нашитѣ установени правила, освѣтъ отъ бюджета, а той не стигаше за текущи нужди; Пловдивската община ще плати тия пари въ брой, съгласно спогодбата, слѣдъ като ѝ се направи извѣстна отстъпка, а паритѣ ще се доставятъ чрѣзъ заемъ отъ Земледѣлската банка. Г. Сарафовъ накара Земледѣлската банка да направи заемъ на Пловдивската община и, за да се улесни заемътъ, г. Даневъ направи това нѣщо, което е свършено законно, свършено приемливо, свършено прилично, и Пловдивската община не пострада.

Д-ръ С. Даневъ: Ние имаме и други условия, рѣнъ отъ подписания контрактъ: въ случай, че емисията надмине извѣстенъ размѣръ . . .

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Да вземете частъ отъ печалбата.

Д-ръ С. Даневъ: . . . да вземемъ половината отъ печалбата.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: И ви дадохъ 40.000 л.

Д-ръ С. Даневъ: Не, половинъ милионъ; 400 хиляди и нѣщо.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Възможно е. Това е едно нѣщо, което увеличава или намалява емисията.

Но понеже се касае за двѣ отдѣлни пера: за кредититѣ, прѣдначинени за военни доставки, и за паритѣ, които сѫ останали въ Парижката банка, азъ ви давамъ тия обяснения. 25-тѣ милиона, прѣдначинени за военни доставки, понеже, при каквито и да е условия, тѣ трѣбваше да се купятъ отъ Франция, понеже по необходимостъ трѣбваше да се купятъ отъ Франция по изискването на французкото правителство, защото иначе не можеше да стане заемътъ, нито съставляватъ нѣкакво нарушение на договора, нито съставляватъ нѣкаква тайна, защото всичко туй е извѣстно на Народното събрание и му е съобщено съ внасянето на договора. Колкото за писмата, размѣнени между Banque de Paris et des Pays-Bas и между Финансовото министерство, съ които е уговорено, щото една сума, ми се чини, отъ 17 милиона да остане за извѣстенъ срокъ въ Парижъ срѣщу лихва 1%, то пакъ е нѣщо, което никога не може да съставлява извъндоговорно съглашение. Защо? Защото въ това писмо, съ което се оставятъ паритѣ въ Парижъ съ 1% лихва, е казано: съгласно чл. 28 отъ договора за заема, азъ, министъръ на финанситѣ, ви заповѣдвамъ да държите тия пари у себе си и ще ми ги внасяте въ еди-какви срокове, по взаимно наше съглашение; паритѣ ще стоятъ у васъ, но ще носятъ 1% лихва; собствено, мисля, че въ писмото не е казано 1%, а е казано една лихва, която не може да бѣде по-висока отъ 2% и която трѣбва да бѣде съ 1½% по-малка отъ шконтото на Banque de France.

Докладчикъ Г. Данаиловъ: То е стариятъ заемъ.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Сѣ едно: или 1%, или 1½% ще бѣде лихвата. — Сега, на какво основание е писано туй писмо отъ финансовия министъръ? На основание чл. 28 отъ договора. Какво казва чл. 28? Той гласи: паритѣ 145 милиона ще се употребятъ по гози, този и този начинъ: за летищъ дѣлъгъ — толкова, за единъ-кой си — толкова, за желѣзници — толкова, за Шнайдеръ и С-не 25 милиона, останалитѣ 17 милиона ще се турятъ на разположение на министра на финанситѣ. Това говори договорътъ. Какво значи: на разположение на министра на финанситѣ? Нѣма да ги занесатъ въ кѣщата на покойния Паяковъ. Това значи: дѣто заповѣда министърътъ на финанситѣ, тамъ да бѣдатъ. И министърътъ на финан-

ситъ заповѣдва: на основание договора, тия пари ще ми ги държите въ Парижъ и безсѣмънно сѣ е имало основание. Да бѣха тукъ, тѣ щѣха да отидатъ за купонитѣ, както се случи съ всичкото злато, което оставихме. Въ слѣдствената комисиия ни се казваше: вие не сте ли чели рѣчта на г. Саллабашева, който изкара, че има щета за държавата отъ три милиона? Може туй да бѣде мнѣнието на г. Саллабашева, азъ, обаче, мога да отговоря: не сте ли чели мнѣнието на г. министъръ Ляпчева, който е съвсѣмъ на друго мнѣние, не по този въпросъ, но въобще по това, което е говорилъ г. Саллабашевъ за финансовитѣ упражненія въ миналитѣ години? Та г. Саллабашевъ не е слѣзълъ отъ небото, за да бѣде олицетворение не само на материалната истина, а и на правилнитѣ възгледи. Г. Саллабашевъ може да мисли, че има щета за държавата, че тия пари биха могли да бѣдатъ употребени по-добрѣ въ България, но безсѣмънно той се лъже. Обаче, това, което ме интересува, то е, да-ли азъ съмъ отговоренъ. Ако се касае за споримъ академически, азъ бихъ могълъ да ви кажа слѣдующето: първо, една сума отъ 20, 30, 40 милиона не можешъ да я пласирашъ съ голѣма лихва; да имашъ 50.000 л., въ България ще ги пласирашъ въ ипотека съ 12%, но когато се касае за много милиони, не можешъ да намѣришъ мѣсто да ги пласирашъ. Г. Саллабашевъ е предложилъ въ Министерския съвѣтъ да се пласиратъ паритѣ съ 1%, но това не е било прието. По-късно той пласира паритѣ отъ послѣдния заемъ съ 3% въ Bank Verein въ Виена, ми се чини, и той е намѣрилъ по-добри условия. Това влияе на емисионния курсъ. Ако да бѣше ги пласиралъ съ 1%, той можеше съ $\frac{1}{4}$ или $\frac{1}{2}$ % да повдигне емисионния курсъ. Това не значи, че неспрѣмънно има щета за държавата: пласирашъ ги съ такава лихва, каквато можешъ да намѣришъ, а не каквато можешъ да желаешъ. Че ако тръгнемъ по този пѣтъ, понеже срѣщу 100 милиона заемъ, който правимъ, обикновено ни се даватъ 82—83 милиона, то ще излѣзе, че се на-нася щета на държавата 18 милиона. Това е смѣтка на долгеринъ, а не на финансистъ. Финансовиятъ министъръ се споразумѣва съ банката да остави паритѣ въ Парижъ и че ще му носятъ 1% лихва. Въ Народната банка не може да получи повече; и 10% да получи отъ нея, то е сѣ едно: аслож почти всичката печалба отъ Народната банка отива въ хазната. Да дойдатъ паритѣ тукъ, въ София, да ги държишъ, нѣма да ти донесатъ никаква лихва. Какво ще ги прави държавата? Тя не може да прави лихварство. Но ако вземешъ да ги прѣведешъ отъ Парижъ — понеже по-късно, при управлението на настоящето правителство, и на нея година, 1907, държавата е плащала за прѣводъ на пари 1-80 л. на 100 л. — ще платишъ най-малко 1%. Подиръ това, нашитѣ купони се плащатъ въ злато; ние тукъ си служимъ съ книжни пари; ще дойде моментъ да прѣнесешъ 15—20 милиона лева и за изпращането на милионитѣ ще платишъ още единъ пѣтъ камбио 1% — стана 2%. Значи, ако вземешъ тукъ 3% лихва, а въ Парижъ 1%, то е сѣ едно: не си платилъ камбиото. Къдѣ е щетата? На м. юний 1907 г. има едно писмо, но не зная защо почитаемата слѣдствена комисиия не е обърнала внимание на него; мога да ви кажа и датата му. То е едно писмо отъ Народната банка до Финансовото министерство, въ което се казва: „Понеже“ — не зная да-ли е тѣй изложението на мотивитѣ — „банката е получила 22 милиона“ — туй трѣбва да е резонътъ — „и въ банката има повече пари, отколкото може да пласира, ако ще ни даватъ нови държавни пари, да останатъ въ Народната банка, не можемъ да плащаме повече отъ 1% лихва“. Сега е лесно да разказвашъ, че по него врѣме банката можала да плати повече; като я накарашъ, ще плати. Банката ще плати туй, което рѣши финан-

совиятъ министъръ, а финансовиятъ министъръ винаги ще се споразумѣе съ Народната банка. Но ако Народната банка нѣма възможностъ да пласира паритѣ, защото има изобилие отъ пари, финансовиятъ министъръ не трѣбва да я прѣтоварва съ излишни пари, защото това не е разумна финансова политика. Обаче, важното въ случая е, че начинитѣ, по които ще се употребяватъ, ще се пазятъ паритѣ, които постѣпватъ въ хазната: пари отъ данѣци, пари отъ мита, пари отъ заеми, отъ редовни или извънредни приходи съставляватъ административни актове на финансовия министъръ; ако финансовиятъ министъръ остави тѣзи пари съ 1% въ Парижъ, прѣдпочита да не ги прѣвежда, да не имъ плаща камбиото, може да постѣпи разумно или не, то е негова работа; ако ги докара тукъ, въ София, и ги натрупа всичкитѣ въ Народната банка, и причини, вмѣсто полза, щета на държавата, то е пакъ негова работа; ако паритѣ, които произхождатъ отъ данѣци, ги държи по-скоро въ Русе, отколкото въ София, то е пакъ негова работа. Министърътъ на търговията и земледѣлието не може да се бърка въ вътрѣшната администрация на финансовия министъръ. Та този въпросъ раг excellence е въпросъ на администрация на финансовия министъръ. Паритѣ, които сж постѣпили, които трѣбва да влѣзатъ въ хазната, къдѣ да ги държи, по какъвъ начинъ да ги употребѣи финансовиятъ министъръ, това е негова работа, както финансовиятъ министъръ пѣкъ не може да се бърка, къдѣ колко жрѣбци ще изпрати министърътъ на търговията и земледѣлието. То е сѣ същата работа. Казахъ, че ще посоча писмото отъ Народната банка отъ 2 юний 1907 г. до Финансовото министерство, за да си направите справка, ако би ви станала нужда отъ такава.

Сега да дойдемъ до старитѣ дертове. Въ стария докладъ на парламентарната анкетна комисиия — виждамъ, г. г. народни прѣдставители, че се изменя много врѣме, ще ви искамъ извинение за това, и затуй ще притупамъ набързо нѣщата, за които съмъ говорилъ вече единъ пѣтъ — въ стария докладъ на парламентарната анкетна комисиия се правѣше голѣмъ въпросъ отъ изданията на Дирекцията на статистиката; дадохъ обяснения, сега ще ги резюмирамъ само съ двѣ думи. Нѣма нито основание, нито мѣсто да се обвинява министърътъ на търговията и земледѣлието за каквато и да е нередовност, ако дѣйствиелно се окаже, че има такава въ Дирекцията на статистиката. Това, което е станало, то е слѣдующето. Най-напрѣдъ за извѣстни работи, за които законътъ допуша да се вършатъ по стопански начинъ, сир. до 2.000 л., Дирекцията на статистиката е искала разрѣшение и азъ съмъ разрѣшилъ да не се произвеждатъ търгове. Това е на основание закона; азъ посочихъ и закона. Подирѣ има произвеждани търгове, които нѣкъдѣ слѣдствената комисиия, нѣкъдѣ даже и Смѣтната палата намиратъ за нередовни. Тѣзи търгове сж произведени по доброволно съгласие. Това е станало на основание закона за отчетността по бюджета и на основание закона за публичнитѣ търгове. Само че ние не сме съгласни съ слѣдствената комисиия по тълкуването на закона. Азъ не го тълкувамъ, нито мога да се мѣса въ работитѣ на Дирекцията на статистиката, които сж чисто технически, но въ единия законъ е казано, че за артистически работи се постѣпва по извѣстенъ начинъ — търгътъ става по доброволно съгласие — въ другия законъ е употребена не само думата „артистически“, но и думата „технически“. Дирекцията на статистиката, която се занимава съ печатането — азъ не съмъ печатаръ — ми прѣдставлява, че извѣстни работи сж технически и заради това, на основание закона, иска разрѣшение да стане търгъ, както е прѣдвидѣно това за технически работи. Този търгъ се произведе. Подирѣ, за голѣмитѣ издания

на Дирекцията на статистиката има направен редовен търг. От мен никакъв закон не е сцендиран. Постановлението на Министерския съвет, за което аз съм ходатайствувал, е в тази смисъл: дѣто допуска законът, доставката до 2.000 л. може да стане без търг, сир. по стопански начин; оттам нагорѣ доставката може да стане съ търг по доброволно съгласие, ако е за артистически или технически работи, а на общо основание — ако не е за артистически или технически работи. Това е тълкуването на туй постановление и, дѣйствително, то е било тъй прилагано. Когато се рѣшава Дирекцията на статистиката да печата статистика, които се виждат много на г. Дананлова, трѣбва да се вземе въ съображение, че не аз рѣшавам тѣзи работи, ами на основание закона, на основание правилника, има една комисија от чиновници, която се произнася какви издания трѣбва да се напечатат, какви формуляри трѣбва да се напечатат. И отъ разнитѣ министерства сѣ засѣдавали разни комисији; между тѣхъ азъ спомнахъ и по-напрѣдъ, че по Вжтрѣшното министерство, напр., по чиновническата статистика, сѣ засѣдалъ г. Тома Васильовъ, народенъ прѣдставителъ отъ Тетовенъ. Така што, не азъ ще опрѣдѣлямъ, колко ще трѣбва да се печата. За голѣмитѣ издания, за които е похарчено най-много пари, е станало редовенъ търг; останалъ е търгътъ върху Тани Пѣевъ съ 10% по-долу отъ девиза; всичкитѣ други печатари сѣ дали по-високи цѣни. Азъ ли съмъ кривъ, че търгътъ е останалъ върху него? Ако цѣнитѣ сѣ били много високи, защо не сѣ явили и други печатари? Днесъ директорътъ на Държавната печатница далъ единъ рапортъ, отъ който се установява, че има тайствена, мистерозна работа; изкуствено, казва, не се прѣдвиждаше кредитъ за чиновницитѣ въ Държавната печатница, за да отговори тя, че не може да печата изданията на Дирекцията на статистиката, а сетнѣ да се вземе извънреденъ кредитъ. Това нѣщо е много наивно. Вижда се, че слѣдствената комисија не е имала възможностъ да изучи въпроса. Още първия пътъ, когато дойде на властъ настоящето правителство, още въ наше врѣме се критикуваше бюджета. За да видите, да-ли туй е направено нарочно отъ министра, имате възможностъ да провѣрите, но не желаете да си дадете трудъ да го провѣрите по нѣкакъвъ начинъ. Бюджетитѣ за всички отдѣли се прѣдставляватъ отъ респективнитѣ чиновници; отиватъ въ министерството, министърътъ ги прѣдлага въ Министерския съветъ. Азъ прѣдложилъ ли съмъ малки бюджети за Държавната печатница? Не. Прѣдлагамъ ги въ Министерския съветъ такива, каквито ги искаатъ чиновницитѣ. Но въ Министерския съветъ ги скастриува. Подиръ това има ново скастриуване. Когато дойде най-подиръ — вие вече поне три години управлявате и знаете по какъвъ начинъ се работи; питайте вапитѣ министри, тѣ ще ви обадятъ: колкото щемъ да проповѣдваме, че бюджетитѣ трѣбва да бѣде изготвенъ на октомврий мѣсецъ, това нѣщо нѣма да бѣде възможно, защото държавата ни не е още уредена до такава степенъ — когато дойде, казвамъ, да се установи окончателната цифра, военниятъ министъръ е, който най-много вади душата на министра на финанситѣ, подиръ него иде, по-високане, министърътъ на просвѣщеніето, като ламы, не се насищатъ, колкото и да имъ дадеши, още искатъ, а министърътъ на финанситѣ вади пътъ душата на всички други министри и, най-вече, когато рече да опрѣдѣли сумата на 126 милиона и повече не може. Трѣбватъ ни да съкратимъ 400.000 л., дайте да видимъ отъ какъдѣ да ги съкратимъ и тогава обикновената практика, която не е добра, не е правилна, тамъ, какъдѣто могатъ да се взематъ отъ конституционния фондъ, съкратяватъ се 200.000 л. по тоя

начинъ, въ една-две години сѣ съкратявали отъ Държавната печатница, по послѣдната година твърдѣ много се съкрати, заради това азъ най-много съмъ си драмъ гърлото — ей въ онази стая, азъ съмъ се каралъ най-много: „Сѣ азъ ли се намѣрихъ да правя жертви?“ Но нѣмаше възможностъ отъ какъдѣ другадѣ да се взематъ и, за да не надминава бюджетитѣ извѣстна сума, за да се запази извѣстна норма въ увеличението на бюджета, което има значение прѣдъ нашитѣ кредитори за запазване кредита на България, за да не се прѣкрячва отъ извѣстна цифра нагорѣ, министритѣ се принуждаватъ по-нѣкога изкуствено да намаляватъ бюджета и въ такава форма да го прѣдставятъ въ камарата. Та това нѣщо, което се е говорило тукъ и което, дѣйствително, не би трѣбвало да става, но което неволно става при всички правителства, сега измислилъ директорътъ на Държавната печатница, че ставало нарочно, за да се угоди на Германова. Дълженъ съмъ да ви кажа едно нѣщо, защото това, което трови атмосферата, което смуцава съвѣстѣта на народнитѣ прѣдставители, то не е, че азъ съмъ извършилъ нѣкакво беззаконие; азъ въ никакъвъ случай не мога да отговарямъ, даже да има глупости, извършени отъ директора на статистиката, той да си отваря очитѣ, когато прѣдставлява докладъ. И недѣйте да твърдите тукъ, че, споредъ финансовия инспекторъ, по моя инициатива, се е внесълъ докладъ въ Министерския съветъ. Финансовиятъ инспекторъ не знае какво приказва. Но вие, г-да, отъ слѣдствената комисија бѣхте длѣжни да видите този докладъ и щѣхте да се увѣрите, че нѣма нито единъ докладъ, който да не е писанъ на бланка на статистиката. Какъ може да излѣзе докладъ на такава бланка по моя инициатива? Отдѣтъ накъдѣ азъ да се мѣся въ статистиката? Но нѣкъдѣ има докладни записки — въ всички министерства — нѣкъдѣ нѣма: много доклади ставатъ устно. Понеже туй, което е прѣдназначено да влияе на народното прѣдставителство, не е нередовностъ, която съмъ извършилъ и понеже за административни нередовности, министритѣ не се даватъ подъ съдъ, а се съдятъ за нарушение на конституцията и за взятки, когато се нанесе щета на държавата, за лична полза, за лична облага, това, което е прѣдназначено да смуцава вашата съвѣстъ, то сѣ голѣмитѣ цифри, а именно 4 милиона щета отъ контракти по военни доставки — Генадиевъ е присягствувалъ вжтрѣ. Обвинявахъ се, че съмъ взелъ 1.200 л. отъ нѣкакъвъ актъ за горитѣ. Какъдѣ останаха тѣзи 1.200 л., не се казва. Самитѣ г. г. членове на слѣдствената комисија, видѣха, че е свършено дива работа и не може да се поддържа. 80.000 л. сѣ похарчени и хазната е разграбена за нуждитѣ на статистиката! Допущамъ, и вѣрно е, че откогато г. Кирилъ Поповъ е директоръ на статистиката не се печатаха толкова много статистики прѣзъ първитѣ две години на неговото директорство; по-малко се печататъ; допущамъ, че той винаги ще ги печата съ възможнитѣ пестения, повече, отколкото биха се печатали при другъ нѣкой директоръ; допущамъ, това нѣщо, обаче, вѣрно е, че сега и той захваща да печата повече. Защо? — Защото това е нужда на неговата служба. Обаче, когато той печата въ Държавната печатница, недѣйте мисли, че туй не струва на тържавата пари; то коштува още по-скъпо: отъ единия джобъ излиза, въ другия влиза. И Държавната печатница поглѣща, само че не се вижда. Пращатъ въ нея да се печата, ами че тя не купува ли хартия, не плаща ли на работници, и какъ плаща! Чиновнически, а не работнически заплати. Обаче, да не мислите, че кой-знае каква облага е извлѣчена отъ тази работа, заради нѣкого, когото подозиратъ, че азъ трѣбва непрѣмѣнно да съмъ то фаворизиралъ. Ако търгътъ не бѣше останалъ върху Тани Пѣевъ, азъ не можехъ да го утвърдя; защото остана върху него, затуй

съмъ го утвърдилъ. Ще кажа сега съ повече данни това, което ви казахъ по-рано. Нито всички тѣзи нѣща сж печатани отъ Тани Пѣевъ, нито паритѣ имъ е вземалъ той. Азъ искахъ слѣдствената комисиия да вика този човѣкъ, и той съ тефтеритѣ си, съ подписа на другитѣ печатари, да имъ докажа, че прѣзъ периода 1905 до 1908 г. сж печатани 56 публикации, съдържащи 1.990³/₄ печатни коли; отъ тѣхъ Тани Пѣевъ е печаталъ въ своята печатница само 194. Другитѣ сж напечатани отъ Йорданъ Наумовъ, Георги Ножаровъ, Петъръ Бѣзайтовъ, Янко Петровъ, Христо Бѣчваровъ, Георги Николовъ и Ст. Хаирловъ, защото, който отъ софийскитѣ печатари вземе работа и не може да я свърши, еснафски си я разхвърлятъ помежду си; борятъ се за търга, но който надвие, сетнѣ ще дава работа на другаритѣ си, равбира се, че ще задържи за себе си нѣкаква печалба. Но отъ всичката тази работа — 1.990 коли — която е прѣдприелъ Тани Пѣевъ, той е напечаталъ само 194 коли, и сега е заведено дѣло, аслж, по тази работа; самата слѣдствена комисиия казва, че сж спрѣни около 62 хиляди лева, та виждате облагитѣ, които е изтеглилъ този човѣкъ; 194 коли, като му запирайтъ 62 хиляди лева, ще видимъ, когато се разправи подиръ 10 години съ дѣлото, да-ли ще има печалба. или ще има загуба. Желаетъ да разпрѣсна туй прѣдубѣждение, защото съ голѣмитѣ цифри, съ които се надуватъ мнѣнията на слѣдствената комисиия, има се тенденцията да се смути съвѣстѣта на народното прѣдставителство.

Отъ старитѣ обвинения, подновени пакъ, личи това по тутраканското блато. Тамъ не съмъ зачелъ закона за публичнитѣ търгове; ошетилъ съмъ билъ държавата, защото съмъ разрѣшилъ да не се събере гербовиятъ сборъ и да не се плаща данѣкътъ върху занятието наврѣме, и защото, най-сетнѣ, съмъ позволилъ на прѣдприемача да не плаща по равно въ продължение на 15 години, ами първитѣ петъ години по-малко, вторитѣ — повече и третитѣ — най-много. По този въпросъ, слѣдъ като ме повикаха въ слѣдствената комисиия, азъ желаетъ да се призове г. Сарановъ, който ми е билъ главенъ секретаръ, помагалъ ми е въ управлението, и той е свидѣтель, какви старания съмъ употребявалъ за развитието на риболовството въ страната, какви грижи съмъ полагалъ, като министъръ и извънъ министерството, съ частно познание, колко трудъ съмъ употребявалъ, за да може да се повдигне този клонъ отъ нашия поминѣкъ, да се увеличатъ и доходитѣ на държавата. Отъ показанията на г. Саранова щѣше да се увѣри всѣки, че моята пѣль не е била да фаворизирамъ когото и да било. Г. Ненковъ, който е билъ тогава народенъ прѣдставителъ, никога не се е ползвалъ съ моето близко приятелство, нито съмъ зналъ, кой му е братъ, но искамъ да се въведе друга система на експлоатиране блатата, защото по този начинъ ще нарастне доходътъ на държавата. Какъвъ ми е грѣхътъ? Разрѣшилъ съмъ по единъ справедливъ и законенъ начинъ въпроса за плащане данѣка върху занятието, слѣдъ като съмъ питалъ, какъ се върши това въ Министерството на общественитѣ сгради. Кой казва това нѣщо? Казва го една бѣлѣжка отъ чиновника Бѣчваровъ; той е разпитанъ и твърди: „Г. министърътъ ми порѣча: „Питайте въ Министерството на общественитѣ сгради, това нѣщо може ли да стане“. Питавъ, видѣхъ, че може да стане и заради туй дадохъ такова мнѣние.

Подиръ далъ съмъ мнѣние да се ходатайствува прѣдъ Финансовото министерство, да се уважи молбата за измѣнение начина за изплащането на наема и за нѣкои други улеснения. Министерътъ на земледѣлието загуй е министъръ на земледѣлието, да може да подпомага на всѣкиго, който се занимава съ развитието на народния поминѣкъ, на индустриалнитѣ, въобще, на оная категория хора, които могатъ да

допринесатъ нѣщо на богатствата на България. Ако това е незаконно, министърътъ на финанситѣ да не го е правилъ, но азъ не мога да нося отговорностъ, ако министърътъ на финанситѣ, въ изпълнението на своята длѣжностъ и въ пълнотата на своитѣ права, е разрѣшилъ и се е съгласилъ съ моето мнѣние.

Трѣбва да се разбере едно нѣщо, г-да: министритѣ се прѣслѣдватъ за нарушение на конституцията. Тукъ на всѣка стѣпка ни се казва — за да мине на шерията — слѣдствената комисиия е на мнѣние, че това нарушение на единъ правилникъ, че еди-какво си съставлява нарушение на конституцията, защото е нарушенъ чл. 43, който гласи, че България се управлява по законитѣ на страната. И понеже въ единия, въ другия и въ третия случай, ние виждаме, че се нарушава законътъ, споредъ нашето мнѣние, този министъръ не е управлявалъ споредъ законитѣ въ страната и е нарушилъ конституцията. Не управлява споредъ законитѣ на страната и нарушава конституцията единъ министъръ, който прѣстѣпи нѣкои изрични членове на конституцията, напр., наложи цензура или управлява не по закони, гласувани отъ Народното събрание, а съ декрети, указы, не единъ, не 10, 15, ами 75, както направи Франко въ Португалия — това се нарича управление не по законитѣ на страната. Слѣдователно, нарушението на нѣкаква административна наредба, нарушението даже на закона, е свършено друго нѣщо, защото има нарушение на закона, има и тълкуване на закона. По въпроса за статистиката, по въпроса, дѣто искате да ме изкаратъ фалшификаторъ, защото въ архивата на статистиката, дѣто никога не съмъ стѣпвалъ, като министъръ на търговията и земледѣлието, се е допусналъ единъ кривъ нумеръ, какво може да стане? Тамъ въ администрацията сж мислили, че подъ единъ нумеръ могатъ да се прашатъ двѣ-три писма; нека съмъ мислилъ и азъ даже, че може това да стане — такова е тълкуването на закона. Вие какво мислите? Вие мислите, че законътъ е нарушенъ: когато ти, министъръ на земледѣлието, ходатайствуващъ прѣдъ финансовия министъръ да се направи улеснение на прѣдприемача на тутраканското блато, нарушилъ си закона. Когато си му позволилъ да внесе късно данѣка върху занятието — съ единъ мѣсець по-късно — щета си нанесълъ на държавата. Съ какво се е ошетила тя? Чрѣзъ лихви. Държавата ще отиде да върши лихварство, ще даде тия пари подъ лихва и съ закѣснѣнието — изрично е казано въ доклада на слѣдствената комисиия, и много ми е чудно, че юристи пишатъ това нѣщо — и съ закѣснѣнието да се внесе извѣстенъ данѣкъ, както е тукъ, напр., данѣкътъ занятие, очевидно, явно се нарушава закона, защото поемнитѣ условия казватъ, че този данѣкъ трѣбва да се плати еди-кога. Ами, ако нѣкой бирникъ направи улеснение на нѣкой селянинъ да му вземе данѣка една педѣля по-късно, министърътъ на финанситѣ конституцията ли е нарушилъ? Ето кѣлѣ е кривото разбиране на закона; ето кѣлѣ е абсолютното отсѣствие на понятието за законностъ. Отъ законитѣ най-много разбиратъ сѣдитѣ въ България, защото това имъ е запаятъ, това имъ е длѣжностъ — да прилагатъ законитѣ, но никога не ги оставятъ сами да рѣшаватъ, защото всѣки човѣкъ може да сбърка; надъ сѣдията отъ първа инстанция, отъ окръжния сѣдъ, има апелаторъ, надъ сѣдията отъ апелацията има касаторъ. И тѣ, още не е сигурно, че нѣма да сбъркатъ; има и ревизия, прѣдвидѣна въ закона, защото и тѣ могатъ да направятъ грѣшка. Всѣки день четемъ рѣшения на Касационния сѣдъ, въ нѣкои отъ които се казва: съ туй си дѣйствию Софийскитѣ апелативенъ сѣдъ — който се състои отъ сѣдии, които сѣдийствуватъ въ продължение на 15—20 години — нарушилъ флагрантно чл. 630 отъ гражданското сѣдопроизводство. Слѣдствието отъ това какво е? Не го бѣсятъ

и не го сждятъ. Даватъ ли го подъ сждъ, мърятъ ли го, мѣстятъ ли го? Не. Слѣдствието отъ това е, че се отмѣнява рѣшението и го пращатъ на други сждии да се произнесатъ още единъ пътъ. И другитѣ сждии може да не се съгласятъ съ касащията и може два-три пѣти да възникнатъ прѣспирни. Та тамъ, кждѣто върховнитѣ сждии на страната казватъ, че сждии нарушаватъ флагрантно, очевидно, закона, още не ги обвиняватъ въ беззаконие. Какво значи флагрантно нарушение на закона отъ страна на апелацията? Че е криво изтълкувала закона; въпрѣки истинското съдържание, истинския смисълъ на закона, допуснатъ е единъ свидѣтель или не е допуснатъ, или е далъ клетва, или не е далъ. Ако единъ сждъ може криво да изтълкува закона, защо единъ министъръ да не бѣде несъгласенъ съ мнѣнието на г. г. членоветѣ отъ слѣдствената комисиия и той да тълкува закона? Азъ не съмъ сигуренъ, че когато има разногласие между мене и васъ, че вие прѣдставлявате правото мнѣние; азъ ще ви докажа съ редъ факти, че азъ съмъ правиятъ, а вие криво тълкувате закона, но затуй нѣма да ви давамъ подъ сждъ за нарушение на конституцията. Обаче, друго е да тычешъ закона, друго е да го игнорирашъ, друго е да го тълкувашъ криво. Азъ мога да събера, когато подписвамъ докладъ до Министерския съветъ, че еди-кои прѣдприятия могатъ да ставатъ по доброволно съгласие; възможно вие тамъ да сте прави; възможно е азъ да съмъ кривъ, не че съмъ криво изтълкувалъ закона, това не значи, че съмъ го нарушилъ, че съмъ го стѣпкалъ. Това е, което не може да разбере почитаемота слѣдствена комисиия и което тя мѣси съ незачитане на законитѣ и съ управляване извънъ законитѣ на страната.

Нищо ново не виждамъ въ доклада на слѣдствената комисиия по Стралджанското блато. Старитѣ работи, за които тукъ се разправяхме, могатъ да се резюмиратъ въ двѣ думи. Прѣдставляватъ нѣколко души прѣдложения. На основание на закона, азъ съмъ приелъ онова, което е най-износно. И прѣди малко говорихме съ г. Георгова. Той мисли, че неговото е най-износно. Азъ и до днесъ мисля, че неговото не бѣ най-износно. Подиръ туй, той казваше, че можеше още да намали; то е свършено отдѣлна работа. На всѣки случай, между мнѣнието на единъ заинтересованъ и на единъ незаинтересованъ човѣкъ, азъ съмъ прѣдпочелъ мнѣнието на чиновницитѣ, които сж се произнесли слѣдъ като сж изучили работата. Слѣдствената комисиия нѣмаше, освѣнъ да вникне въ тази работа и да не прави шумъ отъ нѣщо, което нищо не съдържа. И по тази работа не сж питани свидѣтели. Азъ желяехъ да се разпитатъ, защото тия свидѣтели щѣха да посочатъ документи, които сж въ моя полза. Вие сте викали министра на финанситѣ г. Ляпчева за свидѣтель по концесията на Тани Пѣевъ за гвозден. Защо не го викахте и по тая работа, която е много проста и очевидна, защото Министерството на търговията и земледѣлието не е отнело благото; това е направило Министерството на финанситѣ по инициативата на г. Саллабашева; а Министерството на търговията и земледѣлието, въ продължение на година и половина, е постоянно вувало, че всичко е законно, всичко е редовно — това е било мнѣнието на г. Ляпчева, азъ въ негово лице говоря това нѣщо — и че това е дѣло културно. Ами че ако днесъ единъ министъръ може да бѣде на туй мнѣние, какъ вие ми запрѣщавате вчера, азъ министъръ, да съмъ билъ на сждото мнѣние? Вие ли ще сждите кое е било най-добро? Не ви се харесва личността, която се изпрѣчва тамъ и мислите, че е фаворизирана; изтъквате едно нѣщо, което е пълно съ невѣрни работи, за да изкарате, че има фалшификация въ неговата полза. Твърдите невѣрно, че съмъ го фаворизиралъ по изложението въ Милано — между тѣмъ за тая

работа сега нѣма обвинение; твърдите още по-невѣрно, че съмъ го фаворизиралъ като изтълкующъ длъжността министъръ на общественитѣ сгради и тукъ искате да намѣрите, че съмъ вършилъ беззаконие. Този човѣкъ, който мисля, че за да изкара едно културно дѣло, прѣдставлява най-голъма гаранция като характеръ, като способностъ, и който прѣдставлява най-износни условия за държавата, него съмъ прѣдпочелъ. Толкова разбирамъ. Азъ не вѣрвамъ, че съмъ го фаворизиралъ; и другъ да бѣде министъръ на мое мѣсто, нѣма да разрѣши този въпросъ да си не опари рѣцѣтъ, когато знае, че въ България е трудно да бѣдешъ полезенъ. Другъ нѣма да има моята рѣшителностъ. Въ продължение на двѣ години, когато се дириха комбинации по постройката на лѣджитѣ въ с. Банки, когато се рѣшихме да строимъ тази баня, всички началници на отдѣления сж живи, събрахъ ги въ канцеларията и имъ казахъ: десетъ години ще ме наричатъ хайдутинъ, ще ме псуватъ, че съмъ изкралъ свѣта, но понеже постройката на тия бани е едно културно и полезно дѣло, нека псуватъ — трѣба да се направятъ; трѣба да се научимъ да бѣдемъ рѣшителни. Въ този случай сждото нѣщо съмъ направилъ. Азъ нѣкаква облага ли имамъ отъ тази работа, на другъ ли човѣкъ облага съмъ принесълъ? Съ какво съмъ го фаворизиралъ. Днесъ почитаемиотъ г. Георговъ, народенъ прѣдставителъ, който седи насрѣща, ми казваше: „Азъ мисля, че азъ бѣхъ правиятъ, на мене трѣбваше да дадешъ туй блато, но много хубаво направи, че ми го не даде, защото щѣхъ да имамъ голѣма загуба.“

Извинете ме, г-да. Мисля, че ще можа да свърша въ уреченото врѣме.

Има едно обвинение за Лиежкото изложение. Тукъ вече сж направени издирвания. Когато да става изложението въ Лиежъ, единъ павилионъ, построенъ тукъ по български стилъ, заради което имаше конкурсъ, трѣбваше да се изпрати въ Лиежъ. Както за постройката на този павилионъ, така и за прѣнасянето му е станало търгъ. И въ двата тия търга съмъ билъ прѣнебрѣгналъ закона, въ слѣдствие на което съмъ билъ ошетилъ държавното съкровище. Защо? Защото Братя Иванови сж дали 17 или 18 — не помня добръ койко бѣше — надъ дивиза или подъ дивиза, а пѣкъ г. Бруха е прѣдставилъ по-добра цѣна. Показанията на г. Рача Косевъ, който е билъ тогава директоръ на земледѣлието, служатъ за изяснение на работата и излиза, че тя е тѣй, както азъ си спомнямъ и както бѣхъ събралъ свидѣния, когато ви говорихъ по-напрѣдъ. Произвежда се търгъ за бърза работа. Нашиятъ пълномощенъ министъръ отъ Парижъ телеграфира, че ще ни отнематъ мѣстото въ Лиежъ, че трѣба да бързаме, ние искаме за единъ краткъ срокъ да се построи и да се прѣнесе павилионътъ. Братя Иванови прѣдлагатъ най-краткия срокъ съ 1.700 л., ми се чини, повече, обаче, сждо тѣй ми се чини, г. Бруха прѣдставя съ по-дългъ срокъ по-евтина цѣна. Тържната комисиия казва: споредъ цѣнитѣ най-износно е прѣдложението на Бруха; по бързина — на Братя Иванови. Понеже разликата е малка и понеже мене, като министъръ на търговията и земледѣлието, ме боли и за голѣмата отговорностъ, че павилионътъ трѣба наврѣме да бѣде построенъ, поради това одобрихъ съвършено основателно и законно прѣдложението на Братя Иванови. Но г. Бруха далъ друго заявление. Обясни се въ дѣлото, че това заявление е подиръ направата на търга. Азъ можахъ да го взема въ внимание. За да се съобрази съ закона, можехъ да направя само едно нѣщо — то прѣдлагаше нови работи, понеже и другитѣ конкуренти могатъ да прѣдложатъ — да направимъ новъ търгъ. Но азъ не можехъ да губя нито единъ день и не можехъ да обърна внимание на прѣдложението на Бруха. Тукъ,

отъ тази министерска маса, се е говорило, че трѣбва да привикнемъ нашитѣ прѣдприемачи на редовностъ: единъ пътъ станалъ търгътъ, не трѣбва да се обръща внимание на допълнителни оферти, които могатъ да бждатъ направени. И азъ съмъ поддържалъ това нѣщо: когато се е гласувалъ законътъ, азъ съмъ изказвалъ тукъ, отъ министерската маса, сжщитѣ възгledi. Ако въ обикновенитѣ случаи азъ изисквамъ да не се правятъ излишни търгове, за да се възникнатъ прѣдприемачитѣ, защо нѣма да го направя и въ извънредни случаи, когато има голѣма бързина, и каква е фаворизацията на Братя Иванови, колко е сумата и каква причина имамъ азъ да фаворизирамъ Братя Иванови повече, отколкото другитѣ? Нѣкое добро ли съмъ видѣлъ отъ тѣхъ, въ близко приятелство ли се намираме, съпартизани ли ми сж? Противници ми сж, хора, съ които съмъ ималъ най-голѣми неприятности, но като търговци, никога не съмъ искалъ да ги прѣслѣдвамъ.

Е. Начевъ: Братя Иванови сж всѣкакви.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Най-много сж народняци. Завчера намѣрихъ едно писмо отъ Васъ, г. Начевъ, до Стамболова — едно врѣме и Вие бѣхте стамболовистъ, а сега сте народнякъ.

Е. Начевъ: Азъ бѣхъ стамболовистъ тогава, когато Вие не бѣхте.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Азъ станахъ стамболовистъ, когато Стамболовъ падна: азъ не съмъ съ хората, когато тѣ сж на властъ. (Смѣхъ)

Г. г. народни прѣдставители! Втората частъ отъ „беззаконieto“, извършено съ този Лиежски павилионъ, е още по-смѣшно. Трѣбвало е да се прѣнесе павилионътъ въ Лиежъ. Кой ще го прѣнесе? Явяватъ се търговски кжщи и конкуриратъ; между другитѣ, Конъ и Митлеръ и г. г. Петровъ и Табаковъ. Последнитѣ сж българи — бихъ желалъ тѣ да го прѣнесатъ. Какъ е станала работата? Г. Косевъ, разпитанъ прѣдъ слѣдствената комисиия — показанията на когото сж снети отъ г. Марина Ничовъ, почитаемииятъ тетевенски народенъ прѣдставителъ — разправя, че прѣдприемачитѣ сж викани по моя заповѣдъ, за да обадятъ, да-ли се съгласяватъ или не, да върнатъ павилиона на сжщата цѣна и — нѣщо, което азъ бѣхъ забравилъ — по въпроса за осигуровката. Г. Рачо Косевъ ми докладва, че Петровъ и Табаковъ не се съгласяватъ да върнатъ павилиона на сжщата цѣна, а понеже павилионътъ е артистическа работа, и се изпраща, като прѣдметъ на изложение, чуждитѣ администрации ще допуснатъ на сжщата цѣна да се върне. Обаче Петровъ и Табаковъ не били организирани. Тѣзи обяснения даде тогава г. Косевъ. Конъ и Митлеръ приематъ това нѣщо. Разликата е 3.000 л., обаче тѣ приематъ и осигуровката, която възлиза на 3.000 л., така щото, разлика въ цѣната нѣма. Това е, което ми се докладва. Какъ мога да утвърдя търга на Петрова и Табакова? Фаворизиралъ съмъ билъ Кона и Митлера. Че отдѣнакъ да ги фаворизирамъ? Какъ може тази дива мисль да ви мине прѣзъ ума? Ще прѣнасяме единъ павилионъ, та азъ ще прѣдпочета Кона и Митлера. Сигуренъ съмъ, че прѣзъ живота си нито двѣ думи не съмъ размѣнилъ съ прѣдставителя на Кона и Митлера, човѣкътъ, който прѣдставлява тѣхната фирма. Ако ме е поздравилъ на улицата, то е сигурно, защото е чулъ, че съмъ министъръ, но иначе, не се познаваме. Петровъ и Табаковъ сж българи, на които бихъ желалъ да направя повече услуга, но не можехъ да я направя, защото не е законно. Слѣдствената комисиия, обаче, мисли друго нѣщо. При снимане показанията на г. Рачо Косевъ има една нередовностъ, за която никога не обвиня-

вамъ, но ще чакамъ обяснение отъ г. Марина Ничовъ. Тѣзи свѣдѣния ми даде самъ г. Рачо Косевъ. Навсѣкждѣ г. Рачо Косевъ е казвалъ: „Азъ твърдя по единъ положителенъ начинъ“, а г. Маринъ Ничовъ е написалъ въ протокола за неговитѣ показания „прѣдполагамъ“; напр., прѣдполагамъ, че повикахъ Табакова, прѣдполагамъ едиква-си и пр. Понеже прѣди подписването на показанията си, г. Рачо Косевъ е казвалъ: „Азъ не съмъ казалъ прѣдполагамъ, а съмъ казалъ твърдя, и ако не съмъ го казалъ доста изрично, сега го казвамъ още по-изрично“, тогава г. Маринъ Ничовъ е далъ слѣдното обяснение: „Азъ пиша прѣдполагамъ, защото прѣпискитѣ не сж прѣдъ Васъ и, свършено естествено, правдоподобно е да се прѣдполага“. — „Съ тази резерва, е казалъ г. Косевъ, приемамъ“. Азъ нарочно казахъ това нѣщо, не за да упреквамъ нѣкого, и най-малко г. Ничова, но за да бжде ясно, че въ показанията на г. Косева, навсѣкждѣ, кждѣто се срѣща думата прѣдполагамъ, слѣдъ като публично азъ заявявамъ, какво ми е казано, и въ присѣдствieto на г. Ничова, да се знае, че тя съдържа въ себе си пълно утвърждение на работи, на които г. Косевъ е билъ свѣдѣтель. Петровъ или Табаковъ, не зная кой отъ тѣхъ, чини ми се Табаковъ, разпитанъ прѣдъ слѣдствената комисиия, казва: „Менъ не ми е казано, че може да се прѣвозятъ безъ пари отъ Лиежъ всички прѣдмети, които отиватъ за изложението, и че павилионътъ можеше да се прѣвози по сжщия начинъ“. Добрѣ, но г. Табаковъ е подписалъ противното. Не само сж викани, ами, вѣроятно, защото паметъта на хората може да измѣни, г. Косевъ е ималъ грижата да накара всички, които сж тамъ, да се подпишатъ. Г. Табаковъ подписва: „Тази цѣна не е за отиване и за връщане, а само за отиване“; Конъ и Митлеръ казватъ: За отиване и връщане. Чуждитѣ администрации признаватъ, че това е прѣдметъ за изложение.

Г. Данаиловъ: Не е така, и тамъ е аслж грѣшката. Г. Табаковъ твърди, че той не е билъ прѣдупрѣждаванъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Азъ ще дойда и тамъ. — Когато питатъ г. Табакова: какво сте подписали Вие, казва: „Азъ не съмъ прѣдупрѣждаванъ, че може да стане такава връщане безъ пари и слѣдствената комисиия, прибързва и прави едно заключение толкозъ прибързано, щото за всѣки човѣкъ изглежда при-страстно, защото тя, първо, дава абсолютна вѣра на г. Табакова, че не е билъ прѣдупрѣждаванъ, когато отъ цѣлѣта на викането се вижда, че тия хора се викатъ затуй именно, за да кажатъ, да-ли ще върнатъ или нѣма да върнатъ павилиона; второ, експеди-торитѣ най-добрѣ знаятъ това нѣщо, знае го и министерството, но ако експедиторскитѣ кжщи не знаятъ, че прѣдметитѣ за изложение се връщатъ безъ пари, азъ ли ще го зная или г. Данаиловъ ще го знае? Трето, което е и най-важното, слѣдствената комисиия обръща внимание на туй възражение на г. Табакова, а не обръща внимание на единственото нѣщо, което разрѣшава въпроса. Азъ не твърдя, азъ не съмъ казалъ какъ е станала работата, г. Рачо Косевъ казва: „Получихъ заповѣдъ отъ г. министра да ги викаме и питаме, ако се съгласяватъ да върнатъ павилиона за сжщата цѣна, да се утвърди търгътъ на Петрова и Табакова“. Самъ г. Рачо Косевъ доброволно казва, че е получилъ такава заповѣдъ отъ мене и че я е изпълнилъ. Ако вие прѣдполагате даже, че не я е изпълнилъ, когато единъ висшъ чиновникъ казва: „Азъ получихъ такава заповѣдъ отъ министра“, когато се обвинява министърътъ, какъ леко давате вѣра, какъ леко давате ухо на всѣко едно подозрѣние, когато се касае да се изтъкува въ моя вѣрда! Защо не обръщате внимание на гредата, че

единъ чиновникъ казва: „Азъ го викахъ, и му зададохъ тия въпроси по изричната заповѣдъ на министъра, на когото докладвахъ“. Азъ не съмъ викалъ Петрова и Табакова; ако той не е разбралъ добръ, азъ не съмъ виновенъ. Какъ не можа да се рѣши перото ви да напише; въ всѣки случай, очевидно е, че г. д-ръ Геннадиевъ не може да бѣде виновенъ тукъ. Петровъ, Табаковъ не сж изрични. Тѣ казватъ: (Чете) „Прѣдполагамъ, че сж искали отъ мене да разясня офертата, и затуй съмъ направилъ тази забѣлѣжка, въ която съмъ казалъ, че прѣдложената отъ мене цѣна се разбира само за закарване на материялитъ отъ София въ Лиежъ, а не и обратно“. Лиежъ прѣдполагатъ — нищо положително не говорятъ, а г. Рачо Косевъ говори положителни работи.

Едно ново обвинение. Когато съмъ управлявалъ Министерството на общественитѣ сгради, нарушилъ съмъ билъ чл. 33 отъ публично-административния правилникъ за задълженията, които се налагатъ на прѣдприемачитѣ, и то въ явна врѣда за държавното съкровище, като съмъ разрѣшилъ съ резолюция отъ 5 януарий 1908 г. да се платятъ на прѣдприемача по направата на шосето Ломъ—Видинъ, инженеръ Христо Станишевъ, 25% повече отъ договорната цѣна на чакъла, подъ прѣдлогъ на поскупване на цѣната на фуража, въпреки констатираното отъ инспектора инженеръ Кожухаровъ, че поскупването цѣната на фуража е само 14%, въпреки прѣдупрѣждението на директора инженеръ Ст. Хр. Гешовъ, че поскупването на фуража не съставлява поскупване на чакъла и че поскупването и на чакъла не е достатъчно да оправдае увеличението цѣната на прѣдприятието. Тукъ, види се, има нѣкоя грѣшка, та не може да се разбере какво иска да каже слѣдствената комисия. Нарушилъ съмъ чл. 33 отъ публично-административния правилникъ. Защо? Защото съмъ далъ 25% повече на инженеръ Станишева и — тази е, казватъ, трета по редъ фаворизация — това съмъ направилъ въпреки мнѣнието на инженеръ Кожухарова. Не е вѣрно, не съмъ го направилъ въпреки неговото мнѣние. Въпреки това, че поскупването на фуража е било изчислено отъ окръжния инженеръ само съ 14%. Не е вѣрно; това може да се твърди, когато се крие половината отъ това, което окръжниятъ инженеръ говори въ рапорта. Затова ли не ме питаете? Защото щѣше да излѣзе, че се съдържатъ невѣрни работи? Въпреки мнѣнието на инженеръ Гешова — и то не е вѣрно; въпреки закона — съвсѣмъ не е вѣрно. Азъ бихъ желалъ опитни хора, като, напр., г. Тома Васильовъ — а мога да посоча още одного, който е управлявалъ Министерството на общественитѣ сгради — да разгледатъ тази работа, и ако не двамата, а само единъ отъ тѣхъ остане на мнѣние, че азъ не съмъ постѣпилъ по най-коректенъ начинъ, азъ ще признамъ, че съмъ потѣпналъ закона. Но вие твърдѣте лесно ще се убѣдите, че всичко това е неоснователно.

Инженеръ Станишевъ е строилъ едно шосе — отъ Ломъ до Видинъ. По едно врѣме прѣзъ 1907 г. поскупва цѣната на фуража и той иска — какво? — ликвидация на своето прѣдприятие на основание чл. 33 отъ правилника, който се споменава тукъ. Слѣдъ като е подалъ заявлението си, и то е постѣпало въ дирекцията, отъ тамъ отишло за свѣдѣние до окръжния инженеръ и се бави три мѣсеци, не се връща. Понеже човѣкътъ заявява втори и трети пътъ, азъ ли съмъ телеграфиралъ или нѣкой отъ дирекцията, най-послѣ иде единъ телеграфически отговоръ отъ окръжния инженеръ: „Поскупването на фуража е само съ 14%“. Законътъ гласи, че когато единъ прѣдприемачъ има да достави извѣстни доставки, ако цѣната на тия доставки поскупне съ 25% и повече, тогава, и тогава само, или ще се ликвидира прѣдприятието по негово искане на извѣстни основи, или ще му се додаде 25%, ако е 27% —

27%. Значи, законътъ изрично прѣдвижда, ако има поскупване на доставляемитѣ прѣдмети, може да се додаде, и министърътъ трѣбва да додаде, ако не иска да се ликвидира прѣдприятието, 25%, 30%, 50% и повече. По него врѣме Министерскиятъ свѣтъ се занимаваше специално съ доставкитѣ на фуражъ и всички такива се ликвидираха, защото фуражътъ бѣше поскупнѣлъ извънредно много. Слѣдствената комисия казва: човѣкътъ се е оплакалъ, че е поскупнѣлъ фуражътъ, а той строи шосе — фуражътъ какво общо има съ шосетата? Какво общо ли има! Каква е молята резолюция? (Чете) „Като взехъ прѣдъ видъ: първо, прѣдставенитѣ свѣдѣтелства отъ Търговската камара; второ, изложението на инспектора инженеръ Кожухаровъ; трето, мнѣнието на директора Ст. Хр. Гешовъ — заключавамъ: поскупването цѣнитѣ на фуража по размѣра си и значението си за цѣлото прѣдприятие би дало право на ликвидация, съгласно чл. 33 отъ публично-административния правилникъ. Тая ликвидация, обаче, би била врѣдна за интереситѣ на съкровището и за изпълнениз стрѣлителната програма, тѣй като би забавило постройката на шосето. Безъ да се нахърнятъ тия интереси, законно е да се увеличи цѣната на прѣдприятието само въ частъта, дѣто влияе фуражътъ, сир. дѣто има поскупване 25% върху прѣдприятието. По тия причини постановявамъ: първо, ликвидация не се допуца; второ, да се увеличи цѣната на чакъла съ 25%, ако прѣдприемачътъ се откаже отъ ликвидация. 5 януарий 1908 г. Министъръ д-ръ Геннадиевъ“. Сега тукъ ме упрекватъ: първо, поскупване на фуража не съставлява поскупване на шосето; второ, директорътъ Гешовъ ви е казалъ, че не може да се даватъ тия пари; трето, поскупването не е съ 25%. Има наистина едно свѣдѣтелство отъ Търговската камара, което установява, че поскупването на шосето въ слѣдствие поскупването на фуража е съ 56%, но това свѣдѣтелство е фалшиво, то не струва петъ пари. На основание мнѣнието на чиновникитѣ въ Министерството на общественитѣ сгради, вие трѣбва да слушате само окръжния инженеръ, а окръжниятъ инженеръ, питанъ единъ пътъ и два пѣти, слѣдъ три мѣсеци отговаря телеграфически, че поскупването на фуража е докарало едно общо поскупване на прѣдприятието съ 14%.

Най-напрѣдъ да се обясни една грѣшка на слѣдствената комисия. Поскупването на фуража може да стане причина за поскупването на шосето. Азъ не можехъ да допусна ликвидация на шосето Ломъ—Видинъ посрѣдъ зима; азъ желяехъ това шосе да се свърши, защото с много важностъ за съобщенията въ България, и това ми бѣше длѣжността като министъръ на общественитѣ сгради. Ако съмъ повлиялъ да се приеме увеличление съ 25%, нанесълъ съмъ щета на човѣка, защото въ сѣдилището той щѣше да добие 35—40% — цифритѣ сж тукъ. Азъ съмъ употребилъ влияние, говорихъ на инженеръ Кожухарова, който тожѣ е молилъ инженеръ Станишева, и благодарение на тѣзи увещания най-послѣ прѣдприемачътъ се съгласи да продължи постройката.

Най-напрѣдъ да видимъ въпросътъ, кое свѣдѣтелство е фалшиво и кое е истинско, какво е длѣженъ да направи единъ министъръ и какво не, съобразилъ ли съмъ се съ закона и съ мнѣнието на моитѣ чиновници, истина ли е, че поскупването на фуража може да докара поскупване на шосето. Цѣлото прѣдприятие възлиза на 152.000 л.; чакълътъ и пѣсѣкътъ отъ туй прѣдприятие възлизатъ на 131.000 л., слѣдователно, тѣ съставляватъ 81% отъ цѣлото прѣдприятие. Цѣната на чакъла се състои — отъ какво? — не отъ цѣната на чакъла, защото той не се купува — вади се отъ рѣката — а отъ прѣвознитѣ срѣдства, отъ колата. Въ рапорта на инженеръ Кожухарова е казано, че мѣстното население

не ходи да носи чакълът, че предприемачът е бил принуден да си достави 40 кола съ по два коня, защото чакълът се радиелъ отъ 15 км. далечъ; и той прави анализъ на цѣната, анализъ на поскупването. Инженеритъ знаятъ туй много добръ, че цѣната на шосето се състои отъ цѣната на чакъла, отъ цѣната на надницитъ и т. н. Цѣната на чакъла се състои, прѣди всичко, отъ цѣната на прѣноса, и понеже тукъ фуражътъ играе голѣма роля, ще трѣбва да видимъ съ колко е увеличена цѣната на фуража, и сетнѣ, като се разхвърли върху цѣлия чакълъ, колко помага тя да се увеличи цѣната на чакъла, а отъ тамъ върху цѣлото прѣдприятие, колко увеличава цѣната на цѣлото прѣдприятие. Тази смѣтка е направена. Г. Кожухаровъ ми прави двѣ смѣтки. По даннитъ на окръжния инженеръ, увеличението е 14%; споредъ документитъ на Търговската камара, увеличението е 56%. Вие на 14 мѣста споменавате мнѣнието на инженеръ Кожухарова, че увеличението било 14%; нито на едно мѣсто не споменавате за документа на Търговската камара, и че споредъ него увеличението е 56%. Никога директорътъ Гешовъ не ми е казалъ, че не може да се плаща обезщетение. Неговото мнѣние се намира тукъ и въ него е казано, че ликвидация не трѣбва да се допуска, толкова повече, че предприемачътъ може да бѣде обезщетенъ на основание на закона. Добръ, но какво мнѣние дава г. Гешовъ? „По приетия редъ, този въпросъ трѣбва да се рѣши по принципъ отъ свѣта при отдѣлението на Министерството на общественитъ сгради“. Кой е този приетъ редъ, кой го е създалъ? Бюрократията, не законътъ. Г. Гешовъ прибави още и друго, за да защити своя подчиненъ — и това отъ духъ на корпоративностъ, разбирамъ го — че не трѣбва да се взема подъ внимание свидѣтелството на търговската камара, а само свидѣтелството на окръжния инженеръ. Добръ, не мога азъ да остава свѣтътъ при отдѣлението на Министерството на общественитъ сгради да разрѣшава единъ юридически въпросъ — законъ не ме задължава, правилникъ не ме задължава. Когато се касае за планове и профили, ще питамъ свѣта при отдѣлението на Министерството на общественитъ сгради. Когато се касае за юридически въпроси, дължи ли се или не обезщетение, ще питамъ себе си, или ще питамъ юрисконсулта при Министерството на общественитъ сгради; но понеже юрисконсултътъ при Министерството на общественитъ сгради — безъ да го обиждамъ — самъ ще признае, че азъ съмъ по-добъръ юристъ отъ него, той мене ще пита, не азъ него. Въпросътъ е много ясенъ, нѣма какво да питамъ никакъвъ свѣтъ.

Второ, кое да взема въ внимание: свидѣтелството на Търговската камара или свидѣтелството на окръжния инженеръ? Азъ съмъ въ сѣщото врѣме министъръ на търговията и земледѣлието; да изкажа недовѣрие на търговскитъ камари и да прѣдпочета свидѣтелството за цѣнитъ на окръжния инженеръ, никога не мога да го направя. И азъ се чудя, какъ хора, които боравятъ съ сѣдилища, сѣ написали туй мнѣние въ доклада на слѣдствената комисиия и ме свѣтватъ да се основа на свидѣтелството на инженера, а не на свидѣтелството на търговската камара. Прѣди всичко сѣдилищата, когато е думата за опрѣдѣление цѣнитъ, се основаватъ изключително на свидѣтелствата на търговскитъ камари. Второ, търговскитъ камари иматъ въ своя обязаностъ да събиратъ свѣдѣния върху пазарнитъ цѣни. Трето и най-важно, колкото и да има старание въ отдѣлнитъ министерства чиновницитъ да завладѣятъ всичката властъ, да се поставятъ даже надъ министъра, не трѣбва да се фаворизира, но и не трѣбва да се поставя предприемачътъ въ абсолютна подчиненостъ отъ окръжния инженеръ, или отъ ин-

женера, който го надзирава. Той има и безъ това много властъ; не трѣбва той да опрѣдѣля и цѣнитъ, въ какъвто и да е случай, защото отъ това или ще излѣзе врѣда, когато се екарать предприемачътъ и инженерътъ, врѣда за едно или друго, или въ повечето случаи нѣма да се каратъ, ами ще бѣдять много приятели и тогава ще излѣзе врѣда за хазната. Нито пристѣпътъ на бюрократията да завладѣе всичката властъ мога да допусна като министъръ, нито мога да наруша обязаноститъ си като министъръ на търговията и земледѣлието и като юристъ, и да река: нѣма да обръщамъ внимание на свидѣтелството на Търговската камара, ами ще обръна внимание на свидѣтелството на инженера.

Сега, да провѣримъ, зло ли съмъ направилъ азъ, или добро. Прѣди всичко ще ви установя съ цифри, че ако се вземе прѣдъ видъ свидѣтелството на Търговската камара, пада се увеличение не 25%, а много повече. 25% отъ 152.000 л. е равно на 38.000 л. Фуражътъ е причинилъ, споредъ Търговската камара, едно поскупване на чакъла съ 56%; върху 121.000 л. тѣ сж 67.760 л., т. е. 44% върху цѣлото прѣдприятие. Единъ официаленъ документъ отъ надлежната властъ ми установява, че увеличението е 44%, и азъ постановявамъ да се даде увеличение само 25%, съгласява се човѣкътъ и съ това азъ съмъ нарушилъ закона! Я да видимъ, кой законъ съмъ нарушилъ. Днесъ прѣдприятието е свършено. Нека да направимъ една провѣрка, кой е казалъ право въ него врѣме — окръжниятъ ли инженеръ, който е изкаралъ увеличението на чакъла 14%, или Търговската камара. Служа си съ една цѣни, които сж приблизителни, защото сж срѣдин за цѣла България; служа си съ статистическия годишникъ отъ 1909 г., издаденъ отъ г. Кирила Поповъ: не сж отъ стамболовистко врѣме документи, а документи отъ ваше врѣме. Никой досега не е обвинявалъ Кирила Поповъ въ посериозни или неточни данни. Споредъ окръжния инженеръ, имаме едно увеличение отъ 25%; годишникътъ на стр. 207 ни казва, че на 1906 г. срѣдната цѣна на ечмика е била 10-79 л., на 1907 г. 13-98 л., на 1908 г., която ни интересува — 15-40 л. — значи, увеличението е 40%.

Г. Данаиловъ: 1908 г. не влиза въ смѣтката.

Д-ръ Н. Генадиевъ: На 1908 г. азъ подписвамъ заповѣдъ — отсега-нататъкъ ще работи човѣкътъ. Какъ да не влиза въ смѣтката? Ами че тогава, кой година влиза въ смѣтката?

Г. Данаиловъ: Моля, извинете, г. Генадиевъ, една дума. Нѣколко пѣти повтаряте, че ние говоримъ невѣрни работи; но азъ ви казвамъ, че всичко, каквото казахте по този въпросъ, е невѣрно. Моля, да покажете, какъ, на коя страница по дѣлото, се намира това, което Вие говорите, защото Вие говорите нѣща, които абсолютно ги нѣма въ дѣлото, или пъкъ който Ви е далъ свѣдѣния, невѣрно Ви ги е далъ.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Съ най-голѣмо удоволствие ще Ви докажа, че нѣма нито една запетая невѣрна. Отъ моитъ уста никога нищо не е излѣзло невѣрно. (Смѣхъ) Това, което ви говоря, отгукъ е извлѣчено. Азъ не съмъ слѣдствена комисиия.

Г. Данаиловъ: Азъ Ви моля, да покажете страницата въ дѣлото, дѣто Търговската камара казва, че въ Видинъ цѣнитъ така сж пораснали. Търговската камара говори за София.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Не, моля Ви се, Вие забравяте, че въ района на Търговската камара въ София влиза и Видинъ.

Г. Данаиловъ: (Възражая нѣщо)

Д-ръ Н. Генадиевъ: Имайте малко търпѣние, най-сетнѣ.

Г. Данаиловъ: Имахме голѣмо търпѣние досега.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Вие въ слѣдствената комисия, по този въпросъ не ме питахте, нито ми обадихте, че има обвинение, нито ми посочихте нѣкакво дѣло. Сега ми хвърляте дѣлото и искате да Ви покажа страницата. Ще Ви покажа всичко, но понеже сега за пръвъ път виждамъ дѣлото, ще ми позволите, слѣдъ като свърша, да направя провѣрка, и ще Ви докажа, че това, което казвате, е невѣрно, и, още единъ път натъртвамъ, ще Ви докажа, че това е невѣрно, че тукъ се съдържатъ флагрантни лъжи.

Г. Данаиловъ: (Нѣщо възразява)

Д-ръ Н. Генадиевъ: Оставете ме да продължа. Вие виждате, че не Ви изнеса, та трѣбва всѣка минута да ме прѣкъсвате.

Г. Данаиловъ: Азъ Ви моля да цитирате официални документи, а не Ваши цифри.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Ама азъ нѣмамъ мои цифри, а само официални.

Г. Данаиловъ: Ние Ви слушаеме два часа наредъ да ни говорите сѣ невѣрни работи. Тамъ е дѣлото — посочете отъ него.

Прѣседателятъ: Моля, г. Данаиловъ, не прѣкъсвайте.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Моля Ви, г. Данаиловъ, азъ никакви цифри отъ моя страна не показвамъ. Азъ Ви казахъ, че въ свѣдѣтелството на Търговската камара се говори за увеличение . . .

Г. Данаиловъ: За София, а не за Видинъ. Има голѣма разлика.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Нѣма никаква разлика и позволете ми да Ви кажа, че Вие се пристувате, че вѣрвате въ тази разлика; Софийската търговска камара издава свѣдѣтелства и за тѣзи области. — Сега, за да провѣримъ, каква е цѣната, ще си служимъ съ статистическия годишникъ, излъзълъ въ 1909 г. въ ваше врѣме, кждѣто се установяватъ и цѣнитѣ за 1906, 1907 и 1908 г.

Г. Данаиловъ: Нѣма значение 1908 г. Правите грѣшка.

Прѣседателятъ: Пакъ Ви моля, г. Данаиловъ, да не прѣкъсвате.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Като вземе да се твърди, че и това нѣщо нѣма значение, не разбирамъ вече. Азъ на 1908 г. издавамъ заповѣдъ, на 1908 г. искамъ да се даде увеличение, защото ще се продължи работата.

Сега, въ общинитѣ, за които отъ окръжния инженеръ нѣма никакви данни — да не ви цитирамъ подробно цифри, тѣ се намиратъ на стр. 207 отъ годишника — увеличението е 69%; царевича — 40%, а споредъ окръжния инженеръ 10%; сѣното — споредъ окръжния инженеръ 50%, а споредъ годишника 110%; сламата — споредъ окръжния инженеръ 10%, споредъ годишника 180%. Това нѣщо не съмъ го писалъ азъ, а го намирамъ въ едно официално издание. Свѣдѣнията, които дава търговската камара, сж за м. октомврий 1907 г. и тамъ увеличенията се изкарватъ по-голѣми. Сега, азъ си послужихъ съ него, за да провѣря, за да удостовѣря, че съмъ ималъ основание да дамъ по-голѣма вѣра на свѣдѣтел-

ството на търговската камара, трѣбваше да се отмѣни. Който я е привелъ въ изпълнение, както има и други заповѣди, при пълно знание на работата, слѣдъ като е билъ прѣдставенъ обстоятелственъ докладъ — г. министъръ-прѣседателятъ Малиновъ — той е разрѣшилъ окончателно въпроса, както се казва и въ доклада на слѣдствената комисия, и той е заповѣдалъ да се заплати сумата, именно 25%, защото е видѣлъ, че монитѣ дѣйствия сж законни. Можете да клатите глава колкото щете, Вие го пишете.

Докладчикъ Г. Данаиловъ: Тамъ е дѣлото, обрнете.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Какво дѣло, въ вашия докладъ е казано, че г. Малиновъ го е свършилъ. Но чакайте да намѣри да го прочета, че иначе не се разбираше. Ето, на стр. 27: (Чете) „Съ протоколъ № 86, ст. IV отъ 23 февруарий 1909 г.“ — азъ ли бѣхъ тогава министъръ? — „постоянниятъ технически съветъ при Главната дирекция на жпшката и пр. е рѣшилъ, че на прѣдприемача Хр. Станишевъ трѣбва да се плати 25% увеличение само върху онзи чакълъ, който е доставенъ слѣдъ 11 януарий 1908 г. (датата на заповѣдта), който възлиза на 7.482-37 куб. м. по 2-41 л. за кубически метъръ или сумата 18.032-51 л., която сума е платена по окончателната ситуация, утвърдена отъ министерството на 27 май 1909 г.“ Накрая за украшение е казано, че подобни въпроси, когато се касаело, напр., за Синодалната палата, били рѣшавани иначе. Азъ не знаа, дали въпросътъ за Синодалната палата, е подобенъ, дали е идентиченъ; възможно е и тамъ да не сж искали ликвидация. Много често администрацията по общественитѣ сгради тормози хората съ факта, че тѣ не знаятъ да искатъ ликвидация. Тѣ, напр., искатъ да имъ се увеличи цѣната и като се измени врѣме, нѣма да имъ увеличатъ цѣната, тѣ могатъ съобразно съ закона да искатъ ликвидация, и министерството да прѣдпочете да ограничи увеличението на цѣната и да не иска ликвидация. Тѣй е станало, напр., по въпроса съ боклука. Дадено е едно заявление, вѣроятно неправилно, въ врѣме на стамболовиститѣ въ градския съветъ да се увеличи цѣната на прѣдприятието, което не е било уважено; пакъ въ врѣмето, когато кметъ е билъ г. Мартинъ Тодоровъ, въ 1907 г., ми се чини, увеличена е цѣната на прѣдприятието въ размѣръ на 18.000 л., обаче не е било утвърдено. Въ врѣмето на сегашното правителство пакъ е билъ поднесенъ този въпросъ, но сега вече д-ръ Даневъ е правилъ заявлението — до него сж се отнесли отъ прѣдприятието — и заявлението е твърдѣ редовно: „Искаме ликвидация или, ако не се съгласите на ликвидация, да ни увеличите цѣната“, и като се взематъ въ съображение пакъ документитѣ отъ търговската камара, уважаватъ искането въ размѣръ на 40.000 л. Това не значи, че стамболовиститѣ много сж пестили, та дали 18.000 л. и не било утвърдено, а вие сте дали 40 хиляди лева; но защото по-късно е искано увеличението, набрало се е повече работа, затуй вие давате 40.000 л. Повтарямъ още единъ път, за да не остане недоумѣние, да не си да сте ме разбрали злѣ, всички цифри, всички нѣща, които споменахъ, ще ги изнамѣря въ дѣлото, и ще ги посоча, слѣдъ като свърша, защото ще признаете, че е неудобно сега да се ровя въ едно дѣло, което за пръвъ път виждамъ: ще ми отнематъ повече отъ половинъ часъ, пъкъ и васъ ще изтезвамъ.

Г-да! Едно отъ обвиненията се отнася до концеситѣ. За тѣхъ общо двѣ думи. Намирамъ ми вина, че съмъ давалъ концесии безъ да искамъ планове всѣкога, или когато сж били прѣдставяни планове, не сж били утвърдени по надлежния редъ, сир. по закона за благоустройството. Отъ показанията на

свидѣтеля Рачо Косевъ се вижда — той е билъ въ министерството прѣди мене — че винаги въ министерството се е приемало, че плановѣтъ не съставляватъ съществено условие и се изискватъ само да се види, доколко човѣкътъ е сериозенъ, че когато сж прѣдставяни планове, никога и въ днешенъ день тѣ не сж били утвърдени отъ надлежната властъ по закона за благоустройството. И абсурдно е да се иска подобно нѣщо, защото по закона за благоустройството плановѣтъ се утвърждаватъ, когато ще се строи, когато е извѣстно мѣстото, а тукъ човѣкътъ, който иска концесия, не знае още какъ е мѣстото, какъто ще строи, не може да прѣдстави планъ на инженера, съгласно закона за благоустройството.

Обвиняватъ ме, че на Дойче-банкъ съмъ създавъ нѣкаква монополизация на търговия съ петролъ. Азъ обяснихъ тукъ, че е заблуждение да се мисли, че донасянето на рафиниранъ петролъ е сѣ сжщо съ рафинирането на петролъ. Сега въ комисията ми зададоха други въпроси, съ които не мога да разбера какво трѣбва да мисля. „Не видѣхте ли Вие, г. Геннадиевъ, че като разрѣшихте на Дойче-банкъ да има резервоаръ и да внася берии, когато ще продава въ България петролъ, Вие ѣ създадохте привилегия, единъ видъ монополъ, и че съ това ще ударите другитѣ търговци?“ Вие, г-да, мислите ли сериозно, че България вѣчно ще остане въ това примитивно състояние — петролътъ да се внася и продава въ тепекин? Кис не сте ли убѣдени, че нѣма да мине много врѣме и тукъ ще има резервоари? Мислите ли, че ако Дайче-банкъ, една банка, която притежава мини за петролъ, установи единъ резервоаръ въ Бургазъ, нѣма да има хлѣбъ за бургазкитѣ търговци, или че ако установи резервоаръ въ Свищовъ, нѣма да има хлѣбъ за свищовскитѣ търговци? Независимо отъ това, каква е тази фаворизация, че шѣли да плащатъ берии, когато продаватъ петролъ въ България? Шомъ като дойде петролътъ, ще плащатъ. Ти искай отъ такива хора въ началото да депозиратъ берии, че шомъ като пристигне петролътъ, да плащатъ; не имъ струва скъпо. И насрѣщу това какво имаме? Единъ редовенъ доходъ за държавата отъ 200 хиляди лева на годината отъ всичкия петролъ, който ще влиза въ Турция прѣзъ Бургазкото пристанище. Тази печалба е изгубена за държавата, защото резервоарѣтъ се установи въ Балаклий, близо до Цариградъ. Какво нарушение има и какъвъ монополъ съмъ създавъ?

Най-послѣ едно друго страшно нѣщо: далъ съмъ концесия за телени гвоздеи и за асидъ-тартарикъ на двама души. На нѣкой си Неновъ, който билъ братъ на покойния Пялковъ — това азъ не знаехъ — сетитъ научихъ това нѣщо — далъ съмъ концесия за асидъ-тартарикъ, слѣдъ като единъ пѣтъ съмъ билъ отказалъ. Може ли да има нѣщо по-просто, по-очевидно отъ тази работа? Прѣдставя се едно заявление въ министерството и тамъ му турятъ резолюция, че индустрията, за която се иска концесията, не влиза въ категориитѣ на индустриитѣ, които се насърчаватъ. Прѣдставя се втори пѣтъ въпросътъ прѣдъ мене, директорѣтъ на търговията ми дава обяснения и ми казва, че фабрикацията на асидъ-тартарикъ като първа материя употребява изключително тергията отъ бѣжвѣтъ; значи, нѣма да се донася отъ странство, а мѣстна материя ще се обработва. Такава концесия всѣки трѣбва да дава. Защо е министъръ на индустрията, ако не я дава? Най-послѣ тази концесия е отнета и сега пакъ се ползува отъ всички облаги и фабриката работи. Че съмъ далъ сериозна концесия, се вижда отъ фактътъ, че сега фабриката работи; не е голѣма работа, но работи. И днешното правителство, защото е фабрика и си служи съ мѣстни материяли, даде ѣ всички облаги.

По даването на концесии за телени гвоздеи, какво чудо съмъ направилъ? Не съмъ отишълъ да искамъ разрѣшение, на кого да дамъ концесията. Вие чухте свидѣтелскитѣ показания въ слѣдствената комисия. Всички чиновници, които сж разпитани, сж ви казали, че винаги министъръ Геннадиевъ призоваваше комисия, която се занимаваше съ тѣзи работи, комисия непрѣдвидѣна отъ закона, а комисия установена отъ него, и никога не е рѣшилъ нѣщо противъ наше желание. Комисията ще даде мнѣние, той ще напише резолюция, и ще ги пита: „Това ли е, г-да, вашето мнѣние?“ — „Това е“. — Ще удари подписа си. Комисията е рѣшила, че отъ третѣ заявления трѣбва да се прѣдпочете заявлението на Тане Пѣевъ. И той е български гражданинъ. Може да съмъ далъ 30, 40 концесии, улучилъ се е единъ стамболовистъ между тѣзи хора, които сж вземали такива концесии. Нема, когато съмъ на властъ, трѣбва да прѣслѣдвамъ стамболовиститѣ, нема сѣ свои политически неприатели трѣбва да избирамъ. Я ми кажете, кои политически неприатели съмъ прѣслѣдвалъ. Вие, г. Данаиловъ, споменахте, че съмъ прѣслѣдвалъ г. Слави Славовъ. Имате грѣшка. Азъ му заявихъ — той бѣше народенъ прѣдставителъ — че не е въпросъ на партизанство, а е въпросъ на коректностъ, въпросъ на министерско достойнство; понеже Вие сте казали невѣрни нѣща, понеже сте ме обидили, азъ съмъ приготвилъ Вашата концесия, имамъ и докладъ, за да ви я дамъ, но нѣма да я внеса, докато не искате извинение, и ще искате туй извинение съ писмо — трѣбва да се научатъ българскитѣ граждани, че не могатъ да псуватъ хората въ камарата и да ги заставятъ непрѣмънно да даватъ облаги. Условието бѣше, че г. Слави Славовъ, понеже обижда неоснователно, ще иска извинение съ писмо, обаче интереситѣ му нѣма да пострададъ. А че нѣмаше да пострададъ, азъ ще ви кажа това, че азъ спасихъ тоя човѣкъ — азъ знаехъ много добръ какво е състоянието на неговия кредитъ: още отъ народняшко врѣме сж му отпуснали кредитъ съ поражителството на нѣкои хора, които съ нищо неотговарятъ. Той е индустриалецъ, азъ съмъ министъръ на индустрията; ще му помогна, а не да му прѣча. Азъ знамъ много добръ, че той е вплетенъ въ работата на Икономова, и като се лиши отъ мината въ Бургазъ — отиде, хвъркна заедно съ него и братъ му и другъ единъ, който е ималъ много нѣщо противъ мене, при всичко че азъ не имъ направихъ зло, а постѣпихъ съвършено безпристрастно, съвършено справедливо. Туй е по снова дѣло, по което бѣхъ арбитъръ, а г. Теодоръ Теодоровъ бѣше адвокатъ. Азъ не знаехъ ли, че въ моятъ рѣка е сѣдбата имъ? Но азъ не обърнахъ внимание на туй, а ги спасихъ, и тѣ взеха 300—400 хиляди лева, ако се не лъжа, въ брой, и това е, което имъ даде възможностъ да си поправятъ положението. И като не съмъ прѣслѣдвалъ никоя партия никога, сега, защото се улучило за пѣръ между другитѣ единъ Тане Пѣевъ, направилъ съмъ голѣмо прѣстѣпление! Ами че той не е послѣденъ човѣкъ. Той отъ 1876 г. е страдалъ за България. Но имало и други заявления. Азъ съмъ министъръ и съмъ намѣрилъ заедно съ комисията, че другитѣ заявления не заслужаватъ вѣра — и азъ не съмъ събркалъ — нито едно не заслужаваше внимание. Нѣма да има такава индустрия, защото прѣвозѣтъ на гвездентѣ е толкова евтинъ, щото нѣматъ смѣтка въ България да построятъ такава фабрика, и по тази причина човѣкътъ се отказа отъ концесията. Но въ другитѣ заявления се казва, че „ние искаме да произвеждаме и телъ, и гвоздеи“, и азъ не съмъ обърналъ внимание на това. Това показва, че азъ съмъ билъ уменъ, че съмъ взелъ добри свѣдѣния, защото не е възможно да се строи фабрика въ България и за телъ, и за гвоздеи. Въ Европа фабрикацията е раздѣлена и една фабрика за телъ услужва на 40 фабрики за гвоздеи. А въ България съ ограничена кон-

сомания да вземѣха да направятъ фабрика за тель и сѣтиѣ за гвоздеи, това е дивотия; нѣма такъвъ лудъ човѣкъ. И Тане Пѣевъ въ заявлението си казва: „Азъ пъкъ имамъ намѣрение да докарамъ тель“, и азъ съмъ прѣдпочелъ него. На всички не мога да дамъ концесия.

Но има и другъ недостатѣкъ: че Тане Пѣевъ се е мѣчилъ да продаде концесията и слѣдствената комисия имала свѣдѣния, че е водилъ прѣговори съ нѣкой си Недковъ отъ Русе. Г. министрътъ на финанситѣ е получилъ писмо, че е водилъ прѣговори съ нѣкой си Пинкасъ. Азъ наведохъ справка и се оказа, че, вѣроятно, нѣкой хора сѣ изпратили фалшиво писмо на министра на финанситѣ, защото нѣмамъ никакъвъ интересъ да не призная, че, най-послѣ, е водилъ прѣговори и съ Недкова, или да кажа, че не е водилъ прѣговори съ Пинкаса. Азъ послѣдния не познавамъ, но вчера разпоредихъ да телефониратъ въ Русе въ заведението на Пинкаса да питатъ, имало ли е съ заведението прѣговори за такава фабрика. Отговори ми се, че не е имало. Но това не е важно — вѣроятно, нѣкой се е помѣчилъ да прѣдстави апокрифно писмо. — „На ли е водилъ прѣговори съ Недкова“? Е добръ, ако е водилъ прѣговори съ Недкова, азъ ли ще го спра? Всѣки единъ, който взима концесия, води прѣговори. Азъ ви разправихъ за концесията, която се продаде, чрѣзъ моето посрѣдствование; взелъ я бѣше Димитъръ Цѣновъ и я продаде на Манафова и нѣкои други измежду валпитѣ приятели. И други концесии сѣ се продавали, едни поевтино, други по-скѣпо — какво отъ това? — „Но когато министрътъ вижда, че хората ще търгуватъ съ концесии, за да взематъ комисиона, и той дава такива концесии, то вече не е насърчение на индустрията, но то е едно злоупотребление, и злоупотребление, чрѣзъ което се фаворизиратъ близки хора на министра“. Тия думи каза г. Данаиловъ, когато приказваше за важната концесия, съ която толкова много се занимаватъ хората, за концесията на Касона, и подхвърли обикновеното орѣжие на всички ония, които искатъ да всѣватъ смущение въ свѣстѣта на хората. Ако единъ фабрикантъ, ако единъ капиталистъ даде нѣкоя пара, даде 100.000 или 200.000 л. за една концесия, казва се, че тия пари по левъ-два ще се събиратъ пакъ отъ насъ; значи, всички сѣ ограбени — дръжте този министъръ, дръжте вие, които имате рабски инстинкти, дръжте да направимъ най-голѣмата пакостъ на министра, който е допусналъ това. Да бѣха казани тия думи отъ нѣкой обикновенъ човѣкъ, нѣмаше да обърна сериозно внимание; но казани отъ единъ професоръ по политическа икономия, заслужва да се спремъ, за да ги оголимъ, да се види каква стойностъ иматъ тѣ, а за да се спра на тѣхъ, трѣбва да говоря за концесията на Касона. Подиръ туй има да прибавя нѣколко думи за Мандра-Вая.

Г. г. народни прѣдставители! Всички концесии безъ изключение докарватъ полза нѣкому. Ние имаме законъ за насърчение мѣстната индустрия. Каква е цѣльта на закона? Да се създаде въ България индустрия и затуй въ продължение на 20—30 години ще даваме привилегии на хората, на тѣзи, които искатъ да създадатъ индустрия въ България. Какви сѣ привилегиитѣ? Нѣма да плащатъ мита за първичнитѣ материали, нѣма да плащатъ данѣци и т. н., и още една по-важната привилегия: за по-важнитѣ индустрии нѣма да се допуска въ извѣстенъ районъ, въ единъ-два окрѣга или околии, да прави другъ фабрика отъ сѣщия родъ. Добръ, когато законопроектътъ е постановилъ това нѣщо, той е ималъ прѣдъ видъ, че ще се даватъ нѣкому облаги. Азъ не съмъ го измислилъ, а прѣди мене, още въ народняшката камара, се внесе такъвъ законъ отъ г. Ивана Евстратиевъ Гешовъ, като министъръ на земледѣлието; азъ съмъ намѣрилъ закона, нѣкои измѣне-

ния съмъ внесълъ въ него, и вие внесохте сѣщо, но принципа запазватъ всички правителства. Пазили сте го и вие въ Народното събрание, когато сте отпущали концесии въ Каравелово врѣме; пазилъ го е и г. Даневъ; така щото, всички партии по този въпросъ сме съгласни, че законъ за насърчение на мѣстната индустрия трѣбва да има, и, слѣдователно, щомъ ще създавашъ индустрия чрѣзъ такива изкуствени срѣдства, ще докарашъ нѣкому облаги. Кой ще бѣде този? Или фабрикантъ направо, или нѣкой посрѣдникъ. Улучило се, че фабрикантитѣ изобщо не се явяватъ. Такъвъ нмъ е обичаятъ. Азъ лично молихъ г. Ж. Аларъ, милионеръ, и му казвамъ: „Ще Ви дамъ концесия за захарна фабрика безъ никакви условия, на основание на закона“. А той казва: „Ние нѣма да искаме; ние ще поставимъ нашъ човѣкъ комисионеръ, изобщо концесии ние не искаме“. Такъвъ е обичаятъ на хората. Концесии сѣ работи на хора, които ги откриватъ и зарадъ които нѣкой се сѣбчатъ и, като ги взематъ, сѣтиѣ отиватъ да търгуватъ съ тѣхъ. Каква врѣда има за Данаиловъ, за мене и за българския народъ, че фабриката, съставена отъ англичани, е взела печалбитѣ, или е имало посрѣдникъ? Въ момента, когато се прави фабрика, хората поставятъ извѣстна сума — 1.000, 5.000, 100.000, 200.000. Поевтино ли ще ви продаватъ стоката, ако не платятъ тая сума? Кое ще нормира цѣната? — Отнасямъ се до политико-икономиста. Цѣнитѣ се нормиратъ отъ пазарнитѣ цѣни на външнитѣ стоки: ако е фабрика за захаръ — отъ цѣнитѣ на австрийската захаръ; ако е фабрика за прежда — отъ цѣната на английската прежда; ако е фабрика за кожи — отъ цѣната въ други нѣкои държави въ странство; ще продаватъ толкова евтино, колкото да могатъ да правятъ конкуренция на чуждитѣ стоки и оттамъ-нататѣкъ една стотинка нѣма да отстажатъ. Платили неплатили — това не важи. Въ какво ще платимъ ние повече и защо сѣ тия излишни приказки: „Тѣзи пари сѣтиѣ ще ги събиратъ отъ тебе, отъ мене и отъ васъ“? Никой нѣма да събира нито отъ васъ, нито отъ мене. Но затова, че може да се улучатъ хора да търгуватъ съ концесии, може ли министрътъ на търговията и земледѣлието да запрѣти това нѣщо, има ли нѣкакво срѣдство въ рѣката си да попрѣчи на това, дълженъ ли е, ималъ ли е право да прѣчи, ималъ ли е възможностъ да накара самитѣ фабриканти да дойдатъ да искатъ концесия? Тая мисль, за която много говори г. Данаиловъ и която вѣлнуваше г. Ляпчевъ, когато бѣше министъръ на търговията и земледѣлието, е вѣлнувала и мене. Още първитѣ дни вие гласувахте концесия, но не знаехъ, да-ли сте вникнали въ моитѣ работи. Заявления за концесии има твърдѣ много и тѣ сѣ много тормозени, много провлачани и проучвани: отъ едногъ вземешъ свѣдѣния за едно, отъ другигъ за друго, разбира се, чрѣзъ своитѣ чиновници, и докато дойде да се разрѣши една концесия, минава — година, двѣ, три, затова именно, защото прѣдполага се винаги, че имаме работа съ фабрикантъ, но по нѣкога се улучка, че нѣма фабрикантъ. Вие днесъ прѣдвидѣхте едно измѣнение въ закона, и съ сѣщата цѣль: да намѣрите фабриканти; значи и вие вървите въ сѣщия пакъ; но нѣма да намѣрите фабриканти, додѣто сами тѣ не дойдатъ. Никакъвъ законъ не прѣчеше и по-напрѣдъ на фабрикантитѣ да дойдатъ и винаги концесии сѣ минаватъ прѣзъ рѣцѣтъ на посрѣдници. Завчера или днесъ мина една концесия пакъ прѣзъ рѣцѣтъ на посрѣдници.

Но, за да не се отвлечамъ, трѣбва да резюмирамъ материята, която се съдържа въ тази касонова концесия. Слѣдствената комисия мисли, че азъ съмъ допусналъ неправилности, и тѣ състояли въ това, че по тази концесия имало подадени заявления, безъ да има надлежно пълномощно, че нѣмало приложени планове и че съмъ увеличилъ концесията съвършено

незаконно съ едно добавъчно постановление, безъ да е минало то прѣзъ Министерския съвѣтъ. Една комисия е разглеждала този въпросъ, който е станалъ шумень, защото заинтересовани лица сж намѣрили адвокати между народнитѣ прѣдставители, и ако да не бѣше работата тъй, никой нѣмаше да се занимава съ този въпросъ: фабриката щѣше да се застрои тамъ и щѣше да си работи. Но понеже заинтересованитѣ намѣриха защита въ тая камара, въпросътъ стана шумень. Съ него се занима една комисия и работата не бѣше още уяснена, но знаеше се какво ще рѣши тази комисия. Не можеше да се рече, че хулениятъ министъръ е вършилъ справедливо или несправедливо; ще издаде едно мнѣние, въ което всѣки може да намѣри свое оръжие, кой каквото иска. И, дѣйствително, тъй е станало. Комисията се е произнесла, че има заявления безъ пълномощни. Това е вѣрно, но нарушение ли е то на закона? Не. Въ България пълномощията могатъ да бждатъ писмени или устни; даже мълчаливи; практиката въ администрацията не е да се искатъ пълномощия. Сѣ по сѣция начинъ е дадена концесията и въ народняшко врѣме на варненската фабрика за прежда, искана отъ г. г. Стефанъ Симеоновъ, Бебистъ и още единъ; има едно заявление отъ нѣкой си г. Лисъ, сжиятъ, който се споменава въ тази концесия, което заявление не е придружено отъ никакво пълномощно.

Намиратъ вина, че нѣмало планове. То е заблуждение на слѣдствената комисия. По-напрѣдъ не знаехъ този въпросъ, сега въ самия докладъ намѣрихъ доказателство, че е имало планове. Нѣма защо да цитирамъ страницата; мога да я цитирамъ, ако стане нужда. Днесъ пакъ провѣрихъ и се оказа, че при дѣлото има единъ планъ; вториятъ екземпляръ, обаче, го нѣма, при всичко че въ заявлението се казва, че се даватъ двойни планове. Но сжко такъвъ планъ, като него, се намѣри при друго дѣло; значи, архиварътъ е направилъ грѣшка: намѣсто да ги тури въ едно дѣло, той турилъ единия планъ въ едно дѣло, а другия — въ друго.

Тия планове не били надлежно утвърдени. Безсмислица! Никога никой нищо подобно не може да утвърди по закона за благоустройството, защото, когато човѣкъ не знае кждѣ ще строи, никой инженеръ нѣма да утвърди плана, понеже не е посочено мѣстото. По сжция начинъ се прѣдставляватъ плановѣтъ и до днесъ. Прѣди единъ мѣсець се прѣдставиха въ Министерството на търговията и земледѣлието не утвърдени планове — законътъ за насърчение мѣстната индустрия не казва, че такива планове трѣбва да се утвърдяватъ по закона за благоустройството — и министърътъ е утвърдилъ исканата концесия, и много добръ е направилъ, защото иначе не може: или ще вършимъ работа, или лѣтъ ще прѣчимъ на хората.

И, най-сетнѣ, да излѣземъ отъ тѣзи формални нередовности и да влѣземъ въ това, което ми се е струпало. За да се прѣдстави като нѣщо, което ме опозорява, защото, както казвахъ и г. Данаиловъ, най-малко д-ръ Геннадиевъ не е знаалъ, че се вършатъ сдѣлки. На какво се основаватъ господата? Основаватъ се на показанията на Кирила Кирчевъ и на ония на Ачкова. Нека добавя, че слѣдствената комисия, макаръ въ своя докладъ да не ме обвинява, че съмъ извлѣкълъ лична облага, но допуна, подозира, че може да има лична облага, безъ да казва изрично, че съмъ извлѣкълъ такава облага. Ще ми позволите, понеже се касае за моята честъ, да не остава нищо, безъ да бжде опровергнато. Г. Данаиловъ цитира показанията на г. Кирчева. Е добръ, г. Кирчевъ е казалъ: „Явихъ се да искамъ такава концесия . . .“ — мисля, че нѣма да бжде нужно да ги чета дословно, защото г. Данаиловъ е тукъ и, ако има най-малка погрѣшка, ще го моля да ме поправи. — „Най-напрѣдъ Софийската банка бѣше се отнесла до министерството по поканата на една фабрика въ Солунъ

или Измиръ да иска районъ за концесия за памучна прежда. Министерството е отговорило, че не може да даде искания районъ, защото части отъ него сж заети. И Софийската банка помисли, че това е единъ благодивенъ претекстъ на отказъ и не се занима по-нататъкъ съ тоя въпросъ. Азъ, обаче, частно изучихъ работата, взехъ справка отъ министерството, видѣхъ, че министерскиятъ отговоръ е правъ и взехъ тази работа за своя смѣтка. Познавахъ хора въ Италия, Англия и можехъ да намѣря капитали, за да установя тази фабрика. И понеже нѣмахъ хора, които да ме подкрѣпятъ, отнесохъ се до г. Димитра Ачковъ. Г. Ачковъ ми каза: Ако мислишъ, че само заради моето име г. Геннадиевъ ще ти даде концесията, ти се лъжешъ — той никога нѣма да ти я даде; но ти се яви и, ако искашъ да дадешъ по-голямъ кредитъ, работи отъ името на банката. Ние съ банката ще я уредимъ“. И, дѣйствително, я уредили, защото сж питали управителния съвѣтъ, и членоветъ на тоя съвѣтъ се съгласили за това срѣщу една комисия отъ 1.000 л., която и прибрали. Това показва, че дѣйствително банката е била съгласна да се иска концесията и искането е подписалъ Кирчевъ, като директоръ на банката. Явява се при мене и, дѣйствително, ми е билъ прѣпорѣчанъ отъ нѣкой приятель, възможно е даже отъ г. Ачкова. Азъ искахъ свѣдѣния, както обяснихъ и на слѣдствената комисия, кой е този Кирилъ Кирчевъ, понеже ми казвахъ, че билъ мой чиновникъ, но азъ не го познавахъ. Директорътъ на Земледѣлската банка ми каза: „Той е единъ развитъ чиновникъ, образованъ човѣкъ, искахме да му дадемъ повишение за да не си дава оставката, но той се оттегли, иска да се занимава съ частна работа“. Г. Кирчевъ отишълъ въ Англия и тамъ той успѣлъ да намѣри хора, и за да могълъ да разбере колко струва концесията, както той обясни, отишълъ да намѣри нѣкои, които сж заинтересовани въ варненската фабрика, и е третиралъ даже съ тѣхъ. И той казва: „Слѣдъ като се върнахъ въ България, тѣ ми писаха писмо“. Това казалъ прѣдъ обѣдъ и на него най-много държаха нѣкои отъ членоветъ на слѣдствената комисия, като-че-ли се отнася до мене. — „Писаха ми въ България писмо, подписано отъ г. Своло, и ми казаха, че ще ми дадатъ 8.000 английски лири за концесията. Това писмо показахъ на г. д-ръ Геннадиева и той каза Ачкову: „Видѣ ли, млади хора успѣватъ; Васъ не Ви бива за нищо“. Подиръ обѣдъ г. Кирчевъ се явилъ въ комисията и продължилъ да дава своитѣ показания и казва: „Г-да! Азъ ви казахъ отзварахъ, че съмъ отишълъ самъ да покажа писмото на г. Геннадиева, обаче, не ми е на умъ, страхъ ме е да не сбъркамъ, по-вѣроятно е, че г. Ачковъ трѣбва да е показалъ писмото; сигурно е, че съмъ билъ похваленъ въ мое присъствие или отсъствие отъ г. Геннадиева“. Г. Данаиловъ не прочете края на показанията на г. Кирчева, макаръ че го помолихъ, защото бѣше уморенъ. Краятъ на тѣзи показания е слѣдующиятъ. Питатъ г. Кирчева: „Знаалъ ли е г. Геннадиевъ, че третиралъ съ хора отъ фабриката на „Принцъ Борисъ“ и могълъ ли е да знае това?“ — „Не“. — „Казалъ ли си нѣкое име?“ — „Казвахъ, че имамъ писмо отъ Своло“. — „Допущашъ ли, че има лична облага Геннадиевъ?“ — „Никога“. — „Че е заинтересованъ?“ — „Не“. Това сж отговоритъ на г. Кирчева. Сега слѣдствената комисия казва: д-ръ Геннадиевъ е знаалъ, че за тази концесия се даватъ 200.000 л.; д-ръ Геннадиевъ е знаалъ, че имало нѣкакво писмо отъ Своло и той не можеше да не се интересува, кой е този Своло. Прѣди всичко, както ще видите отъ показанията на самия Кирчевъ, тукъ има грѣшка. На мене не е чель никакво писмо; ако бѣше ми чель писмото, че даватъ 200.000 л. за концесията — и това може да се случи, нѣма да съставлява извършено прѣстѣпление отъ моя страна, че съмъ изслушалъ такава

писмо — ако бѣше ми челъ, казвамъ, такова писмо, щѣхъ да кажа: добръ, ще вземете комисиона — вземете; единъ българинъ ще се обогати; моето око не е завистливо, както на нѣкои, толкова повече ще се радвамъ даже, че ще се обогати еди-кой си; голѣма работа, щѣлъ нѣкой да се обогати, като ще вземе отъ чужденци пари. Но не е вѣрно; не ми е прочетено писмото и това нѣщо се установи. Защо? Менѣ прѣдъ слѣдствената комисија не ми обадиха, че има и друго заявление на г. Кирчева. На 4 е далъ показаніята си, на 5 е далъ написано заявление — то носи датата 6 — което е далъ на слѣдствената комисија. (Чете)

„До Господина Прѣдседателя на Парламентарната слѣдствена комисија.

„Заявление

отъ Кирила Ил. Кирчевъ, търговецъ отъ ст. София, ул. „Аспарухъ“ № 59.

„Господинъ Прѣдседателю,

„Слѣдъ като вчера бѣхъ запитанъ като свидѣтель отъ почитаемота слѣдствена комисија, снощи направихъ справка въ книгата си, за да видя да не би да съмъ пропусналъ нѣщо забравено, или да съмъ казалъ нѣщо не точно. Въ тия книжа намѣрихъ писмото отъ г. Своло . . .“ Туй е писмото, за което г. Данаиловъ ми каза: „То е друго писмо; той повече ви излага съ туй заявление“. Къдѣ ме излага? (Продължава четенето) „Въ тия книжа намѣрихъ писмото отъ г. Своло, за което бѣхъ споменалъ прѣдъ почитаемота комисија, че съдържа прѣдложение да отстъпи концесията за памучни прежди, когато ми се даде, за 8.000 лири английски. Слѣдъ като прочетохъ това писмо, разбрахъ, че въ паметта ми е останало едно смѣшение, обяснимо за работи, станали прѣди четири години. Никогa г. Своло или кой да е другъ не ми е прѣдлагалъ 8.000 лири английски. Сега си спомнямъ, че тая сума азъ лично искахъ въ Манчестеръ, но тя винаги е била отхвърлена като извънредно висока. За по-добро изяснение на тоя въпросъ прилагамъ оригинала на писмото на г. Swolow отъ Манчестеръ отъ 14 януарий 1907 г., заедно съ единъ прѣводъ“. И най-послѣ прибавя: Кolkото за паспорта, за който ме питахте — искахъ нѣкой паспортъ му, за да се види, кога е ходилъ въ Лондонъ — понеже си изкарахъ новъ, той трѣбва да е останалъ въ Градоначалството, както въобще оставатъ старитѣ паспорти въ Градоначалството, когато хората си вадятъ нови. Нѣма, освѣнъ да попитате Градоначалството, а не да твърдите въ Народното събрание: отказва да даде кореспонденцията и паспорта. Човѣкътъ не отказва нищо, а ви казва, че стариятъ паспортъ е въ Градоначалството. Свѣдѣнията, кога той е ходилъ въ Лондонъ, могатъ да се събератъ; справката е толкова лесна, но не ви изнася това нѣщо на васъ; трѣбва да се намѣри нѣщо противъ Генадиева.

Но чакайте да видимъ сега какво се казва въ другото писмо и да-ли има нѣщо противъ Генадиева. Писмото е писано на 14 януарий 1907 г. Прѣведено е на български. (Чете)

„Г-нъ К. Кирчевъ.

„Драги господине,

„Получихъ Вашето писмо отъ 4 януарий, но понеже се бѣше забавило по пощата азъ Ви потвърдихъ получаването му съ депеша.

„Азъ съжалявамъ, че сте взели моето прѣдшествуеще писмо за „хладно“. Азъ не го прѣдназначихъ да бѣде такова, но само изказахъ кратко това, което мислѣхъ да кажа.

„Въпросътъ е и е билъ всичкото врѣме париченъ. Никой нѣма смѣтка да плати цѣнитѣ, които Вие поискахте. Сега, обаче, Вие сте поумѣрени (raisonnable), но сѣ още сте твърдѣ-високо. Г. Лисъ бѣше казалъ, че една такава концесия може да струва около 5.000 или 6.000 английски лири, но тая сума ще трѣбва да включва (покрива) вички възможни разноси. Но Вие ще си спомните, че азъ бѣхъ на мнѣние, че тя не струва повече отъ половината на тая сума. Понеже Вие сега се приближавате доста до сумата, на която може да се склучи дѣйствителна сдѣлка, ние сме разположени да влѣземъ въ прѣговори за нея (концесията). Ние бихме желали да видимъ единъ прѣписъ отъ заявлението, което сте подали, за да знаеме какво ни прѣдлагате. Второ. Ние бихме искали положително увѣрение, че когато концесията бѣде разрѣшена на г. Ачкова, той ще има правото да я прѣхвърли на насъ, за да образуваме съ нея едно отдѣлно дружество и че всичкитѣ облаги на тая концесия ще продължаватъ да бѣдатъ запазени за новата компания, даже и когато се окаже, че нѣкои акционери притежаватъ акции и отъ фабриката „Принцъ-Борисъ“. Това е важно.

„Ако дойдемъ до споразумѣние — трѣбва да имате прѣдъ видъ — ние нѣма да платимъ никаква сума на когото и да било, докато не бждемъ напълно осигурени съ безопасностъ по всичкитѣ точки.

„Съ сърдеченъ поздравъ

„Вашъ вѣренъ: Е. О. Своло.“

Това е, казва той, писмото, което получихъ и отъ което се вижда, че дѣйствително то изключва нѣкако писмо съ прѣдложение за 10.000 английски лири. Даже менѣ ми бѣше мѣчно като виждамъ едно отъ членоветѣ на почитаемота слѣдствена комисија г. Динковъ — азъ нѣмахъ писмото и не му знаехъ съдържанието, не знаехъ да обясня — да се съмнѣва, че то трѣбва да е друго писмо. Туй писмо изключва всѣкакво друго; когато човѣкъ ви казва: „Вие сте искали 7—8 хиляди английски лири; макаръ другарѣтъ да дава 5—6 хиляди, азъ Ви давамъ само половината, 3.000“ — дѣ е прѣдложилъ 8.000 лири? Очевидно е, че това е сѣщото писмо, но човѣкътъ се е събъркалъ. И азъ напомнихъ въ комисията, че и менѣ се е случвало, когато съмъ бивалъ свидѣтель въ сѣдилището, да кажа нѣщо неточно. Та това може да потвърди и г. Динковъ; макаръ да е билъ сѣдия, като сѣ го разпитвали като свидѣтель и той се събъркалъ. Когато единъ човѣкъ се явява тържествено прѣдъ такава комисија, може лесно да направи смѣшение. И азъ ви молихъ въ мое присѣствие да го повикате и разпитате; може да си спомни човѣкътъ; не може ли да се събърка човѣкъ да рече не е такова писмото? Ами той ви показва съ самия оригиналъ, че писмото е друго. И да не бѣше събъркалъ, и да имаше друго писмо, пакъ не се отнася до мене. Че продалъ концесията за 4.000 лири! Можеше да я продаде за 5 или 10 хиляди. Концесията за захарната фабрика, която е дадена съ специални облаги, се продаде за 200.000 л. Обвини ли нѣкой тогавашния министъръ, намиратъ ли му вина, че е допусналъ да вземе единъ човѣкъ концесията, която е продалъ на другиго? Всички концесии тѣй се продаватъ. Но, върху това нѣщо. Слѣдъ толкова очевидностъ, пакъ въ доклада на слѣдствената комисија се прокарва тенденцията, като че Кирилъ Кирчевъ е направилъ нѣкакво самопризнание, и че това самопризнание, което е за негова смѣтка изключително, мене уличава. Кирилъ Кирчевъ, слѣдъ като излѣзе докладътъ, дава ново заявление въ слѣдствената комисија, отъ което тоже имамъ прѣписъ: (Чете)

„До господина Прѣдседателя на Парламентарната слѣдствена комисија.

„Заявление

отъ Кирила Ил. Кирчевъ, отъ София, ул. „Аспарухъ“ № 59.

Господине Прѣдседателю,

„Отъ доклада на почитаемота парламентарна слѣдствена комисија, стр. 20 и 21, виждамъ, че моитѣ показания сѣ криво схванати и въ моитѣ уста сѣ поставени думи, които никога не съмъ говорилъ. За длъжностъ считамъ да посоча нѣкои отъ грѣшките и да отхвърля отъ себе си подозрѣнието, че съмъ давалъ показания въ тоя духъ, въ който сѣ изложени въ доклада.

„1. При разпита си на 4 януарий т. г. азъ казахъ, въ отговоръ на зададенитѣ ми въпроси, че когато ходихъ първия пътъ въ Манчестеръ, азъ се виждахъ съ г. Своло и го питахъ, да-ли се интересува да влѣзе въ дружеството за експлоатация на една фабрика за памучни прежди въ Южна-България; че въ течение на разговора размѣнихме мисли и върху стойността, срѣщу която той би приелъ да му се прѣхвърли подобна концесия; че г. Своло не спомена никаква цифра, като работа прѣждевременно, но че другъ събесѣдникъ г. Лисъ се обади и каза, че такава концесия би струвала максимумъ 5—6.000 лири; че слѣдъ завръщането си въ България съмъ получилъ писмо отъ г. Своло, съ което ми прѣдлага за подобна концесия 8.000 лири, и че това писмо съмъ показалъ на тогавашния министъръ г. д-ръ Генадиевъ, който ме билъ похвалилъ.

„Сѣщия денъ, 4 януарий, слѣдъ обѣдъ, понеже се бѣше породило у мене съмнѣние, да-ли наистина съмъ показалъ въпросното писмо на г. д-ръ Генадиева, защото азъ си спомняхъ да ме е похвалявалъ за успѣха въ това прѣдприятие, въ продължение на разпита си заявихъ прѣдъ слѣдствената комисија, че не зная положително, да-ли азъ или г. Ачковъ е показвалъ това писмо на г. д-ръ Генадиева. Вечерта на 4 януарий направихъ справка въ книгата си, за да вида, да-ли не съмъ пропусналъ нѣщо и да-ли всичко, което съмъ казалъ, е точно. Намѣрихъ въ книгата си писмото отъ г. Своло, за което споменахъ при разпита си, и отъ прочитането му се убѣрихъ, че възпоменанията ми не сѣ били точни и сѣ ме заблудили. Въ това писмо ясно е казано, че г. Своло не само не прѣдлага 8 хиляди лири за концесия, а напомня, че макаръ неговиятъ приятель г. Лисъ да я цѣнялъ на 5—6.000 лири, той я цѣни на половината отъ тая сума. Тогава разбрахъ какъ ми е изневѣрила паметта: сумата, на която азъ цѣня концесията въ разговора си съ г. Своло въ Манчестеръ, останало ми е погрѣшно въ ума, че той я прѣдложилъ писмено. Грѣшката бѣше очевидна и лесно обяснима. За да я поправа, азъ още на 6 януарий подадохъ заявление до Васъ, въ което обяснявамъ грѣшката и, за потвърждение, приложихъ оригиналното писмо на г. Своло отъ 14 януарий 1907 г., заедно съ единъ прѣводъ на сѣщото писмо.

„Не съмъ могълъ, слѣдователно, да покажа на г. д-ръ Генадиева писмото отъ г. Своло, каквото не съмъ получавалъ, нито пъкъ съмъ могълъ да кажа нѣкому, че съмъ продалъ концесията за 200.000 л., както съвършено погрѣшно е казано въ доклада на почитаемота слѣдствена комисија.

„2. Никога не съмъ казвалъ, че продажбата на концесията е била отначало уговорена за 200.000 л. между мене и г. Своло и че, въ слѣдствие намѣсата на г. полковникъ Масси, уговорената цѣна е била намалена на 100.000 л.

„Прѣдъ слѣдствената комисија съмъ говорилъ за впечатлѣнието си, че, може-би, ако не бѣше се намѣсилъ г. Масси, положението ми въ прѣговоритѣ щѣше да бѣде по-добро. Обаче, отъ показанията, които

дадохъ, и отъ писмото, което прѣдставихъ на почитаемота слѣдствена комисија, става явно, че азъ съмъ прѣхвърлилъ нашитѣ права срѣщу сума по-голяма отъ тая, която е прѣдлагалъ г. Своло, почти равна на оцѣнката на г. Лисъ. Азъ, както заявихъ въ устнитѣ си показания прѣдъ почитаемота слѣдствена комисија, продадохъ концесията срѣщу 4.000 лири въ брой и 1.000 лири въ акции. Акции не съмъ получилъ, паритѣ получилъ напълно въ брой и ги прѣведохъ чрѣзъ Лондонския клонъ на Лендербанкъ въ София, открито, явно, безъ никаква тайнственостъ, защото въ цѣлата тая сдѣлка нѣма нищо незаконно или позорно.

„Никога не съмъ казвалъ, че нѣкакъвъ остатъкъ отъ 4.000 лири, несществуващъ въпрочемъ, е билъ отстъпенъ на полковникъ Масси. Кolkото за начина на подѣлбата на получената печалба между менъ и г. Ачкова, той се обяснява съ факта, че идеята, трудътъ, познанието съ чужди капиталисти бѣха мои.

„Заявявамъ съ всичката енергия на чистата си съвестъ, че г. д-ръ Генадиевъ нито е ималъ, нито е могълъ да има никаква облага отъ тая работа, и че подозрѣнието въ тая смисълъ, макаръ прикрито изказани въ пунктъ 6 стр. 21 на доклада, не почиватъ абсолютно на нищо.

„Азъ не съмъ отказвалъ да дамъ кореспонденцията си и паспорта си, както невѣрно се твърди въ доклада на почитаемота слѣдствена комисија. Въ заявлението си отъ 6 януарий казахъ, че паспортътъ е вѣроятно въ Градоначалството, а единственото писмо, което почитаемота слѣдствена комисија поиска отъ менъ, бѣше писмото на г. Своло отъ 14 януарий 1907 г., което прѣдставихъ доброволно съ заявлението си отъ 6 януарий т. г. Това е именно писмото, за което съмъ говорилъ прѣдъ слѣдствената комисија, и на което съдържанието съмъ прѣдалъ неточно, защото го бѣхъ забравилъ. Друго писмо отъ г. Своло, съ съдържание, каквото най-напрѣдъ изложихъ въ показанията си, сир. съ което ми се прѣдлага 8.000 лири, не съмъ получавалъ отъ г. Своло или отъ когото и да е другигъ и, слѣдователно, не притежавамъ такова. Затова именно побързахъ още на 6 януарий да поправа неволната грѣшка, която се дължи изключително на смѣшние въ възпоменанията ми.

„София, 9 февруарий 1911 г.

„Съ отлично почитание: Кир. Ил. Кирчевъ.“

Ето цѣлата истина върху тая работа.

Сега почитаемота слѣдствена комисија казва: Кирилъ Кирчевъ се яви, като единъ човѣкъ, наистина, отъ името на една банка, но не е нѣкой голѣмъ капиталистъ. Ние виждаме, че той отива да търгува съ тая концесия, той е близъкъ приятель на г. Ачкова; Ачковъ е приятель на Генадиева, сигурно послѣдниятъ затуй е направилъ тая добрина на Кирила Кирчевъ, защото е ималъ облага и Ачковъ; второ, има подозрѣние, какъ сѣ подѣлени паритѣ. Кирилъ Кирчевъ отива въ Англия, дѣто познава капиталисти и, само защото е прибѣгналъ да изкаже идеята си, съ надежда за помощъ отъ Ачкова, далъ на наследния $\frac{1}{3}$; какво повече може да му даде, и защо азъ ще се бъркамъ въ тѣхнитѣ смѣтки? Трето, за тая концесия е имало и други заявления; защо Генадиевъ да прѣдпочете това заявление, дѣто има замѣсени негови приятели? Нека разгледаме тая работа. Най-послѣ, Генадиевъ трѣбваше да знае, кой е този г. Своло, че той е замѣсенъ въ варненската фабрика. Отдѣ ще го знае? Вие знаете ли го? Каза ми се „г. Своло“, както може да ми се рече „г. Джонсомъ“, и още тамъ съмъ забравилъ името му. Немъ азъ ще навеждамъ справки за всѣкиго, за когото ми кажатъ, че е фабрикантъ. Не ми е казано името само на единъ фабрикантъ, когато сѣ дохождали за концесия при

мене; казвали ми сж имената най-малко на 40—50. Идвали сж да искаат концесия за коприна, за хмѣлѣ, за химически торѣ, за какво не. Мислите ли, че азъ ще се отправя до Манчестеръ? До кого? Че Своло билъ участвувалъ въ варненската фабрика, че притежавалъ акции, това стана извѣстно слѣдъ вашето издирване, но азъ, като министъръ, не можехъ да зная, нито ме е интересувало, като ми кажатъ едно име на англичанинъ, да се науча, какъвъ е той и да-ли взема участие въ варненската фабрика. Азъ никога не съмъ знаалъ, на кои акционери принадлежи тая фабрика. Азъ знаехъ само едно нѣщо, че въ нея фабрика е замѣсенъ Хаджопуло; сега вече зная всички хора, защото взехъ прѣписката отъ министерството.

Сега, кои бѣха конкуренти, и защо тая концесия се дава именно на Кирила Кирчевъ, и защо се дава на хора, които сж замѣсени въ варненската фабрика? Ще ви кажа едно нѣщо. Законътъ не ми запрѣщаваша да дамъ сжщата концесия на акционери отъ варненската фабрика. Азъ си наложихъ тая резерва. Азъ казахъ на чиновникитѣ: по-добръ е да я дадемъ на нѣкого друго, за да има конкуренция, при всичко че нищо нѣма да направимъ; пакъ, вѣроятно, нѣма да успѣемъ, защото тѣ ще се споразумѣятъ помежду си: или ще си продадатъ фабрикуитѣ единъ на другъ, едната ще погълне другата, или ще си откупятъ акциитѣ. Когато въ България има двѣ-три фабрики, единъ министъръ не може да направи нищо, за да попрѣчи да не бѣдатъ на единъ човѣкъ или на едно дружество. Така щото, тая работа бѣше изгубена още отъ самото начало, но да бѣхъ знаалъ, че се касае за варненската фабрика, азъ бихъ рѣшилъ да дамъ концесията на полковникъ Маси и щѣхъ да му кажа: Г. полковникъ, на Васъ ще дамъ концесията, но да намѣрите друга фабрика, други капиталисти — и щѣше да ги намѣри човѣкътъ. Та азъ не съмъ знаалъ и не можахъ да зная, но и да бѣхъ знаалъ и да дамъ концесията, нѣмаше да извърша прѣстѣпление. Самъ съмъ си турилъ за правило да не давамъ концесия на сжщитѣ хора, но законътъ не ми запрѣщаваше. Това правило мога да го отмѣня; не съмъ го отмѣнилъ. Олучило се, че сжщитѣ хора сж се намѣсили, както фатално можеха да се намѣсятъ, комуто и да се даде концесията.

Кои сж другитѣ конкуренти? Имало, казватъ, български дружества. Г. Данаиловъ пита, защо не съмъ далъ концесията на Вълчева, сжщиятъ Вълчевъ, отъ когато не можахъ да затворя къщата си и който сега, като ме срѣщне, бѣга въ друга улица, за да не ме поздравя. Азъ и въ слѣдствената комисия питахъ г. Данаилова, кого е прѣдставлявалъ този Вълчевъ, защото сега чувамъ, че той искалъ концесия.

Стефанъ Симеоновъ билъ искалъ сжщата концесия. Азъ на Стефана Симеоновъ лично казахъ, че нѣма да му дамъ концесията, защото той не е искалъ само една концесия; колкото индустрии има въ България, за всички има заявления отъ него. Стефанъ Симеоновъ бѣше замѣсенъ въ варненската фабрика. Извѣстно ми бѣше, че отначало билъ замѣсенъ въ нея.

А. Екимовъ: Продаваха на търгъ акциитѣ му отъ варненската фабрика.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Виждате една подробностъ, която азъ не знаехъ. Но, казвамъ, Стефанъ Симеоновъ бѣше замѣсенъ въ варненската фабрика и азъ не желяхъ да дамъ концесията на единъ човѣкъ банкеръ, който бѣше забатачилъ прѣдприетието по желѣзницата. Това, казвамъ, нѣмаше да направя, защото не е сериозенъ човѣкъ, и не го направихъ.

Кой бѣше другиятъ конкурентъ? Хаджопуло, човѣкъ сериозенъ. Азъ обяснихъ въ слѣдствената комисия, отъдѣ зная, че е замѣсенъ въ варненската фабрика, защото азъ бѣхъ адвокатъ на къщата въ

1899 г. и въ Министерския съвѣтъ се намира заявлението, подписано отъ мене съ пълномощие, съ което искахъ да се продѣлжи дадената срочна концесия на единъ арменецъ за още шестъ мѣсеца, за да построи фабрика. Не само защото съмъ билъ адвокатъ на тия хора знаехъ, че сж били замѣсени въ варненската фабрика, но когато дадохъ заявлението — мисля че г. Пешевъ бѣше тогава министъръ — заявлението ми се отхвърли. Когато стана приказка съ г. Начовичъ, Тодоръ Иванчевъ и Грековъ, г. Начовичъ и Тодоръ Иванчевъ казаха: „Дай още едно заявление, ние не знаехме. Тя не е незаконна работа“. Отхвърлено — отхвърлено. Азъ отказвахъ да подамъ ново заявление. Азъ съмъ народенъ прѣдставителъ, по-хубаво да не бѣхъ се залавялъ за тая работа, но, единъжъ заловилъ съмъ се, да си послужа съ влиянието на народенъ прѣдставителъ и съ Вашето приятелство, като министри, да искамъ да помогнете въ тая работа, за да спечеля, нѣма да го направя и не го направихъ. Оставихъ тѣхъ работата. Когато се яви, обаче, при мене Хаджопуло отъ Манчестеръ, когато не бѣхъ виждалъ по-напрѣдъ, азъ знаехъ, че е заинтересованъ въ варненската фабрика и му казахъ: „Вие сте мой клиентъ и сериозенъ човѣкъ, но на Васъ концесия нѣма да дамъ, защото, като Вашъ адвокатъ, азъ зная, че сте заинтересовани въ варненската фабрика. Ако азъ искахъ да извлѣча лична облага, какъвъ по-хубавъ случай отъ този? Можавъ да му кажа: „Г-не, азъ съмъ Ви билъ адвокатъ, давахте ми толкова пари, сега всичко туй е въ мои рѣцѣ, нѣма нужда отъ Кирчевци, отъ Ачковци“ — въ 24 часа човѣкътъ ще донесе паритѣ и ще се свърши работата. Това нѣщо не го направихъ.

Имаше ли другъ нѣкой конкурентъ? Имаше една италианска фабрика, на която, по политически причини, не желяхъ да дамъ концесията, докато не се разрѣшатъ извѣстни въпроси, както обяснихъ това прѣдъ слѣдствената комисиия. Излишно е тукъ да обяснявамъ.

Имаше и други конкуренти: къщата „Орозди Бакъ“, прѣдставлявана отъ Леонъ Бакъ, човѣкъ съ 15—20 милиона лева, на която къща азъ съмъ билъ адвокатъ. Заявлението е писано съ почерка на Никола Апостоловъ, който наслѣди адвокатската ми клиентела въ Пловдивъ, когато азъ станехъ министъръ. Азъ викахъ, или случайно бѣше дошълъ тукъ, Леонъ Бакъ, прѣдставителъ на къщата — колкото пѣти дойдеше тукъ, и сега даже, ако се случи да дойде, ще дойде въ къщата ми. Години наредъ съмъ му билъ адвокатъ — питахъ го: съ кого ще работи? — „Съ дружеството на варненската фабрика“ — „Концесията нѣма да ви дамъ“. Ако искахъ да извлѣча лична облага, ето още единъ човѣкъ богатъ, отъ когото направо ще взема пари. Не желяхъ такава облага. Ако искахъ да фаворизирамъ приятели, ето единъ приятелъ, когото можехъ да фаворизирамъ — Никола Апостоловъ, който има по-големо влияние прѣдъ менъ, отколкото Ачковъ. Не бѣше ли г. Данаиловъ, който каза тукъ, че той е провѣрилъ твърдѣнията на Ачкова, че тамъ, дѣто се касаеше за отчуждение на неговитѣ имоти, да му се направи добро на законно основание, съ цѣни утвърдени отъ сждилищата, съ постановление, взето отъ друго правителство, азъ се противихъ въ Министерския съвѣтъ. Не азъ внесохъ прѣдложението, министърътъ на общественитѣ сгради го внесе, но азъ се противихъ, и това нѣщо не мина, защото очевидно бѣше, че човѣкътъ, който му продаде тѣзи имоти, продалъ му ги е заради това, че Ачковъ бѣше влиятеленъ, и азъ не желяхъ да допусна това нѣщо. Ако азъ искахъ да набавя облага на мой личенъ приятелъ противъ закона, щѣхъ да мълча тамъ, дѣто министърътъ на общественитѣ сгради прѣдставя това; въпросътъ се рѣшаваше въ министерския кабинетъ при Народното събрание и

ако азъ искахъ да замълча, можехъ да си излѣзя, да ида да пия единъ чай, но азъ се намѣсихъ най-енергически и се противопоставихъ на това нѣщо. Той ревѣше, плачеше, оплакваше се противъ мене и азъ не се съгласихъ тогава, а сега ще ида да изложя себе си, като министъръ на търговията и земледѣлието, защото той ималъ пазарлъкъ да продаде нѣкаква концесия! Близко ли е туй нѣщо до ума? Азъ казахъ и по-напрѣдъ, че отказвахъ да взема пари за концесията, за която посрѣдствувахъ да се продаде като адвокатъ, понеже съмъ я отпусналъ като министъръ. Вие никого не питахте, азъ посочихъ имена, прѣдложиха ми пари, не желасхъ да ги взема, питайте хората. Азъ отказвахъ да взема пари, като арбитъръ по едно дѣло, по което и г. Теодоровъ бѣше адвокатъ на една отъ странитѣ — само и само да не изложя министерското достойнство. Единъ човѣкъ, който е лакомъ, нѣма да откаже да вземе пари въ такъвъ случай. Има мнозина, които нѣма да ми простятъ и ще ме намѣрятъ за глупецъ. Какво ще правя паритѣ, въ гроба не ще ги занеса; азъ съ сиромашията си съмъ много по-богатъ. Вие сега знаете моето богатство; отъ всички банки сте искали свѣдѣния, колко пари съмъ вложилъ въ тѣхъ. Въ моята къща има всѣкога богатство, защото имамъ приятели, защото вратата на моята къща е отворена за всѣки, който идва; и когато съмъ билъ адвокатъ и когато съмъ билъ министъръ, и сега постоянно, всѣкога имамъ приятели около мене; това е моето богатство, друго богатство менъ не ми трѣбва. Но ако Господъ ми даде възможностъ да спечеля богатство, азъ бихъ могълъ, като адвокатъ, много повече да спечеля; безъ да се занимавамъ съ политика, мислите ли, че азъ, който говоря тукъ толкова часа, нѣма да бѣда толкова добъръ адвокатъ, колкото поне единъ отъ първитѣ въ София? Азъ прѣнебрѣгвамъ адвокатството, защото прѣзирамъ богатството, защото имамъ друга амбиция, имамъ друга страсть, защото повече ми е присърце обществената работа. Има хора, на които стремежътъ е такъвъ, гложде ги — трѣбва да се занимаватъ съ обществена работа: влюбени сж въ политиката. Покойниятъ д-ръ Стоиловъ, защо не ставаше адвокатъ? Той бѣше такъвъ прѣди да управлява самостоятелно България и бѣше много добъръ адвокатъ, печелѣше доста пари, но, слѣдъ като падна неговото министерство, не щя да се занимава вече съ адвокатство; неговата библиотека не е на адвокатъ, а е библиотека на политически човѣкъ. Въ моята библиотека можете да намѣрите адвокатски книги, защото дълго врѣме адвокатството ми бѣше поминѣкъ, и сега ми е, при всичко че мога да намѣря всѣкакъвъ поминѣкъ, че мога да пиша и пакъ да си изкарвамъ хлѣба, но, въ всѣки случай, повече ме занимава политиката.

Та, за да се върна на въпроса, користъ, алчностъ, у мене желание непрѣмѣнно да извърша нѣщо при страстно, нѣщо незаконно, та да облагодѣтелствувамъ Ачкова, Кирчева — кждѣ намѣрихте туй нѣщо? Каква е тази смѣлостъ отъ васъ да черните хората? Когато ви доказахъ, че на сжщия Ачковъ законна работа не искахъ да свърша, когато всички други конкуренти прѣдставятъ повече поле, за да мога да упражня тѣзи недостатѣци, защо, тогачъ, отстъпихъ концесията на Кирчева. Ако Кирчевъ не бѣше се споразумѣлъ съ Маси, той бѣше хвъркналъ: Маси бѣше, който щѣше да вземе концесията, защото не само отъ всички бѣше най-сериозенъ, а и защото бѣше подкрѣпенъ отъ много силни мѣста, защото имахме политическа нужда да направимъ една услуга на прѣдставителя на Великобритания — ей за това. Азъ, г. г. народни прѣдставители, като министъръ, не можехъ да дѣля политиката отъ тѣзи обикновени работи. Когато се касае за защита на индустрията, азъ съмъ се застъпвалъ, конфликтъ

съмъ създавалъ съ чужда държава за единъ вашъ партизанинъ, който има една фабрика за оцетъ, това нѣщо е извѣстно на правителственитѣ кръгове, но тамъ, дѣто трѣбва да отстъпва отъ политиката, пакъ съмъ го правилъ. Въ София има една захарна фабрика. Намѣриха се по едно врѣме въ криза, която произтичаше отъ туй: въ слѣдствие на конференцията въ Брюкселъ, цѣнитѣ на захарта бѣха паднали, въ странство можеха да издържатъ, тукъ искаха добавѣчна помощъ отъ правителството. По едно врѣме, когато узнахъ, че могатъ да бѣдатъ врѣдители, свихъ бурмата, нищо нѣма да видите отъ правителството: въ ваши рѣцѣ имате единъ вѣстникъ, който има голѣмо влияние въ Европа и пише противъ насъ, българитѣ, а въ полза на другитѣ народности; ще измѣните политиката на вѣстника. Да, и азъ до днесъ пазя коректурата за статитѣ, които сж писани, за да бѣдатъ помѣстени въ вѣстника, и ми ги изпратиха да докажатъ, че сж ги махнали. Получи се едно писмо отъ Вандеръ Стратенъ, директоръ на административния съвѣтъ на захарната фабрика, въ което казва: „Ние не можемъ да имаме въ този европейски вѣстникъ никакво влияние, защото нѣмаме нищо общо съ него“. Господине, пишете на този господинъ, да не се подиграва съ мене; г. Вандеръ Стратенъ води дѣщеря на Солве, когото почиташъ, който влага капиталъ и който поддържа този вѣстникъ, да заповѣда на онова редакторче, което пише противъ насъ за единъ турски орденъ, да пише въ наша полза, иначе, нѣма да Ви дамъ никаква помощъ; и тѣ слѣдъ това се обърнаха. Всѣки единъ министъръ би трѣбвало да го направи. Та, ето обясненията, върху рода на съображенията, по които азъ съмъ прѣдпочелъ г. полковникъ Маси.

Оказва се, че г. Маси е билъ замѣсенъ съ варненската фабрика. Ами допуснете за една минута, че ми бѣше казалъ това нѣщо, и азъ, по съображение на по-висши интереси, кажа: добръ, варненска, варненска, ще Ви я дамъ. Нарушавамъ ли нѣкакъвъ законъ съ това? Не. И послѣ, г. г. народни прѣдставители, защо да отиваме въ тѣзи подозрѣния; защо отъ най-малкото нѣщо, тамъ, кждѣто всичко е ясно, тамъ, кждѣто можете да си обясните нѣкои неправилности съ обикновеното течение на административната рутина, защо непрѣмѣнно търсите зла умисълъ; че тази зла умисълъ само заради насъ ли е дескавана; за обикновенитѣ разбойници даже тя не се презумира. Всѣки единъ човѣкъ се счита честенъ и трѣбва да му докажете, че е извършилъ нѣщо позорно. Когато се касае за насъ, които сме управлявали България и въ нищо не сме опорочени, най-малкото нѣщо, една погрѣшка направилъ Кирчевъ, изеднѣжъ ти казватъ: „Господине, трѣбва да си замѣсишъ въ този гешефтъ“.

Какъ се даватъ концеситѣ? Взематъ всички концесии; знаели ли сж или не министритѣ, че могатъ да станатъ търгувания, то е безразлично, могли сж да знаятъ въ всѣки случай. Напр., концесията за захарна фабрика е дадена на инженера Дириксъ, бѣ продадена сетѣ на едно брюкселско дружество за повече отъ 200 хиляди лева. Но понеже по-голѣмата частъ отъ тази сума бѣха акции, по едно врѣме, въ лошитѣ врѣмена на фабриката, тѣ спаднаха и прѣдставляваха само 17 хиляди лева стойностъ, но днесъ прѣдставляватъ сигурно 400 до 500 хиляди лева. Концесията въ Плѣвенъ сжщо бѣ продадена; концесията за памучна прежда въ България, отпусната на Стефана Симеоновъ, Бебисъ и нѣкои други, които направиха шумъ, че ще основатъ тукъ фабрика, а, въ сжщностъ, нито фабрика основаха, нито макаръ конецъ извадиха, продадохъ концесията на англичани, както постъпи Кирчевъ, но понеже сж по-дѣрти, по-опитни хора, вмѣсто да взематъ 4 хиляди лири, сж взели 6 или 8 хиляди. Да ви изброявамъ ли всички концесии, които сж дадени въ разни врѣмена? Има и хора индустриалци взели

концесии: д-ръ Червентъ-Ивановъ самъ основа фабрика; взели сж въ Княжево една мѣнинка фабрика; взелъ е и г. Бъчваровъ концесия за хартия, който 150 хиляди години да живѣе, не може да намѣри пари за тая концесия и, естествено, ще я продаде; всѣки день тия, които искатъ концесия, сж въ прѣговори, даватъ опции. Танае Пѣевъ и всѣки другъ, ако се намѣри нѣкой да му купи концесията, ще я продаде. И знае се какво става. Колкото се касае до концесията на Маси, азъ обърнахъ внимание на почитаемата слѣдствена комисиия върху факта, че азъ разрѣшихъ концесията по съображения, които изказахъ и не съмъ събркалъ, защото дѣйствително най-сериозенъ конкурентъ е билъ Маси, слѣтъ съ Кирчева. Даже вие да мислите, че трѣбвало да прѣдпочета Стефанъ Симеонова или Вълчева, или когото и да бжде отъ слугитѣ на Стефанъ Симеонова, то не ме задължава. Азъ имамъ собственъ умъ, нѣма да цитамъ васъ какъ ще управлявамъ министерството, стига да го управлявамъ по разумъ, по съвѣсти. Така щото, дѣйствувалъ съмъ въ пълнотата на своитѣ права, когато съмъ далъ концесия на единъ човѣкъ. Вие мислите, че съмъ прибавилъ нѣщо въ нея. Азъ разгледахъ пакъ прѣписката, да не би, катъ ме опровергава г. Данаиловъ, да е правъ. Даватъ едно заявление — не зная отъ кого бѣше подписано то, отъ Касона или отъ неговия пълномощникъ — въ което казватъ: включва ли се въ нашата концесия за прежда въ Южна-България и правото да боядисваме? Г. Кирчевъ обяснява прѣдъ слѣдствената комисиия, че държалъ особено на туй нѣщо, защото и англичанитѣ държали. Азъ не знаехъ тѣхния разговоръ, не знаехъ какво намѣрение иматъ тѣ. Какво направихъ азъ? Азъ дадохъ едно писмо, което не е двусмислено, както мисли г. Данаиловъ — нѣма човѣкъ, който да не бжде прѣдубѣденъ и да рече, че това писмо е двусмислено. Това писмо както всичко, което излиза отъ мене, е ясно, пѣкъ и телеграма да напиша, азъ се старая винаги да бжда ясенъ. Въ писмото е казано изрично, съгласно моята резолюция — не се внесе въ Министерския съвѣтъ, значи, не се касае за концесионни права, които не може да даде самъ министърътъ, а какво казва министърътъ? — Имате право да боядисвате стокитѣ, които вие ще произвеждате. Разбира се, иматъ право, безъ да иматъ право на концесия, безъ да иматъ право на районъ. Това не значи, че една баба до тѣхъ не може да си направи дюкянъ да боядисва и бѣлосва; и тя може да боядисва и бѣлосва, но и тѣ могатъ, безъ да ме питатъ, както иматъ право да настанятъ фабрика, за да рѣжатъ тютюнъ, безъ да ме питатъ — то е нѣщо извънъ концесията. Така щото, азъ не съмъ разширилъ нѣкаква концесия.

Като съмъ постѣпилъ по този начинъ, като съмъ гледалъ да изпълня закона и съмъ го изпълнилъ, какво е станало по-нататѣкъ? Полковникъ Маси се явява тукъ — има една тенденция, да се третира полковникъ Маси като една проста, нищожна личностъ, когато той е билъ приеменъ навсѣкждѣ въ високитѣ мѣста тукъ, въ София. Г. полковникъ Маси е далъ едно заявление безъ пълномощие — сжщо както заявленията, които азъ съмъ приеамъ безъ пълномощия отъ Касона — съ което пита: понеже ми е дадена концесия и понеже не се знае, говори се, че може да бжде отмѣнена тази концесия, имамъ ли право да строя или не? Азъ не бѣхъ вече министъръ. Отъ министерството му се отговориха да строи. На заявлението му, подадено безъ пълномощие, съвършено основателно, съвършено законно, министерството му каза да строи, защото тѣй е. И сега нѣма нищо измѣнено. Концесията е отнета, ми се чини, но на дѣло тя сѣществува, защото когато фабриката почне да работи и поиска облаги, ще ги даде ли министерството? Ще ги даде. А

кото за районъ, нѣма нужда отъ такъвъ, защото нѣма вече мѣсто за втора фабрика въ Южна-България — никой не е лудъ да си хвърля паритѣ — слѣдователно, никаква опасностъ не огрожава тая фабрика. Отъ туй по-ясно нѣщо може ли да има? Но, за да ви бжде всичко още по-ясно, посочихъ ви какво е станало въ миналото, по какъвъ начинъ сж се давали концесии, какъ хората сж експлоатирали съ тѣхъ, впрочемъ, съвършено законно: трудятъ се, рискуватъ разноски, нека спечелятъ нѣкоя пара — и то влиза въ търговията, която правятъ хората, които взематъ прѣдприятия и сетнѣ ги прѣхвърлятъ. А какво става отпослѣ? Прѣди нѣколко дена е отетѣнена тукъ концесия на г. Куюмджийски за асфалтъ. Тая концесия е искана на два пѣти, когато почитаемииятъ министъръ Ляпчевъ е билъ министъръ на търговията и земледѣлието и на двата пѣти е отказана. Тая концесия е поискана трети пѣтъ отъ г. Куюмджийски; сега, когато почитаемииятъ министъръ Кръстевъ е министъръ на търговията и земледѣлието, и му е дадена. Г. Куюмджийски не е фабрикантъ. Дадена е въ врѣмето, когато става търгъ за постилане на улицитѣ съ асфалтъ. Вие мислите, че тукъ има нѣкаква сдѣлка? Не. Тогазъ ще искатъ хората концесия, когато ще стане нужда.

Министъръ д-ръ Т. Кръстевъ: Сжщото, каквото е дадено отъ г. Ляпчева, това съмъ далъ и азъ. Тѣ може да сж искали нѣщо повече. Г. Ляпчевъ е казалъ, че може да имъ даде само концесия за асфалтъ, и азъ това съмъ далъ.

П. Паскалевъ: Това не е концесия.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Да, не е концесия. Поискани сж специални облаги, защото законътъ е сега малко по-другъ, и тия облаги се даватъ безъ районъ. Азъ имамъ свѣдѣния, че по-напрѣштъ е било отказано; може-би, по стария законъ е било искано, но азъ не искамъ да укоря никого: да укорявамъ васъ за тази работа, то е да осмждамъ себе си, но искамъ да обясня, какъ ставатъ обикновено работитѣ. Не зная, да-ли е имало другъ конкурентъ, но въ всѣки случай, понеже г. Данаиловъ казва, че е злоупотребили да търгува нѣкой съ една концесия, азъ бихъ попиталъ: този г. Куюмджийски фабрикантъ ли е, нѣкоя голѣма личностъ ли е? Г. Куюмджийски е единъ второстепененъ чиновникъ въ Балканската банка, едно еврейче отъ Самоковъ. Разбира се, ще продаде концесията. Ако г. министъръ Ляпчевъ бѣше отказалъ тази концесия и сега я е далъ министъръ Кръстевъ въ ограничени размѣри, както се обяснява, може ли да се осмжда министъръ Ляпчевъ, че не се е грижилъ за народната индустрия? Не, защото той е дѣйствувалъ по свое разумѣние, въ пълнотата на своитѣ права и както той си е разбиралъ длѣжността. Ами, ако г. министъръ Кръстевъ дава тая концесия на г. Куюмджийски, който не е фабрикантъ, а е единъ чиновникъ, и заради когото е очевидно, че ще я продаде на друго, може ли да се намѣри нѣкаква вина въ неговитѣ дѣйствия? Не, защото той е дѣйствувалъ въ пълнотата на своитѣ права, при пълно съзнание на своята отговорностъ и както той си е разбиралъ длѣжността. Г. Кръстевъ мисли, че не е тамъ министъръ, за да не разрѣшава въпроситѣ, подъ прѣдлогъ, че нѣкой ще го пеува; може да се намѣри нѣкой и да го сяди; щомъ е тамъ министъръ, ще разрѣшава въпроситѣ. Не е приятно за министритѣ да разрѣшаватъ такива трѣнливи въпроси, особено при една подозрителна публика, при една подозрителна преса, която е готова винаги съ нѣкое отровно оружје да те уязви. Но г. министъръ Кръстевъ е разрѣшилъ концесията. Направилъ е добръ; не зная по какви съображения, то е негова работа, на мене нѣма да дава смѣтка,

нито на васъ и на никого, защото законътъ го е поставилъ той да разрѣшава окончателно и суверенно въпроситѣ.

Е, г-да, не съмъ ли азъ въ сѣщото положение? А-а-а, ще речете, г. Куюмджийски не е въ сѣщитѣ отношения съ г. министъръ Кръстева, както е единъ приятелъ на г. Генадиева. Не е безъ съмнѣние.

П. Паскалевъ: Това не е концесия, г. Генадиевъ; това сѣ специални облаги, които се даватъ отъ индустриалния съвѣтъ на 100 фабрики.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Азъ казахъ по-напрѣдъ, че това сѣ специални облаги, които се разрѣшаватъ отъ индустриалния съвѣтъ, а утвърждаватъ отъ министъра на търговията и земледѣлието.

П. Паскалевъ: Концесия се дава съ разрѣшение на Народното събрание.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Не казахъ, че е концесия, но тая разлика произхожда отъ постановленията на новия законъ, гласуванъ отъ васъ. Споредъ него, концесия съ районъ се дава иначе, а по-напрѣдъ се даваше иначе. Това, което днесъ върши Министерскиятъ съвѣтъ, въ суверенността на своитѣ права, въ мое врѣме пакъ можеше да го върши и за концесии, и то съ районъ. Това е, което искамъ да кажа. Азъ не съмъ несъгласенъ съ васъ. Употрѣбихъ неправилно думата концесия въ смисълъ на стария законъ, но вие разбирате, какво искамъ да кажа.

Остава единъ послѣденъ пунктъ, единъ пунктъ, който въ доклада на парламентарната комисия бѣше нищоженъ и незабѣлѣзанъ, и който сега много порасна, защото — тамъ вече нѣма никакво стѣснение — тамъ вече ме обвиняватъ, че съмъ взелъ взятка 8.000 л. Г. Данайловъ не го каза по единъ положителенъ начинъ, но каза: има извѣстни подозрѣния, има нѣкои показания, които даватъ да се подозира. Когато човѣкъ се обвинява за такова грозно прѣстѣпление, не трѣбва да има клокарства, които да даватъ да се подозира, а трѣбва да има доказателства; за голѣмо мое щастие, има доказателства на противното. На 1906 г. двѣ блати въ Бургасъ — Мандра и Вая — сѣ отдадени на търгъ да имъ се вземе риболовното право отъ прѣдприемачъ. Търгътъ е останалъ върху нѣкой си Петъръ Каназирски. На края на 1906 г. г. Каназирски се поминалъ и азъ съмъ прѣхвърлилъ прѣдприятието върху неговитѣ съдружници, Цани Георгиевъ и Аврамъ Станишевъ.

Извинете ме, г-да, почти се измина врѣмето, въ което бѣхъ си прѣдначерталъ да свърша, но сега ще вървя много бърже и скоро ще свърша. Ще ви се моля да имате малко търпѣние.

Азъ съмъ допусналъ едно закононарушение, защото, споредъ слѣдствената комисия, не съмъ ималъ право да призная за съдружници на Каназирски, Аврама Станишевъ и Цани Георгиевъ. Това закононарушение съмъ допусналъ, споредъ нѣкои свидетели, за лична користъ, защото сѣ ми броели 8.000 л., което не се твърди, но за което се допуска само едно подозрѣние. Прѣди всичко, има ли закононарушение или не. Законътъ прѣдписва какво трѣбва да се направи, когато се поимине прѣдприемачътъ: или ще се ликвидира прѣдприятието и ще се назначи новъ търгъ, или ще се поканятъ неговитѣ наследници, тѣ да продължатъ прѣдприятието. Когато ми докладваха тая работа, азъ попитахъ наследниците, желаятъ ли да продължатъ прѣдприятието. И затуй искахъ да бѣде разпитанъ г. Иванъ Сарановъ, бившия главенъ секретаръ, но той не е билъ разпитанъ. Тогава ми съобщиха, че единъ отъ наследниците — мисля, наследниците сѣ всичко

двама, жената и синътъ на покойния Петъръ Каназирски — е далъ заявление, че желаятъ да продължатъ това прѣдприятие. Слѣдователно, моята длъжностъ бѣше ясна: да остава наследниците да продължатъ прѣдприятието, а не да го ликвидирамъ и да произвеждамъ новъ търгъ. Но азъ не можахъ да извърша това, защото единъ отъ наследниците, синътъ, и до днесъ е офицеръ на дѣйствителна служба; не можехъ, слѣдователно, да му допусна да се занимава съ търговия и да експлоатира блатата. Трѣбваше да се намѣри друго разрѣшение. Това друго разрѣшение е много трудно, защото другиятъ отъ наследниците, жената, не е чиновникъ. Тогава се появяватъ съдружниците и заявяватъ, че тѣ искатъ да продължатъ прѣдприятието. Обръщамъ законитѣ — търговскиятъ законъ и законътъ за задълженията и договоритѣ — и тамъ намирамъ посочена длъжността ми. Г. Генадиевъ, казва слѣдствената комисия, се е колебаелъ. Да, колебахъ се, защото не знаехъ какво разрѣшение да намѣря. Когато ме разпитаха прѣдъ слѣдствената комисия, г. г. членовѣтъ ми откриха нѣщо, което азъ бѣхъ забравилъ — че съмъ пратилъ единъ чиновникъ въ Министерството на общественитѣ сгради да пита, имало ли е такъвъ случай, и ако е имало какъ сѣ постѣпили. Отговорили сѣ, че не е имало такива случаи и не знаятъ какъ да се постѣпи. Тогава азъ, като юристъ, трѣбваше да разрѣша въпроса. Да ликвидирамъ прѣдприятието, ще бѣде въ врѣда на държавата: ще остане да се отдаде за малкъ срокъ и нѣма да се получи никаква полза за държавата, а, може-би, ще се получи пакостъ; да го оставя на сина, не мога: незаконно е, защото той е чиновникъ. Явяватъ се съдружниците, които иматъ право да продължатъ съдружието и подиръ смъртта на единъ съдружникъ. Азъ искамъ да се удостовѣри, дали сѣ съдружници. Въ министерството бѣше извѣстно, че сѣ съдружници. Тѣ сѣ се явявали — азъ не съмъ ги виждалъ съчитъ си — когато да се утвърди търгътъ върху Каназирски, той не е идвалъ, а тѣ сѣ се явили. Но тѣ сѣ прѣдставили и контракти. Сега слѣдствената комисия казва: трѣбваше или единъ съдъ да се произнесе, или тѣзи контракти да бѣдатъ завѣрени отъ нотариуса. Защо да бѣдатъ завѣрени отъ нотариуса? Когато се явяватъ съдружниците и искатъ законно да продължатъ една работа, която сѣ работили като съдружници, макаръ прѣдприятието да е било на друго име, имамъ ли азъ достатъчно основание да вървамъ, че този контрактъ е истински? Лѣковѣрно ли съмъ постѣпилъ? Покойниятъ Каназирски е подписалъ, но той е умрѣлъ. Има ли по-голѣмо доказателство отъ това? Подписътъ на единъ умрѣлъ човѣкъ важи. Този въпросъ отсѣтъ е билъ подложенъ на разглеждане прѣдъ сѣдилищата, защото е имало споръ между съдружниците, и сѣдилищата сѣ признали, че има съдружие между тѣхъ, и сега разглеждатъ съдружническитѣ си смѣтки. Значи, сѣдилищата сѣ разрѣшили въпроса, както съмъ го разрѣшилъ и азъ. Макаръ подписитѣ и да не сѣ завѣрени отъ нотариуса, съдружието си е съдружие. И така, азъ съмъ прѣхвърлилъ търга на тѣзи хора. Въ това се състои всичката работа, а и другъ нѣкой министъръ не би могълъ да постѣпи иначе, освѣнъ да вземе да ликвидира прѣдприятието, за да се отърве отъ главоболие. Азъ, обаче, бѣхъ длъженъ да запазя и интереситѣ на хазната. Най-послѣ, това е рѣшението, което намѣрихъ за разумно, за справедливо, и него съмъ приложилъ.

Когато слѣдствената комисия се конституира, дошло до свѣдѣнието й — достигнали сѣ анонимни писма — че въ едно дѣло, възникнало между едно отъ съдружниците, г. Цани Георгиевъ, и г. Бахчевановъ, се споменавало нѣщо, което правѣло подозрително употреблението на нѣкакви си 8.000 л. въ туй прѣдприятие. Азъ ви моля, г. г. народни

прѣдставители, да бѣдете внимателни върху туй нѣщо, защото работата е доста осложнена, понеже се касае за моята чест. Азъ ви давамъ честна дума, че да имаше такова нѣщо — когато ми съобщиха най-напрѣдъ азъ се смѣхъ — да имаше такова нѣщо, не бихъ се явилъ въ Събранието. Ще ида да взема отъ хора, мои спартизани, рупветъ, за да имъ утвърдя търга! Азъ не зная, носи ли това прѣд-приятне такава печалба. Азъ не вѣрвамъ да сж спечелили тѣзи хора всичко на всичко 8.000 л. То не е нѣкоя голѣма работа. Но, както и да е, каквато печалба и да носи прѣдприятието, малка или голѣма, азъ това нѣма да приема, и благодарение Богу, че доказателствата взеха да валятъ, при всичката невъзможност, да речемъ, на почитаемата слѣдствена комисия, да провѣри всичкитѣ. Съдружниците сж: отначало Каназирски — единъ, Цани Георгиевъ — двама, Аврамъ Станишевъ — трима. Умира Каназирски, оставатъ Цани Георгиевъ и Аврамъ Станишевъ. Обаче Цани Георгиевъ, отъ своя страна, е взелъ другъ съдружникъ, г. Кръстю Бахчевановъ, и на нѣколко пѣти е изтеглялъ отъ него пари. Между другото, въ края на 1906 г. изтеглялъ 8.000 л. Сега тѣ си гледатъ смѣткитѣ и сж отишли въ сѣдилищата. Като отишли въ сѣдилищата, Цани Георгиевъ отказалъ да даде тѣзи пари. Какъвъ е този Цани Георгиевъ? — Близъкъ приятелъ на Геннадиева, казва докладътъ. Отъ дѣ го измислиха, отъ дѣ измислукаха туй нѣщо, че ми е близъкъ приятелъ? Никой не е далъ подобни показания. Азъ освѣтлехъ, отъ дѣ го познавамъ. Въ края на 1892 г., или въ течението на 1893 г., г. Цани Георгиевъ се явява отъ Бръзово или отъ Хамзаларе, където живѣеше, при мене, като адвокатъ, повѣри ми едно дѣло, частно производство, единъ интересенъ въпросъ, който за пръвъ пѣтъ разгледвахъ; помогнахъ му съ адвокатскитѣ си свѣсти. Пледирахъ два пѣти заради него: единъ пѣтъ въ окръжния сѣдъ и другъ пѣтъ въ апелативния. Това е всичкото ми познание. Отъ тогава толкова години сж се изминали — 17 или 18 — всичко на всичко три или четири пѣти прѣзъ живота си да съмъ го видѣлъ. Отдѣ наждѣ да ми е близъкъ приятелъ! Човѣкъ на 65 години, съ образование колкото на единъ пощенски кучиеръ. По състояние ли ми е близъкъ, врѣстникъ ли ми е, по образование ли ми е близъкъ, по какво ми е близъкъ? Спомнихъ си, че когато бѣхъ адвокатъ, между другото, ми даде свѣдѣния за нередовни дѣйствие на единъ сѣдебенъ приставъ. Видѣхъ го единъ пѣтъ случайно, може-би, прѣди десетъ години. Сега този Цани Георгиевъ се явява прѣдъ сѣда и чрѣзъ своя адвокатъ заявява на г. Кръстю Бахчевановъ: „Нѣма да ти броя 8.000 л., защото не съмъ ги получилъ“. Но г. Бахчевановъ изкарва разписка отъ неговия синъ, и тогава г. Георгиевъ казва: „Получихъ тия пари, ама тѣ не сж за туй прѣдприятие, тѣ сж по друга смѣтка“. По този поводъ се прѣсналъ слухъ, че като се разсърдили адвокатитѣ, или като се разсърдилъ Цани Георгиевъ, отпусналъ се е да каже нѣколко думи, и отъ тамъ се прѣснала мѣлва, че тѣзи 8.000 л. сж дадени взятка на г. Генадиева, когато е билъ министъръ, за да прѣхвърли прѣдприятието. И тогава слѣдствената комисия, като дири, отъ каждъ може да намѣри косъмъ да падне отъ небето върху мене, за да ми го забодатъ въ око, разпитва всички лица, които могатъ да дадатъ показания срѣщу мене. Най-напрѣдъ Цани Георгиевъ, който може да знае тази работа, не го разпитватъ. А на 1906 г. кои сж съдружниците? Цани Георгиевъ и Аврамъ Станишевъ. Тѣхъ трѣбва да питатъ. Адвокатитѣ питатъ, Бахчеванова сжщо питатъ, но нито Цани Георгиевъ, нито Аврамъ Станишевъ, които прѣди всичко трѣбва да питатъ, не питатъ. Когато ми съобщиха тази работа, азъ самъ викамъ Станишева — той ми е партизанинъ, приятелъ, познатъ — и му казвамъ: явява

се тукъ налице нѣкаква работа за 8.000 л.; ще ти се моля като приятелъ, ако си далъ нѣкому пари, който и да е той, да ми кажешъ; азъ не мога да горя, защото се намѣрилъ нѣкой чиновникъ или друго лице хайдукъ. — „Нѣма, бе джанъмъ, г. Генадиевъ. Кой ще ги е далъ? Азъ бѣхъ тукъ, ако азъ не съмъ ги далъ, кой ще ги даде“. Цани Георгиевъ — отначало ми прѣдставиха работата, че той говорилъ — билъ казалъ на Бахчеванова, че не признава тѣзи 8.000 л. Защо? Защото били дадени рупветъ, та трѣбвало да влѣзатъ въ съдружническитѣ смѣтки. — „Не може да бѣде, г. Генадиевъ, не е възможно г. Георгиевъ да каже, защото прѣди Бахчевановъ да бѣде съдружникъ съ една частъ, азъ съмъ съдружникъ на цѣлото прѣдприятие съ Цани Георгиевъ, и азъ съмъ лицето, което трѣбва да посочатъ и отъ което да искатъ всичко да се плати; но Георгиевъ не иска отъ мене пари“. Азъ се успокоихъ. Очевидно е, като не искатъ паритѣ отъ втория съдружникъ, нѣма изгубени пари. Може да иска да ги изяде отъ Бахчеванова, може да има друго нѣщо, но то ще се обясни. Слѣдствената комисия, обаче, разпита единъ сѣдня, който е днесъ сѣдебенъ слѣдователъ въ Търново-Сейменъ — не помня името му — и който казалъ: „Бѣхъ членъ на окръжния сѣдъ въ Бургазъ, явиха се странитѣ да пледиратъ по спорни смѣтки; Цани Георгиевъ заяви отначало, че не е получилъ 8.000 л., но слѣдъ като му прѣдставиха разписка, призна, че ги е получилъ по друга смѣтка; обаче, не зная отъ кого, се прѣсна мѣлва, че тѣзи пари сж дадени взятка на Генадиева“. — „Отъ кого?“ — „Не зная, но мѣлва се чува“. То не е лесно да се разбере отъ кого ще се пусне мѣлва. Толкова ли нѣмамъ азъ приятели въ Бургазъ да кажатъ: тя е очевидна тая работа, бе джанъмъ. И мислите, че само за одного и двама се говори това, че нѣма за кого да се говори сѣщото и днесъ? Ще го кажатъ хора, които знаятъ, че е лъжа, ще го казватъ глушици или лековѣрни. Питатъ нѣкой си Сунгарски, на когото била дадена служба сега въ общинското управление, и той въ знакъ на благодарностъ депозира своитѣ показания: „Бѣха при мене Цани Георгиевъ и Кръстю Бахчевановъ и ставаше дума между тѣхъ; не помня кой отъ двамата каза, като се караха единъ другъ, че 8.000 л. били дадени взятка на министъръ Генадиева“. Питатъ най-послѣ адвоката Рухчевъ — азъ мисля, че билъ стариятъ Рухчевъ, а той билъ младиятъ — по делегация чрѣзъ окръжния управителъ, и той казалъ: „Азъ каквото зная по смѣткитѣ на моя клиентъ, то е професионална тайна, и мога да го кажа, когато бѣда освободенъ, и само прѣдъ единъ сѣдъ“. И сега г. Данаиловъ заключава: адвокатъ говори за нѣкаква професионална тайна, не желае да каже всичко; има единъ човѣкъ, който е чулъ — тази работа е сигурна. За да се провѣри, кой е говорилъ — на-ли сж говорили прѣдъ Сунгарски и Бахчевановъ и Цани Георгиевъ трѣбваше да бѣдатъ разпитани. Цани Георгиевъ не е призванъ и, естествено, може да се обясни защо; защото комисията мисли, че Цани Георгиевъ е мой приятелъ, и ако той ми е далъ взятка, нѣма да иде да каже, че е далъ. Така щото, неговото отстранение, най-сетнѣ, колкото и да не е оправдателно, е обяснимо. Питатъ сина на Цани Георгиевъ, офицеръ въ Радомиръ, който е билъ призванъ тукъ, както ми се съобщилъ, отъ слѣдствената комисия. — „Вие познавате ли г. Генадиева?“ — „Познавамъ го, още когато бѣхъ ученикъ въ Пловдивската гимназия“. — „Бѣхте ли тукъ въ 1906 г.“? — „Да“. — „Когато е билъ министъръ виждали ли сте го?“ — „Никога“. — „Взехте ли 8.000 л. отъ Бахчеванова?“ — „Да“. — „Какво ги направихте?“ — „Заради прѣдприятието което имаха съ баща ми, пратихъ ги на баща си“. — „Ходили ли сте да ходатайствувате прѣдъ Генадиева“?

диева? — „Никога“. — „Нъщо пари да сте дали?“ — Съ най-големо възмущение отхвърля това нъщо. Това сж показанията на сина на Цани Георгиев, офицер-майор, Кръстю Бахчеванов, емигрант, за когото се предполага, че може да каже нъщо повече, като мой политически неприятел, е питанъ. Какъ о питанъ — не зная, но той е прѣдпочелъ да си напише самъ показанията и азъ прѣдпочитамъ да прочета неговитъ показания изцѣло. Г. Данаиловъ има любезността да ми ги прѣдаде сега, прѣди малко. (Чете)

„Днесъ, на 28 януарий 1911 г., по устната покана на господина Бургазкия окръженъ управителъ да дамъ обяснение по претендираната отъ мене сума 8.000 л., внесена отъ мене въ дружеството за насмане отъ държавата Бургазкитъ блатъ „Мандра“ и „Вая“ прѣзъ периода 1907 до 1910 г. включително, заявявамъ, че тази сума съмъ раздалъ на сина на Цани Георгиев — ротмистъръ, а сега майоръ Цоневъ (Георги) — на 5 и 18 декември 1906 г. Казаната сума споредъ нотариалния отговоръ на последния отъ 12 октомври 1909 г. той е внелъ на баща си Ц. Георгиев още прѣзъ 1906 г. Баща му, обаче, слѣдъ като отказваше по-рано, че е получилъ отъ сина си горната сума, заяви въ съдебното заседание на Бургазкия окръженъ съдъ на 24 априлий 1910 г. по частно гражданско дѣло № 246/1908 г., че е получилъ отъ сина си горната сума, но като частно лице Ц. Георгиев, а не като управителъ на прѣдприятието и не за смѣтка на последното, а съвсѣмъ за друга частна смѣтка.

Занитанъ за каква друга смѣтка е получилъ тѣзи пари, Ц. Георгиев не пожелалъ да отговори, това го направил само и само да не се приематъ въ смѣтката и горнитъ 8.000 л. и да ми се прѣдадатъ отъ Бургазкия окръженъ съдъ, като първа инстанция.

По питането не зная ли, че горнитъ суми да сж дадени отъ Ц. Георгиева рушветъ на бившия министъръ Геннадиев — заявявамъ, че никога и отъ никого не съмъ чулъ, щото Ц. Георгиев да е давалъ като рушветъ на министъръ Геннадиева горната сума 8.000 л., считамъ за нужно, обаче, да добавя, че азъ имамъ работа съ единъ форменъ мошенникъ и злоупотребителъ“.

И. Хаджиевъ: Стига!

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Това сж показанията. Наистина г. Кръстю Бахчевановъ е мой политически противникъ, наистина той е емигрант, но г. Кръстю Бахчевановъ е и честенъ човѣкъ. Ето показанията, които той е далъ. По тази работа азъ пожелалъ и помолихъ комисията, понеже е много тежко обвинението — макаръ още да не е обвинение, но има подозрѣние, много подло, отъ страна на единъ мошенникъ — да се разпитатъ всички. Случайно тукъ се намираще по работа другиятъ синъ на Цани Георгиев, който управлява блатата, когото не си спомнямъ да съмъ виждалъ прѣзъ живота си, нито пожелалъ да го видя; не го викахъ въ слѣдствената комисия. Улучи се за голѣмо мое щастие, че дойде тукъ самиятъ адвокатъ Рухчевъ отъ Бургазъ. Накарахъ приятели, срѣщнаха се съ него и го питатъ по тая работа. — „Азъ съмъ далъ показания, но въ такова нъщо да се подозира Геннадиев — никога“. На часа заявихъ въ комисията: г. Рухчевъ е тукъ, викайте го. Г. Данаиловъ е казалъ: не знамъ, дали ще успѣемъ; въ всѣки случай той е далъ показания. Азъ не смѣхъ да му кажа да отиде въ комисията — стѣснявахъ се, понеже прѣвъ пътъ се срѣщамъ съ него — но намѣрихъ приятели, които да му кажатъ, да отиде да се яви. Въ това врѣме, обаче, той си заминалъ — чакалъ единъ-два дена по работата си и заминалъ — като, прѣди да си замине, далъ едно заявление и счелъ за нужно да

си утвърди подписа при нотариуса. Заявлението е слѣдующето: (Чете)

„До Господина Прѣдседателя на Парламентарната слѣдствена комисия.

„Заявление

отъ Тодоръ Н. Рухчевъ, отъ гр. Бургазъ, адвокатъ.

„Господине Прѣдседателю,

„Въ допълнение на показанията ми, които съмъ далъ прѣдъ Бургазкия окръженъ управителъ, по негова двукратна покана, относително спорнитъ 8.000 л. отъ съдружническата смѣтка на моя клиентъ Цаню Георгиев отъ гр. Бургазъ, и софийския гражданинъ Кръстю Бахчевановъ и за избѣгване на всѣкакво криво тълкуване на тия мои показания, честь имамъ да заявя, че това, което ми е повѣрено като на адвокатъ по тия смѣтки и съставлява професионална тайна, мога да кажа само когато бъда освободенъ отъ пазенето на тази професионална тайна. Дълженъ съмъ, обаче, да прибавя, че всичко, което ми е извѣстно, се отнася изключително до поменатитъ съдружнически смѣтки. При това заявявамъ, най-категорично, че спорнитъ 8.000 л. се отнасятъ изключително до прѣдприятията, водени съдружнически между моя клиентъ и г. Бахчеванова. Никой, нито, разбира се, включително и моя клиентъ Цаню Георгиев, не ми е казвалъ, нито повѣрявалъ, като професионална тайна, какви тѣзи 8.000 л. или каква да е друга сума сж били дадени взятка за утвърждение или за прѣхвърляне търга по риболовното право отъ държавнитъ блатъ „Мандра“ и „Вая“ отъ 1906 г. на тогавашния министъръ д-ръ Н. Геннадиев или на кое да е друго лице. Изложенията на съдружническитъ смѣтки, направени и отъ двѣтъ страни, изключватъ и най-малкото подозрѣние, че е било дадено по прѣдприятието комуто и да било, каквато и да било взятка.“

Не можеше ли да бѣде разпитанъ този свидѣтель, та да не се пишатъ тѣзи нъща? Знаете ли какво коштува на единъ човѣкъ, когато въ единъ официаленъ актъ, изходящъ отъ една парламентарна слѣдствена комисия, се пише, че е взелъ 8.000 л. взятка? Г. Данаиловъ разбира това много добръ, влизамъ въ сърцето му, стѣсняваше се тукъ, не смѣеше даже да каже високо тая дума. А какво е било моемо положение! Прѣдставете си, че г. Рухчевъ не бѣше дошълъ тукъ случайно, че азъ нѣмахъ възможностъ да узная тѣзи работи; прѣдставете си, че той не искаше да даде това заявление, да рече: „Нека ме викатъ“ и не го викатъ; прѣдставете си най-лошото — не дай Боже — дойде тукъ и умре, нѣма кого да питате. Между това, много лесно бѣше да се установи всичката тая работа.

Т. Теодоровъ: Трѣбва да се сърдите на г. Рухчева, г. Геннадиев. Той два пѣти е виканъ отъ окръжния управителъ и не е отишълъ.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Г. Рухчевъ обяснява, че окръжниятъ управителъ нито му е допусналъ мисълта, че се касае за рушветъ, и че е разбралъ, че искатъ отъ него да изкаже смѣткитъ на своитъ клиенти. Г. Рухчевъ това обяснява. Азъ нѣмамъ кому да се сърдя, никому не се сърдя. Сърдя се на нещастieto, че съмъ станалъ министъръ на България, та да ме влечатъ и обвиняватъ за такива позорни дѣяния; сърдя се на обстоятелството, че има въ България хора, които отъ злоба сж готови да обвиняватъ, когато знаятъ, че човѣкътъ, когото обвиняватъ, е честенъ; сърдя се на правитѣ ни.

Т. Теодоровъ: Ако се касае за мене, азъ го отхвърлямъ.

Д-ръ Н. Геннадиев: Не за Васъ, но сърдя се прѣди всичко, или, ако не мога да се сърдя, поне намирамъ една непълнота, една вина, че като молихъ комисията на два-три пѣти да вика този човѣкъ, не го викаха, че можеше отъ това неповикване да не излѣзе наявѣ и наоткрито какъ стои работата.

Т. Теодоровъ: Тази работа излѣзе наявѣ едва въ последнитѣ дни.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Да, и азъ бѣхъ питанъ въ последнитѣ дни. Въ това врѣме, обаче, се разпятаха маса хора. Когато е да се издирва нѣщо противъ мене, има врѣме.

Т. Теодоровъ: Не го знаехме по-рано, г. Геннадиевъ. Не виждате ли, кога сме го разпитали?

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Азъ самъ казвамъ, че врѣмето бѣше кратко, и понеже се касае за мене, може да се увеличамъ и може да искамъ повече, отколкото комисията е могла да направи; но, въ всѣки случай, на мене е по-позволено да изкажа, ако не възмущение, тѣзи свои мисли, отколкото на комисията да не разпита такъвъ важенъ свидѣтел, когато той се намира тукъ въ София. Да приключимъ инцидента и да направимъ заключението си.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ свършихъ съ обяснението, които имахъ да дамъ прѣдъ почитаемото Народно събрание. Повтарямъ още единъ пѣтъ: кждѣто съмъ билъ непъленъ, кждѣто е останало и най-малкото съмнѣние, онзи отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които ми обърне вниманието, ще ми направи най-големата услуга. Искамъ да ме извините, че ви задържахъ повече, отколкото ви обѣщахъ; като мислѣхъ въ себе си, че ще мога да издържа обѣщанието си; това ще ме научи още единъ пѣтъ голѣма дума да не казвамъ, особено когато се касае за говорене отъ страна на единъ адвокатъ; но, позволете ми да свърша съ нѣколко думи и да прѣгледамъ заключенията на почитаемата слѣдствена комисия.

Слѣдствената комисия прави, споредъ мене, една грѣшка, дѣто възвежда нови обвинения противъ мене, каквито не е имало въ прѣдложението на г. Краева. Но нейната грѣшка е много по-голема, когато за това оневинява двама министри, г. д-ръ Станчевъ и г. Шишмановъ, а мене държи отговоренъ за всичко. Азъ ви посочихъ постановлението на Министерския съвѣтъ, взети въ засѣдания, дѣто не съмъ присѣствувалъ. Г. Шишманова, който е присѣствувалъ въ всички засѣдания, не прѣслѣдватъ, а мене прѣслѣдватъ. Въ работата на заема отъ 1907 г., на поукката на военни припаси, присѣствувалъ е и г. д-ръ Станчевъ, но и него не прѣслѣдватъ. На какво се основава юридически почитаемата слѣдствена комисия, за да дойде до туй заключение, че не трѣбва да закача въпроси, въ които е замѣсенъ човѣкъ, като г. д-ръ Станчева, заради когото нѣма прѣдложение, и че трѣбва да оневини г. Шишманова? Самиятъ фактъ, че изключватъ г. Шишманова отъ числото на обвиняемитѣ, мене ме радва, г. г. народни прѣдставители. Колкото по-малко хора се терзаятъ, толкова по-добъръ; колкото за по-малко хора се говори лошо и се разтварятъ злоезични уста, толкова по-добъръ. И най-послѣ, нека той поне бѣде спокоенъ, ако ние се терзаемъ тукъ. Азъ съмъ повече привикналъ въ борбата, ние сме по-калени въ борбата и по-лесно ще изтърпимъ всичко. Но основанието не почива на нищо: или се застъпвате за конституцията и сте робни на принципитѣ, и тогава не можете да дѣлите, или ще изключите когото си искате, и тогава то не е правосъдие, то е партизанство, ще искате да уязвите своитѣ противници толкова по-силно, колкото ги мислите, че сѣ по-опасни за васъ, колкото по-

вече сѣ се издигнали въ очитѣ на обществото, нѣма да закачатъ ония, заради които единъ — не отъ вашата срѣда, а отъ друга партия — бѣше се произнесълъ прѣди два дена: „Заради проф. Шишманова нѣма какво да се грижимъ, нѣма защо да го даваме подъ сѣдъ, заради него вратитѣ на министерството сѣ затворени“.

Вие намираете, че г. проф. Шишмановъ по нарушение на чл. 47 отъ конституцията е дѣйствувалъ безъ умисълъ. Какво значи дѣйствуване безъ умисълъ? Ако има нѣкой, който да е отговоренъ по-силно, отколкото други, то е именно той. Какъ ви моля, каквото и да бѣде вашето рѣшение, изключете го, но, право е, трѣбва да кажемъ, той е отговоренъ повече, отколкото всѣки другъ. Какво значи „безъ умисълъ“? Единъ министъръ седи четири години министъръ, взема рѣшение на основание чл. 47 отъ конституцията да узакони единъ указъ. Не дѣйствувалъ съ умисълъ! Въ какво се състои умисълътъ? Генералъ Савовъ ли е дѣйствувалъ съ умисълъ? За какво е нему законътъ за чиновницитѣ? На мене ли трѣбваше законътъ за чиновницитѣ? Азъ съмъ партизанинъ, дѣйствително, повече отъ г. Шишманова, при всичко че не се знае кой бѣше по-ревностенъ, но въ всѣки случай, азъ нѣмахъ нужда отъ закона за чиновницитѣ. Азъ бѣхъ министъръ на правосъдието; сѣдната не се подчинява нито на стария, нито на новия законъ за чиновницитѣ. Азъ имахъ свой законъ, който не се отмѣни. Така щото, ако азъ съмъ приподписалъ, направилъ съмъ го отъ съображения на държавническа мисль, заради това, защото мислѣхъ, че трѣбва да се постѣпи по този начинъ. А г. Шишмановъ бѣше първиятъ, който имаше конфликти по този законъ: искаше да уволни началника на отдѣленieto г. Камбуровъ — и асѣл по този поводъ официално изникна конфликтътъ — той имаше нужда отъ отмѣненieto на този законъ. Но имаше друго по-важно нѣщо. Ние, Петковъ и азъ, толкова разбихахме, че трѣбва независимо отъ всѣкакви наши лични съображения да се измѣни законътъ и да се измѣни по този начинъ, щото си давахме оставката. Никога г. проф. Шишмановъ не е казалъ: „Вие ако измѣните закона, азъ ще си дамъ оставката“ — и азъ съмъ противъ измѣненieto на закона за чиновницитѣ, ама пакъ да си остана министъръ. А ние си давахме оставката: ако не се измѣни законътъ, нѣма да останемъ министри. Кой е дѣйствувалъ съ зла умисль? Кое е ръководящото начало? Ние нито една минута не погледнахме на министерското крѣсло, а онзи гледа само да си остане министъръ. Ние сме дѣйствували съ зла умисль, а г. Шишмановъ е дѣйствувалъ безъ умисль! Нека бѣдемъ откровени, г-да; г. Шишмановъ не е опасенъ; той е добъръ гледакъ отъ онѣзи, които гледатъ злѣ на насъ; може да е партизанска вражда, може да е прѣдрасѣждѣкъ, може утрѣ да се измѣнятъ чувствата и въ нашето лице да гледатъ като на най-добри патриоти тѣзи, които най-злѣ говорятъ за насъ. Политиката е такова нѣщо; не знаемъ утрѣ по какъвъ начинъ ще се обърнатъ събитията, но за всѣки случай сега-засѣга на него се гледа съ помилни очи, отколкото на насъ. Тамъ е тайната, тамъ е разковничето. Колкото за слѣдствената комисия, за нея нѣма никакво оправдание; тя нѣмаше право да работи по чувства.

В. Милевъ: Той е освободенъ съ 7 срѣщу 5 гласа.

Д-ръ Н. Геннадиевъ: Благодаря за свѣдѣнията, които ми дава г. Милевъ. Моля ви се, позволете ми да свърша; приближавамъ къмъ края.

Г. Шишмановъ не е освободенъ само отъ нарушение на конституцията, изрично по отсъствие на зла умисль, ами мѣтчаливо е освободенъ и отъ всички други нарушения, които сѣ приписани на

мене. На мене се приписва, че съм нарушил конституцията, че съм нанесъл голяма щета на държавата, защото съм присъствувал в Министерския съвет, когато се е постановило да се плати обезщетението на Стефана Симеонов и за линията Радомиръ-Кюстендил, макар че не съм присъствувал на всички заседания, а за г. Шинкова нищо не се споменава. Хайде, там не е действувал съумисъл; ами тук, когато се е рѣшавало обезщетението? Ами кой ви каза, че е действувал съумисъл? Когато министърът на общественият сгради представи един доклад за плащане известното обезщетение, каква умисъл може да има министърът на просвѣщенiето? Намира ли се, че е основано на закона, законно ли е — одобрява се, приема се. Но въ смѣщото положение, както на министра на просвѣщенiето, се намира и министърът на търговията и заради него защо се взема друга мѣрка?

Подирѣ, за Университета не повдигате въпросъ. Вие, г. Данаиловъ, ми казахте нѣколко думи и азъ се обѣдахъ да се върна върху този въпросъ, не за да обсъждамъ надълго и нашироко и да ви доказвамъ, че злѣ или добрѣ сме направили. Азъ ви казахъ какво сме направили. Азъ заради този въпросъ дойдохъ до оставка, но ако има отговорностъ нося я, защото отговорността се заличава само тогава, когато излѣза отъ министерството — тъй разбирамъ азъ, че единъ министъръ може да се избави отъ колективната отговорностъ. Обаче, защо не е повдигнатъ въпросътъ за Университета? Защото, споредъ заявляванията на г. Данаиловъ, ако се повдигнешъ този въпросъ, трѣбваше и г. д-ръ Станчевъ да бѣде обвиняемъ, а понеже той не е вписанъ въ числото на обвиняемитѣ, понеже неговото име не личи въ предложението на почитаемия шуменски народенъ представителъ г. Краевъ, затуй не може да се повдига въпросъ за Университета. Това ли е вашиятъ принципъ? Добрѣ ли ви разбрахъ?

Х. Дограмаджиевъ: Така бѣше, така. (Смѣхъ. Движение)

Прѣседателъ: Моля, моля.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Обърнахъ се съ този въпросъ къмъ г. Данаиловъ отъ страхъ да не би да съмъ схваналъ недобрѣ мисълта му. Азъ си спомнямъ, че дѣйствително тъй бѣше; никой не ме опроверга. Това сж думи, а сега да дойда до дѣлата.

Когато се касае за мене, вие повдигате въпроси, въ които има замѣсени министри, които не личатъ въ предложението на г. Краева. По смѣтките на Братя Симеонови е присъствувалъ и д-ръ Стайковъ, но за него не повдигате обвинение, защото не личи въ предложението на г. Краева; не повдигате въпросъ и за Университета, за да не закачите и д-ръ Станчева. Тогава защо повдигате другия въпросъ за мене? Къдѣ е логиката? Вие се извинявате съ това, че за г. д-ръ Станчева, като не фигурира въ предложението на г. Краева, не може тукъ да става въпросъ. Сега, вѣрно ли е, че грозно прѣстѣпление е да се нарушава конституцията; вѣрно ли е, че вие се възмущавате, когато по заема отъ 1907 г. сж станали извъндоговорни задължения, че се купуватъ оръдия за 25 милиона лева; вѣрно ли е всичко това? Заслужава ли да се разбѣ кариерата на хората, които сж извършили тѣзи нѣща, да се влечатъ тукъ, въ Народното събрание, да ги пращате въ сѣдилището, да ги изложите на политическо прѣстѣждане, при което, каквото и да бѣде правосъдието, то не може да не бѣде засегнато отъ политиката? Такива ли сж лоши хората? Ако всичко това е така, тогава и д-ръ Станчевъ е като насъ — защо не внесохте предложението и за него? Кой ви

прѣчеше въ момента, когато вие, слѣдствената властъ, видѣхте, че и отъ него е извършено такова позорно дѣло, да внесете предложението допълнително? Или, най-послѣ, този човѣкъ прѣдставлява България прѣдъ френската република; ако е толкова лошъ човѣкъ, уволнихте ли го? Не. Вие мислите, че той може съ достоинство да прѣдставлява България; слѣдователно, вие мислите, че всички тия обвинения, сж обвинения грозни, защото се касаятъ за борба между партизани и партизани. Но щомъ единъ човѣкъ е отдалеченъ, щомъ се намира въ Парижъ, щомъ не е въ тази отровна атмосфера, въ която ние се въртимъ отъ толкозъ врѣме насамъ, неговитѣ дѣяния не сж толкова прѣстѣпни.

П. Паскалевъ: Този мотивъ може да е личенъ само на г. Данаиловъ, не е мотивъ на комисията. Мотивътъ на комисията е, не защото д-ръ Станчевъ не може да бѣде привлеченъ като обвиняемъ, а защото съвсѣмъ не може да има обвинение по работитѣ на Университета.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Благодаря Ви, г. Паскалевъ, за поправките, които направихте. Азъ не бѣхъ чулъ вашитѣ мотиви, а чухъ това, което каза г. Данаиловъ, и нему отговарямъ. Ако е тъй, г-да, нека погледнемъ трѣзвено на въпроса. Вие ме обвинявате, законътъ ме задължава да говоря за мене си, толкова часове вие говорите за мене, и естествено съ мене си ще свърша.

Вие — анонимно казвамъ — слѣдствената комисия ме обвинява, че съмъ нарушил конституцията. Доказахъ ви, че за дребни административни нередности не можете да ме теглите подъ сѣдъ. Че съмъ нарушилъ законитѣ, закона за отчетността, и че Смѣтната палата била противъ мене. Азъ ви четохъ и напредъ постановленията на Смѣтната палата, които укоряватъ по сѣщия начинъ почитаемия министъръ на вътрѣшнитѣ работи, г. министъръ-президента и г. военния министъръ. Смѣтнитѣ палати въ всички държави понѣкога ще бѣдатъ несласли съ администрацията. Това значи, че единъ отъ двамата, или Смѣтната палата, или министърътъ криво тълкуватъ закона, но това не значи, че министърътъ върши беззаконие. Но за да можете да дадете нѣкаква правдоподобностъ въ своитѣ обвинения казвате: „Генадиевъ систематически е нарушавалъ законитѣ; той е управлявалъ своето министерство — погледнете на Дирекцията на статистиката — безъ да защита законитѣ“. Когато единъ човѣкъ сѣднѣ на министерското крѣсло и иска въ всичкитѣ си дѣйствия да се ръководи отъ една воля, която е противна на закона, не той да се подчинява на закона, а законътъ да се подчинява нему, не законътъ да му заповѣдва, а той да заповѣдва на всички, то е вече систематическо отрицание на силата на закона, нарушена е конституцията, нарушенъ е чл. 43. Мислите ли, докъдѣ може да отиде вашето сжждение? Азъ управлявахъ четири години Министерството на търговията и земледѣлието и нѣколко мѣсеца Министерството на правосъдието. Докато управлявахъ послѣдното министерство, вие сте свидѣтели и знаете какви закони прокарахъ азъ, отъ които нѣкои сж лично отъ мене изработени; законътъ за условното освобождаване и законътъ за работенето на затворницитѣ сж мои лични дѣла. Вие сте свидѣтели, че въ това врѣме направихъ известни назначения; за нещастие, направихъ и уволнения и, може-би, заради едно отъ тѣзи уволнения сега не особено добрѣ се гледа въ слѣдствената комисия на мене; но вие сте свидѣтели, че ни единъ отъ хората, които азъ повишихъ, не е такъвъ сѣдия, който не заслужава да бѣде повишенъ. Този ли е министърътъ, който не защита законитѣ? Азъ управлявахъ четири години Министерството на търговията и земледѣлието и не оставихъ клонъ непожтнатъ; борихъ се най-напредъ,

за да възстановя правото на министъра; подиръ туй, за да въведе реформитъ, изучахъ ги, положилъ съмъ трудъ и мога да твърдя, че съмъ управлявалъ съ умъние. Нѣма област по земеделското стопанство, която да не е засегната отъ мене и въ която да не съмъ направилъ опитъ или нѣкакво нововъведение. Вземете цѣлото министерство; въ туй министерство нѣма само статистика; въ туй министерство има и земеделіе, и земеделски училища, и скотовъдство, и конезаводи, и земеделски разсадници, и мини, и кариери, и минерални бани, и мината „Перникъ“, и Държавната печатница, и Статистиката. Единъ министъръ, който върши беззакония, ще ги върши навредъ; на-ли толкова време административната анкета дири и съвършено основателно? Азъ нѣма, освѣнъ да я похваля и да ѝ благодаря. Намѣри ли тоничко нѣщо въ минното отдѣление? Не. Въ отдѣлението на земеделіето? Не. По разсадницитъ? Не; при всичко че имаше една проза отъ нѣкой си недозрѣлъ чиновникъ, който по едно време се върше въ анкетната комисија, нищо не се намѣри. Въ земеделските училища? Нищо. Въ мината Перникъ? Нищо. Въ минералнитъ бани? Нищо. Кѣдъ намиратъ? Намиратъ нѣкои нѣща, които вие мислите и за които можете да мислите, че сте прави и които съставляватъ нарушение на нѣкой правилникъ. Какво показва туй? Това показва, че начело на минното отдѣление е стоялъ човѣкъ прѣдпазливъ и разбранъ, че начело на земеделіето е стоялъ човѣкъ прѣдпазливъ и разбранъ; не министърътъ е, който е направилъ грѣшка, ако такава има, ами това зависи отъ подвѣдомствения му чиновникъ. Ако азъ съмъ таквъ човѣкъ, който не зачита законитъ, тази моя прѣстѣпна воля ще бѣде въ всички отдѣления на Министерството на земеделіето; но ако тя въ всички отдѣления липсва, а се намира само въ едно — и Вие сте първиятъ, г. Данаиловъ, който говорите, че началникътъ на това отдѣление най-малко си е разбиралъ работата и недобросъвестно си е изпълнявалъ работата — то защо мене намиратъ, че азъ съмъ човѣкътъ, който систематически съмъ прокарвалъ нарушенията на законитъ?

Ето защо и туй прѣдположение само по себе си пада. Вникнете въ смисъла на конституцията. Министритъ не се сѣдятъ за това, защото сѣ наши противници. Хора не се унищожаватъ, защото трѣбвало вѣчно само нѣкои хора да държатъ властѣта и да стѣрчатъ като диреци. Министритъ се сѣдятъ отъ държавния сѣдъ въ строго опрѣдѣлени случаи: когато е нарушилъ конституцията и когато е причинилъ врѣда за своя лична облага, не за частна. А че се касае за лична облага свидѣтелствува още и фактътъ, че въ измѣненията за конституцията се прѣдвиждаше да има измѣнение, а именно да се каже ясно, че нарочно е опетилъ държавата въ свои лична облага, да е взелъ рушветъ, да е направилъ нѣкоя пакостъ — за такива позорни дѣлания, прѣстѣпления политически и прѣстѣпления отъ общъ характеръ. А за такива прѣстѣпления тукъ не може да става и дума. Тогава, какво ще остане? Ще остане вѣрно твърдението на одного отъ г. г. народнитъ прѣдставители отъ болшинството, който въ разговоръ съ единъ мой приятель е казалъ: „Виждамъ какво е. На Геннадиева кабахатя е, че стои начело“. Азъ не допускамъ, че може едно Народно събрание да се увлѣче по такива едни мотиви и да ходи да дава подъ сѣдъ хората; азъ не допускамъ, че вие, г. г. народни прѣдставители, ще дадете ухо на тия чувства. Азъ не тълкувамъ думитъ на тоя човѣкъ, който е мой личенъ приятель, въ лошъ смисълъ, а ги тълкувамъ въ истинския имъ смисълъ — „говори се много за тоя човѣкъ, защото е начело“. Може да се говори много по улицата, въ вѣстникитъ, но вие тукъ ще се произнесете като сѣдии, и когато имате прѣдъ себе си човѣка, който не е нарушилъ консти-

туцията и който не е нанесълъ щета на държавата за лична облага — прѣстѣпление, прѣдвидѣно въ чл. 155 отъ конституцията, вашиятъ пѣтъ е начертанъ. Не допускамъ нито на минута, че вие, безъ сериозно основание, безъ да се замислите за своята отговорност и за бѣдѣщето на тая страна, ще вземете да унищожавате хората по вражда или защото сѣ ваши политически противници. Това нѣщо не е достойно за политическиятъ тѣла. То е позорно и за една партия. Едно време, когато въ 1900 г. дойде на власт покойниятъ Каравеловъ, извърши се събитие, което се очакваше. До него моментъ, въ слѣдствие на тревожнитъ събития отъ 1886 до 1894 г., имаше партии, които бѣха извънъ законитъ. Такива бѣха каравеловата и цанковата партии. Въ него моментъ за пръвъ пѣтъ въ царствуването на днешния царъ разби се ледътъ и държавата влѣзе въ нормалния си пѣтъ. Имаше много хора, които казваха: „Каравеловъ е замѣсенъ въ толкова тревожни събития: билъ е на два пѣти министъръ-президентъ, билъ е регентъ, прѣслѣдванъ въ революционни времена и хвърлянъ въ затвора — сега ще отмъщава“. На никого Каравеловъ не отмѣсти. Това създаде честѣта и кредита на вашата партия. Това е капиталътъ, съ който вие се ползвате. Желаете ли да унищожите този капиталъ — прѣслѣдвайте незаконно!

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: На основание чл. чл. 3 и 7 отъ закона за сѣдене на министритъ ще ви се прочетатъ обясненията, които бившиятъ министъръ г. Иванъ Халачовъ праща писмено въ Събранието. Моля г. секретаря да ги прочете.

Секретаръ Т. Икономовъ: (Чете)

„До Господина Прѣдседателя на Народното събрание.

„Обяснения

отъ Ивана Халачовъ, бившъ министъръ на общественитъ сгради, пѣтищата и съобщенията.

„Моля Ви, Господине Прѣдседателю, да разпоредите да се прочетатъ прѣдъ Народното събрание обясненията ми, които слѣдватъ, а Народното събрание моля да ги има прѣдъ видъ, и тѣхъ и по-раншитъ ми писмени обяснения, когато ще взема рѣшение по доклада на парламентарната слѣдствена комисија.

„1. По § 16 отъ доклада.

„Слѣдствената комисија иска да се възведе обвинение противъ мене, че за лична облага съмъ заподвѣдалъ да се спре работата по контрактното трасе Девня—Добричъ и да се почне по вариантата Девня—Куртъ-дере.

„Съображенията, които съмъ ималъ като министъръ, изложихъ въ първитъ си обяснения.

„На доводитъ на слѣдствената комисија въразвамъ:

„Моитъ дѣйствия не сѣ дали и не могатъ да дадатъ, отъ юридическо гледище, никаква възможностъ на прѣдприемача да претендира за врѣди и загуби. Тия мои дѣйствия сѣ въ границата на поемнитъ условия и на закона. Да се поддържа противното е голѣма юридическа грѣшка, която, макаръ че изхожда отъ слѣдствената комисија, не е отъ естество да създаде права въ полза на прѣдприятието и да ошети държавата.

„Вънъ отъ всѣко съмнѣние е, че прѣдполагаемитъ претенции на прѣдприятието сѣ неприемливи отъ гледището на чл. 3 на поемнитъ условия, кѣдѣто се прекарва принципътъ на компенсация. Слѣдствената комисија върши нова юридическа грѣшка.

„Като е тѣй, не може да се приеме, че съмъ изложилъ държавата да отговаря за врѣди и загуби.

„Свършено голословно комисията твърди, че моето поведение се явява съмнително; още по-малко то може да изглежда подозрително, а най-малко въ висша степен подозрително. Тия изречения не могат намъри оправданието си въ заключенията на слѣдствената комисия.

„Взгледитъ на моя прѣдшественникъ не сж задължителни и за мене и чрѣзъ своето различие въ това отношение азъ проявлявамъ една инициатива, а това съставлява дългъ на единъ министъръ. Независимо отъ това, станалото измѣнение е било по желанието на Министерския съвѣтъ, който ми възложи да изуча въпроса и то се извърши по негово рѣшение. Съ своята резолюция азъ не съмъ призналъ никакви рекламации на прѣдприятието и никакви права тя не създава за него.

„Не е забранено на прѣдприемача лично да се отнася до министра. 10-дневниятъ срокъ, поставенъ отъ прѣдприемача, не може да бѣде фаталенъ, защото не е срокъ по закона, а срокъ, който единъ контрагентъ прѣдоставя, свършено произволно, на своя контрагентъ. Изтичането на 10-дневния срокъ не може по никакъвъ начинъ да даде основание на единъ граждански искъ на прѣдприятието противъ държавата, защото то е добило сжщата варианта, която само е прѣдложило и защото нѣма никакво материялно измѣнение въ неговитъ искания. По тол въпросъ консултирахъ на врѣмето и тогавашния министъръ г. Апостоловъ и останахме съгласни, че врѣди за държавата нѣма.

„Не е писмото на прѣдприемача, което може да създаде права за него и заради това неупоменането му въ доклада ми до Министерския съвѣтъ нѣма никакво значение за юридическия отношения между държавата и прѣдприятието.

„Противно на юридическия принципи комисията приема, че моя отговоръ до прѣдприятието е далъ основание на послѣдното да рекламира за врѣди и загуби.

„Свършено голословно комисията приема, че въ мойтъ дѣйстви се крие зълъ умыслъ, още повече, когато тия мои дѣствия съставляватъ мой служебенъ дългъ и още повече, когато тѣ сж принесли само полза на държавата.

„А най-голословно е твърдението на комисията, че съмъ прѣслѣдвалъ користни цѣли, безъ да е въ положение да ги посочи.

„2. По § 17 отъ доклада.

„Слѣдствената комисия иска да се възведе обвинение противъ мене, че за лична облага и въ ущърбъ на държавата съмъ дѣйствувалъ да се възложи върху фирмата Грове инсталирането на централното водно отопление въ двореца.

„Обясненията ми по тоя обвинителенъ пунктъ се съдържа въ първото ми заявление.

„Добавямъ:

„Слѣдствената комисия намира за възможно да поддържа, че има основания да презюмира щета на държавата за лична облага на самия министъръ. Да се иска върху презумция да се гради обвинение, това значи да отиваме противъ очевидността. Презюмира се и по закона, и по съвѣсти, и по общо човѣшко разбиране противното на онова, което презюмира комисията. Единъ юристъ най-малко отъ всѣки другъ би слѣдвало да приеме подобна презумция.

„Безъ поводъ и основание се наниса името на държавния глава въ единъ споръ между противници. Слѣдствената комисия въ своитъ разсуждения по тоя въпросъ не трѣбваше да губи изъ прѣдъ видъ обстоятелството, че радиатуритъ на Грове сж одобрени стъ интендантството на двореца много порано — на 24 ноемврий 1907 г. — съ специално за това писмо под № 784, приложено тукъ.

„3. По § 18 отъ доклада.

„Слѣдствената комисия иска да се възведе обвинение противъ менъ, че за лична облага съмъ опростилъ на С. Наумова глоба 16.908 л.

„Обяснихъ се достатъчно по тоя въпросъ въ първото си заявление.

„Възразявамъ:

„Комисията фактически грѣши. Не се касае за отмиъняването на една резолюция на моя прѣдшественникъ, а за нейното тълкуване и изпълнение. Не съмъ отмиънилъ резолюцията на моя прѣдшественникъ, покойниятъ Д. Петковъ, нѣщо, което, впрочемъ, бихъ билъ властенъ да направя, както бихъ могълъ да отмиъня една глоба, която самъ съмъ наложилъ, ами просто съмъ направилъ изпълнима резолюцията на Петкова: той приема, че не трѣбва изцѣло да се опрости глобата, безъ да е опрѣдѣлилъ размѣра, азъ опрѣдѣлихъ размѣра. А щомъ мога да опростя $\frac{3}{4}$ или 99% отъ глобата, мога да опростя и цѣлата глоба.

„Комисията е счела за полезно да изнамѣри, че г. Наумовъ, редакторъ на „Вечерна поща“, билъ мой близкъ приятель и че вѣстникътъ му билъ мой партиенъ вѣстникъ. Комисията е открила нѣща, които менъ сж неизвѣстни, които, при все това, не могатъ да мотивиратъ заключението, че съмъ искалъ да облагодѣтелствувамъ близкъ свой човѣкъ и да имамъ користна цѣль. Заключениеето на комисията е свършено голословно.

„4. По § 19 отъ доклада.

„Слѣдствената комисия иска да се възведе обвинение противъ мене за нарушение заблѣжката къмъ чл. 20 отъ закона за благоустройството на населенитъ мѣста, съ цѣль за лична облага, задѣто, въпрѣки несъгласието на софийския кметъ, съмъ позволилъ на софийския жителъ Рафаель Израелъ Леви да устрои фабриката си въ града.

„Заключението на комисията почива на погрѣшно възприети факти и на прѣдположения, които нищо не оправдава.

„Фабриката е била построена по-рано по силата на надлежно разрѣшение, възъ основа на планъ, утвърденъ отъ Софийското общинско управление. Касаело се е да се монтира тая фабрика, нѣщо, което кметътъ не е допускалъ, нѣщо, което азъ разрѣшихъ, и то врѣменно, за единъ периодъ отъ 3 години, споредъ прецеденти въ министерството и въ общинското управление.

„Комисията счита, че съмъ нарушилъ закона за това, защото кметътъ билъ на друго мнѣние и намира, че съмъ ималъ лични облаги, защото съмъ билъ облагодѣтелствувалъ свои близки приятели. Мнѣние мѣродавно по въпроса е онова, което е основано на закона. Ако едно мое рѣшение е незаконно, такова ще бѣде и когато кметътъ е съгласенъ съ него. Отъ гледна точка на закона моето рѣшение е правилно. Впрочемъ, комисията не се е постарала да го обори.

„Прѣдъ мене сж ходатайствували по различни искания и мои приятели, и мои противници. Удовлетворявалъ съмъ противници, когато сж били прави въ исканията си. Отказвалъ съмъ да удовлетвори свои приятели, когато съмъ считалъ исканията имъ неправилни. Въ служебния си дългъ на министъръ никога не съмъ бивалъ обладаванъ отъ пристрастие.

„Въ случай, съ който се е занимала комисията, се е застъпилъ прѣдъ мене единъ софийски адвокатъ. Удовлетворилъ съмъ го само възъ основа на закона. Какви сж отношенията на адвоката къмъ клиента му, не съмъ се интересувалъ да зная. Погрѣшно е и отъ юридическа гледна точка, и отъ гледна точка на здравъ разсудкъ, да се презюмира прѣстъпността на единъ актъ.

„5. По § 20 отъ доклада.

„Слѣдственната комисиия иска да се възведе обвинение противъ менъ, че по търга, произведенъ въ 1907 г. за доставката на драга, съмъ нанесълъ щета на държавата за лична облага, като съмъ възложилъ търга на фирмата В. Конрадъ.

„Възражявамъ:

„Доставката съмъ възложилъ на казаната фирма въз основа на техническо заключение на инженера Морфовъ, искано отъ директора на постройките на желѣзницитъ и пристанищата, Сарафова, който бѣше счелъ себе си не компетентенъ да се произнесе и намѣри за такъвъ Морфова.

„Комисиията намира основание за силно позрѣние въ поведението ми съ въз основа на презумция противъ менъ. Трѣбва да заявя на Народното събрание, че слѣдственната комисиия не ме е изслушвала по това обвинение, нито ми го е прѣдъявявала. Въ нейния докладъ не е упоменато на какво се тя сила, обаче докладчикътъ въ Народното събрание е съобщилъ нѣкакви показания на търновския адвокатъ Ст. Бурмовъ въ смисълъ, че той послѣдниятъ въ Юнионъ клубъ чулъ отъ устата на единъ виденъ чужденецъ, че съмъ билъ „пипналъ“ 50.000 л. Кой е този виденъ чужденецъ, който е водилъ такъвъ разговоръ съ Бурмова, не е извѣстно нито на комисиията, нито менъ. Дълбоко съмъ убѣденъ, че единъ културенъ чужденецъ не е въ положение да нанесе на единъ български министъръ клевета отъ тоя родъ, освѣнъ ако той е нѣкой комисионеръ и не пробира сръдствата, за да си докара материални облаги. Г. Бурмовъ би услужилъ на истината, ако посочеше името на видния чужденецъ, за да бѣде възможна проверката на неговитъ думи. Той, обаче, лансира едно обвинение противъ единъ свой политически противникъ въ най-неопредѣлена форма. Отъ така прѣдаденитъ думи не може да се вадятъ доказателства за виновността на единъ министъръ, защото съ такива доказателства не би останало въ България министъръ, който да не бѣде сѣденъ и осѣденъ.

„Дѣйствителността, обаче, на казаното отъ Бурмова, съпоставено съ фактитъ, се опровергава, защото нѣма резонъ фирмата Конрадъ да дава 50.000 л., когато произведениятъ търгъ е въ нейна полза и когато въщи лица по материята се произнасятъ въ нейна полза. Колкото до сериозността на тоя свидетелъ, достатъчно е да се припомнимъ, колко некрасиво окачестви сериозността на тоя свидетелъ покойниятъ Каравеловъ въ 1902 г. въ едно отъ засѣданията на Народното събрание. Съ възмущение отхвърлямъ тая инсинуация по мой адресъ.

„Тия сж, Господине Прѣседателю, обясненията, които, въ допълнение на първитъ, прѣдставямъ на Народното събрание въ отговоръ на заключенията на парламентарната слѣдствена комисиия. Последната безъ всѣкакво законно основание иска да се възведе противъ мене ония обвинения, които тя ми приписва.

„Приложение: Прѣписъ отъ писмо на интелегентството на двораца до Министерството на общественитъ сгради подъ № 784 отъ 24 ноември 1907 г.

„София, 10 февруарий 1911 г.

„Съ почитание: И. Халачовъ.“

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Съгласно съ рѣшението на Събранието отъ вчера, ние ще продължимъ засѣданieto. Давамъ единъ часъ за почивка и за вечера.

(Слѣдъ отидхъ)

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: (Звъни)
Засѣданието продължава.
Има думата г. Краевъ.

А. Краевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Ние всинца днесъ цѣль денъ сме засѣдали. Вниманието ни прѣзъ всичкото врѣме, и прѣди, и слѣдъ обѣдъ, е било почти непрѣкъснато въ напрегнато състояние. Още когато се вдигна засѣданieto за отидхъ азъ заявихъ, че просто нервитъ ми сж разстроени и бихъ прѣдпочелъ, ако би било възможно, да ми се дадѣше думата утрѣ, утрѣ да се изкажа. Както разбрахъ, обаче, жѣлае се да се продължи тазивечерното засѣдание, и понеже не ми се ще да прѣреждамъ реда, въпрѣки факта, че мнозина отъ нашитъ другари, записани да говорятъ слѣдъ мене, замолени тѣ първи да взематъ думата, почти всички ми заявиха, че сж въ сжщото положение, еднакво като мене уморени, азъ ще кажа нѣколко думи по въпроса, който ни занимава. Може-би, г. г. народни прѣдставители, щѣхъ съвършено да се откажа отъ думата, ако отначало не бѣше засегната моята личностъ, било отъ страна на г. Мишева, било отъ страна на г. Данаилова.

Д. Мишевъ: Казахъ, че за прѣдложението носите морална отговорностъ.

А. Краевъ: Да.

Д. Драгиевъ: По-високо.

А. Краевъ: Нѣмамъ физически сили, г-да, за да говоря по-високо. Вие си спомняте, г. г. народни прѣдставители, че г. Данаиловъ каза, какво независимо отъ бившитъ министри, които се явиха тукъ да даватъ обяснение, би трѣбвало да бждатъ привлечени подъ отговорностъ и г. д-ръ Станчевъ, и г. Константинъ Панайотовъ, но понеже тѣ не фигуриратъ въ моето прѣдложение, 12-членната парламентарна комисиия не е могла да ги вмѣсти въ своя докладъ. А г. Мишевъ побърза да допълни, че за пропушането на тия двама господа авторътъ на прѣдложението ималъ да носи моралната отговорностъ.

Г. г. народни прѣдставители! Още отъ 1881 г., на млада възраст, азъ съмъ увлѣченъ въ вихъра на политическитъ борби въ България. Билъ съмъ извѣстно врѣме чиновникъ и отъ 1887 г. досега, покрай занятieto за изкарване на насжния хлѣбъ съ честенъ трудъ, винаги съмъ се занимавалъ и съ всички въпроси отъ общественъ характеръ. Никога не съмъ се стѣснявалъ да изказвамъ своитъ мнѣния и своитъ убѣждения и винаги съмъ билъ готовъ да понасямъ надлежната отговорностъ. Бивалъ съмъ затварянъ и интерниранъ, въ извѣстенъ моментъ отдаденъ на военно-полеви сѣдъ, но не дочакахъ — защото скоро се смѣни режимътъ на покойния Стамболовъ — изправянето ми прѣдъ него сѣдъ. Мойтъ духъ никога не бѣ съкрушенъ. Въ дадения случай, съ пълно съзнание на важността, деликатността и голѣмото политическо и историческо значение на въпроса за възбуждане углавно прѣслѣждане противъ нѣкои бивши управници на България, азъ тоже не съмъ отбѣгвалъ отъ отговорността; и сега, когато говоря прѣдъ васъ, и утрѣ, когато ще се явя прѣдъ избирателитъ си, и докато съмъ живъ азъ искамъ контрола на народа, азъ не го отбѣгвамъ. Азъ съмъ готовъ да давамъ отчетъ за своитъ дѣла. И единствената облага, къмъ която съмъ се стремилъ и която очаквамъ дори да остава на наследницитъ си, то е справедливата и безпристрастната опѣнка на моята скромна обществена дѣйностъ. Азъ знаа, че единъ общественъ дѣеъ не винаги чрѣзъ своята дѣйностъ е въ хармония съ прѣодоляющето жѣлание въ даденъ моментъ; азъ знаа, че при нашитъ прави и при нашитъ условия на политическа борба не винаги дори и най-безкористниятъ, най-искрениятъ, най-почтениятъ общественъ дѣятелъ е запазенъ отъ подозрѣние, отъ клеки, отъ неоснователни обвинения, хули и прѣслѣждания. Както досега, така и

въ бждще, ако силитѣ ми позволяватъ да продължавамъ заниманието си съ политиката, това нѣма да ме безпокои; за мене важи съзнанието, собственото съзнание на добросъдѣстно изпълненъ дългъ и споконствието на собствената ми съвестъ.

Г. г. народни прѣдставители! Още прѣзъ лѣтото, когато анкетирвахме управлението на страната за периода 1903—1908 г. — вѣрвамъ, ще си спомнятъ това почтенитѣ ми другари отъ парламентарната изпитателна комисия — азъ възбудихъ въпроса: понеже материалътъ, който ще изнесемъ прѣдъ Народното събрание, е много обширенъ и мъчно би могло народното прѣдставителство да се запознае съ него въ какъо врѣме, не би ли било умѣстно ние помежду си да обсъдимъ, или да натоваримъ нѣкои измежду насъ да формулиратъ извѣстно прѣдложение, да приготвятъ проектъ за прѣдложение. Върази ми се: „Това не влиза въ нашата мисия; ще си дадемъ доклада, народното прѣдставителство ще го изучи и всѣки отъ народнитѣ прѣдставители е свободенъ да вземе инициативата“. Ние бѣхме 15 души. Ще се съгласите, че би било извънредно нескромно отъ моя страна азъ да прѣдѣя претенция между всички останали наши колеги да направя този проектъ. Азъ чакахъ друга инициатива. Мина се извѣстно врѣме, такава инициатива отъ никѣдъ не се появяваше. Въ извѣстенъ моментъ, обаче, привлече се моето и на още четирима наши другари внимание върху нуждата да се занимаемъ съ доклада на изпитателната комисия и да приготвимъ единъ проектъ. Този проектъ се обсъжда; по него станаха интимни разисквания, имахме спорове, кои точки да се вмѣстятъ, кои да бждатъ изоставени, и най-накрая менѣ се падна тежката задача да се явя като вносителъ на прѣдложението. Държа да констатирамъ и подчертавамъ, първо, че азъ никога не прѣдѣвихъ претенция азъ да съмъ автора на прѣдложението, и второ, че азъ никога и прѣдъ никого не прѣдѣвихъ претенция азъ да бжда вносителъ на прѣдложението. Прочее, ако случаятъ ме изтъкна като такъвъ, това се дължи по-скоро на стечението на обстоятелствата, отколкото на нѣкакво тщетствие лично мое.

Г. г. народни прѣдставители! Още въ първата си рѣчь азъ пожелахъ да изтъкна съображенията, по които не бѣха вмѣстени въ прѣдложението извѣстни инкриминирани случаи и бидоха изключени отъ приличане подъ отговорностъ нѣкои отъ бившитѣ министри. Вие, които присъстествувахте тогава тукъ, ще си спомните съ каква жлъчь бидохъ апострофиранъ не само отъ една страна, а отъ нѣколко. Азъ не зная, г. г. народни прѣдставители, да-ли е записано въ дневницитѣ, но до моето ухо достигна единъ апо-строфъ много нелестенъ по мой адресъ, но който много злѣ компрометираше автора му. Азъ още тогава бидохъ до извѣстна степенъ поласканъ отъ изкушението да му отвърна, да си отмъстя на момента съ една бомба, която да го поразии. Обаче, прѣдъ видъ, тържествеността на момента, който прѣкарвахме, азъ прѣдпочетохъ да спазя хладнокръвие, да се дрѣсторя, че не чуохъ, и минахъ по-нататъкъ. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, днесъ слѣдъ тѣзи подмѣтания отъ страна на г. г. Данаилова и Мишева,...

Докладчикъ Г. Данаиловъ: Моля, моля; азъ никакво подмѣтане не съмъ правилъ къмъ Васъ.

А. Краевъ: ... че сферата на дѣйностъ на 12-членната комисия била съзнана поради моето прѣдложение и че, споредъ г. Мишева, което подкрѣпи прѣди малко и г. Милевъ, азъ трѣбвало да нося моралната отговорностъ за това...

В. Милевъ: Да, азъ го поддържамъ напълно, г. Краевъ, и съжалявамъ, че Вие излизате отъ трибуната да се извинявате; вмѣсто да говорите по прѣдмета, отивате да говорите за грѣхове. Азъ се

удивлявамъ като говорите това. Да бѣхъ азъ на Ваше мѣсто, не бихъ стѣпилъ на тази трибуна.

А. Краевъ: Вие трѣбва да мълчите и да пазите приличие.

В. Милевъ: Вие нѣмате понятие отъ приличие.

А. Краевъ: Азъ ли нѣмамъ понятие отъ приличие? Браво!

В. Милевъ: Вие недѣйте ме привиква на приличие.

А. Краевъ: Г. прѣседателю! Азъ Ви моля да бжде въведенъ редъ въ парламента.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Милевъ.

В. Милевъ: (Къмъ г. Краева) Не ме канете на приличие: азъ не желая лекции отъ Васъ.

А. Краевъ: Нека парламентътъ и българското общество бждатъ съдѣи между насъ. Азъ, г. г. народни прѣдставители, вѣрженъ съ конституцията, която изрично казва,...

В. Милевъ: Вие отъ конституцията нѣмате понятие.

А. Краевъ: ... че имамъ право свободно да изказвамъ своето мнѣние въ Народното събрание, прѣсичанъ отъ Васъ, оскърбяванъ отъ Васъ...

В. Милевъ: Вие оскърбявате, прѣди всичко.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Милевъ!

А. Краевъ: Г. Милевъ! Азъ не очаквахъ отъ Васъ подобни виходки.

В. Милевъ: Безъ актьорство!

М. Златановъ: А пъкъ ние не очаквахме отъ Васъ да се отклонявате отъ прѣдмета. Говорете по прѣдмета, защото имаме работа.

А. Краевъ: Азъ пакъ се обръщамъ къмъ г. прѣседателя и го моля да тури въ изправностъ немирнитѣ елементи. (Смѣхъ) Да, да, заслужавате този епитетъ, и докогато не ме оставите да кажа свободно мнѣнието си,...

В. Милевъ: Недѣйте се обръща къмъ мене.

А. Краевъ: Азъ ще поискамъ да ми се донесе една чаша вода; ще си почина; надумайте се вие, и тогава ще продължа рѣчьта си.

Г. Милевъ! Вие сте новакъ въ парламента. Азъ влизамъ въ шести парламентъ, а Вие сте въ първия.

В. Милевъ: Не бихъ прѣклонилъ глава на Васъ.

К. Мирски: Г. Краевъ! Ако позволите, кажете: другитѣ четирима, съ които сте се свѣщавали, одобриха ли Вашето прѣдложение tel-quel?

Х. Дограмаджиевъ: За другитѣ двама кажете.

Д. Мишевъ: Тѣ сж деликатни въпроси. Искамъ думата, г. прѣседателю!

А. Краевъ: Г. г. народни прѣдставители! Още въ началото, прѣди да се внесе тукъ прѣдложението, почна се тълкуване, критикуване, обсъждане, порицание. Въ пресата се прѣснаха всевъзможни слухове, но азъ ще обърна вниманието ви върху слѣдния фактъ. Бѣше внесено прѣдложение отъ мене въ формата, която имаше, кой спъваше г. г. нашитѣ другари, що бѣха на противно отъ моето мнѣние, да

направят допълнително предложение, та да изправят тукъ още десетина души бивши министри, . . .

М. Златановъ: А-а-а! Много е!

А. Краевъ: . . . да инкриминиратъ още десетина, петнадесетъ отъ случитѣ, изтъкнати, изложени въ доклада? Кой ги спъваше?

Д. Мишевъ: Врѣме нѣмаше.

С. Савовъ: Не е вѣрно.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Савовъ, заемете мѣстото си.

А. Краевъ: Това бѣше прѣзъ първитѣ дни на декемврий.

Д. Мишевъ: Три дена прѣди да се закрие сесията.

С. Савовъ: Не е вѣрно.

А. Краевъ: Вие всинца знаехте, че сесията ще се продължи.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля квестора г. Савовъ да земе мѣстото си.

М. Златановъ: Да дойде квесторъ да вразуми квестора г. Савовъ. (Смѣхъ)

С. Савовъ: А-а-а, само ти ще приказвашъ! Ти не можешъ да тероризирашъ хората.

М. Златановъ: Моля, г. прѣседателю, укротете го.

С. Савовъ: Защото не Ви е по волята.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ви моля да слушате оратора.

С. Савовъ: Трѣба да имъ се каже да не прѣсичатъ г. Краева.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Вие сте квесторъ, г. Савовъ, и пръвъ трѣбваше да изпълните искането на г. прѣседателя. Ако не желае да слушате, ще вдигнемъ засѣданието.

А. Краевъ: Г. г. народни прѣдставители! Заявявамъ ви, че искрено скърбя, ако азъ, безъ да желая, станалъ причина на вълнението, което прѣкарахме. Заявявамъ ви, обаче, че нѣмахъ това желание.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Моля, г. Краевъ, стига толкова; минете на прѣдложението.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Оставете историята по това г. Краевъ; минете на прѣдмета.

А. Краевъ: Г. г. народни прѣдставители! Минавамъ на самия прѣдметъ; впрочемъ, азъ не съмъ далекъ отъ прѣдмета — сѣ по него говоря.

Между фактитѣ, изложени въ доклада на изпитателната комисија, два сж отъ политически характеръ — върху това двѣ мнѣния нѣма — суспендирането нѣкой отъ постановленията на закона за чиновницитѣ и закриването на Университета.

По закриването на Университета, докладътъ се намира на стр. 21—28. Макарь въ края, между другитѣ бивши министри, да е споменато и името на г. д-ръ Станчева, въ първата страница, обаче, на тоя докладъ, именно на стр. 21 на общия докладъ, първиятъ стълбецъ отдолу, неговото име не фигурира. Тамъ изрично е казано постановлението какво гласи, и че при държането му сж присѣдствували: Петковъ, министъръ-прѣседателъ и министъръ на вътрѣшнитѣ работи, Паяковъ, министъръ на финанситѣ, Панайодовъ — министъръ на правосъдието, генералъ Савовъ — министъръ на войната, и д-ръ Гена-

диевъ — министъръ на търговията и земледѣлието. Но както и да е, защо сме изоставили този въпросъ? — азъ миналия пътъ обяснихъ и считамъ, г. г. народни прѣдставители, че не е необходимо изново да се повръщаме. Достатъчно ще бжде, обаче, ако ви кажа, че двѣ бѣха мѣродавнитѣ съображения, които продължавамъ да поддържамъ и сега, първо, че чрѣзъ това дѣйствие правителството, което го извърши, повече се изложи и не е имало подбудителни причини, било користолюбиви, било партийни изгоди, и второто съображение, че това дѣйствие, бидейки *par excellence* отъ политически характеръ, добило санкцията на парламента, не би било желателно да се подложи на санкцията на елементи, чужди на практическата политика.

Азъ ви казахъ тогазъ, г. г. народни прѣдставители, че дълго врѣме се колѣбахме и по втория въпросъ, именно, суспендирането на нѣкои членове отъ закона за чиновницитѣ, и бѣше моментъ, когато бѣхме наклонни и него да изоставимъ, но по съображения, които тогава ви изтъкнахъ, а именно, че сѣществувала опасностъ да не би да се остави широко отворена вратата на евентуални подобни дѣйствия въ бждѣще въ смисълъ, че едно правителство може да се счете женирано отъ най-идеалния избирателенъ законъ и, възползувано отъ прецедента, мотивирайки своето дѣйствие чрѣзъ разпоредбата на чл. 47 отъ конституцията, да суспендира този избирателенъ законъ, да възкреси другъ нѣкой, пълненъ съ пороци, изъ архивата, и да произведе най-насилнически избори, заради това вмѣстихме този въпросъ въ доклада. Когато говорихъ по своето прѣдложение, ще си спомните, г. г. народни прѣдставители, че азъ направихъ известна резерва; азъ изтъкнахъ, споредъ моето схващане — а чини ми се това схващане прѣобладава въ цѣлото общество — интимнитѣ мотиви на тогавашното министерство. Очаквахъ да чуя обяснения. Слѣдъ като ги дадохъ първия пътъ, азъ казахъ своето впечатлѣние и своето заключение, пакъ, разбира се, подъ надлежната резерва, прѣдъ видъ на очакваното заключение на 12-членната слѣдствена комисија. Днесъ, слѣдъ като ние изслушахме наново даденитѣ обяснения по поводъ доклада на 12-членната комисија, азъ имамъ право да кажа своето заключение по този въпросъ. Г. г. народни прѣдставители! Прѣди да кажа това си мнѣние — впрочемъ, нѣма нужда да правя тая уговорка — мисльта, която ми хрумна, резервирамъ я да я кажа по-послѣ, но ще дамъ своето заключение.

Г. г. бившитѣ министри аргументиратъ, че страната се е заплашвала отъ външна опасностъ. Отъ даннитѣ, които ни наведоха, азъ добихъ впечатлѣнието, че тази опасностъ дѣйствително е сѣществувала, тя е била сериозна. Вториятъ имъ аргументъ бѣше, че нѣмало възможностъ да се свика Народно събрание или, ако и да би се свикало, поради необходимостта да бжде сезирано съ нуждата да вотира свѣрхсметни кредити въ голѣми размѣри, опасността за държавата би могла да се увеличи, даже ако тѣ биха били сигурни, че ще бждатъ подкрѣпени, макаръ отъ едно враждебно тѣмъ политически настроено болшинство. Вие ще си спомните, че въ Ромъния, когато стана възстанието на селянитѣ, което се потуши съ скорострѣлна артилерия, дойде либералното министерство, и консервативната камара му вотира всички поискани отъ него мѣрки, така щото, не бѣше изключена възможността, ако днесъ привлѣченитѣ подъ отговорностъ бивши министри биха свикали тогавашното Народно събрание и въ тайно засѣдание бѣха му изложили опасността, която е угрозавала страната, да сж имали шансъ да добиятъ вотирането на надлежнитѣ кредити. Както и да е, тѣхното възражение, тѣхното оправдание, тѣхнитѣ аргументи се свеждатъ въ тия двѣ точки. Менъ ми направи впечатлѣние, г. г. народни прѣд-

ставители, и го подчертавамъ, че освѣнъ факта, изтъкнатъ, мисля, отъ г. Генадиева, за нѣкаква разгласа въ Кюстендилско на тайно разпореждане, обявено съ барабанъ, никакъвъ другъ аргументъ не се изтъкна. А най-важното, нито единъ отъ бившитѣ министри не излъже да ни обясни: въ що суспендирането на нѣкои членове отъ закона за чиновниците е способствувало за отстраняване угрозящата отъ страна ни опасностъ. Слѣдователно, моето заключение по този въпросъ е сѣщото, каквото бѣше порано, че суспендирането на нѣкои членове отъ закона за чиновниците е станало не толкова за отразяване, за отблъскване неминуемата, застрашаваща страната опасностъ, колкото по политически съображения — да си настанятъ свои политически сѣмишленици на административнитѣ служби, за да може да се подготви теренътъ да се произведатъ избори, които да докаратъ едно послушно болшинство. По този въпросъ е важно да видимъ, да обсъдимъ и да рѣшимъ: одобрителниятъ вотъ на първото, свикано слѣдъ суспендирането закона за чиновниците, обикновено Народното събрание освобождава ли бившитѣ министри отъ отговорностъ или не. Върху този въпросъ много се говори. Азъ нѣма да се впускамъ въ подробности. Ще привлѣка вниманието ви, прѣди всичко, на двойката министерска отговорностъ, която, както ви е извѣстно, е политическа и углавна, и на мѣрдаването сѣждение на първия държавенъ сѣдъ, напълно въ хармония съ конституционното право, че вотътъ на парламента освобождава министра отъ политическата отговорностъ, и само отъ нея, но този вотъ не може да покрие углавната отговорностъ. Народното събрание е едно отъ върховнитѣ учрѣждения въ страната, то е безотговорно, то е неприкосновено. Като едно одобрение на министерско разпореждане отъ държавния глава не покрива углавната отговорностъ, даже и политическата, на респективния министъръ, еднакво и одобрителниятъ вотъ на парламента, освобождавайки надлежния министъръ само отъ политическата отговорностъ, не покрива углавната му отговорностъ. Разпоредбата на чл. 47 отъ конституцията, споредъ моето разбиране, нѣма такава широко значение, каквото ѝ се придава и въ каквато форма нѣкога се е прилагала. По общо правило, осветено въ чл. 43 отъ конституцията, страната се управлява по дѣйствующитѣ закони; изключение се допушта само за извънредни случаи, изрично прѣдвидѣни въ чл. 47 на конституцията, но изключенията, по общото правило, винаги трѣбва да се тълкуватъ ограничително. Другъ е въпросътъ за разпоредбата на чл. 76. Споредъ моето разбиране, възъ основа на чл. 47 могатъ да се издаватъ наредби, имающи значението на законъ, само ако съществующитѣ закони за дадения моментъ, за дадена обстановка, за дадени условия, за дадени обстоятелства се окажатъ недостатъчни. Че тази ще е била ржководната мисль на учрѣдителния законодатель, азъ вадя аргументъ отъ чл. 48, дѣто е казано: (Чете) „Показанитѣ въ по-горния членъ (47) разпореждания въ никой случай не могатъ да се отнасятъ до нареждане на данъци и държавни берии, които всекога ставатъ съ съгласието на Народното събрание“. Ако бихме приели това широко тълкуване на чл. 47, каквото се дава отъ г. г. бившитѣ министри, тогава не е изключена възможността еднакво широко да се тълкува и разпореждането на чл. 48, че по силата на наредби, издадени възъ основа на чл. 47, не само не могатъ да се създаватъ нови берии, но не може да се увеличатъ размѣрътъ и на създадени, на съществуващи. Е добръ, ако съ врѣмenni наредби, нито нови берии и данъци могатъ да се създаватъ, нито размѣритѣ на съществуващи могатъ да се увеличаватъ, пита се: може ли по чл. 47, който допушта нови наредби, имающи значението на законъ, да се разбира въ смисль, че могатъ да се катурватъ и сѣще-

ствующи закони, да се суспендирватъ, да се отмѣняватъ частично или изцѣло? Азъ така не разбирамъ конституцията. По този поводъ, г. г. народни прѣдставители, въпросътъ е интересенъ и въ друго отношение. Каква е отговорността на министритѣ? Изоставямъ политическата; казахъ и повтарямъ: тя е само прѣдъ парламента; чрѣзъ одобрителния вотъ тя е отразена, покрита, остава углавната. Въ чл. 47 е казано „подъ обща отговорностъ на министритѣ“. Това изражение „обща отговорностъ“ какво значение, каква смисль има? Споредъ моето схващане, тази обща отговорностъ е еднаква като онази, която прѣдъвижда чл. 153 отъ конституцията, а тя, споредъ както имахъ честта да обясня и въ първата си рѣчь, е само политическа, не и углавна. Въ чл. 153 е казано: (Чете) „Министритѣ сѣ отговорни прѣдъ княза и Народното събрание съвкупно за всичкитѣ общи мѣрки, които тѣ взематъ и лично всеки единъ за всичко, което той е извършилъ по управлението на повѣрената му частъ“. Думата съвкупно има смисль на френската дума *solidairement* — солидарно. Текстътъ на чл. 153 отъ нашата конституция е почти еднакъвъ съ текста на чл. 6 отъ френския конституционенъ законъ отъ 25 февруарий 1875 г. Но единъ отъ най-новитѣ и най-блѣжититѣ автори по конституционно право, Есменъ, коментирайки този текстъ на френската конституция, изрично казва, че тази отговорностъ е политическа, и само такава, но не и углавна. Углавно могатъ да отговарятъ министритѣ за подобни мѣрки, за наредби, каквито прѣдъвижда чл. 47, само въ смисль на наказателния законъ — като съучастници. Извѣстно ви е, че съучастницитѣ, споредъ чл. 51 отъ нашия наказателенъ законъ, се дѣлятъ на три вида: непосредствени извършители на прѣстѣпното дѣяние, подбудители и помагачи. За да има съучастие, обаче, въ която и да е отъ тия форми, въ който и да е отъ тия три вида, необходимо е, както казахъ, и въ по-първата си рѣчь, знанието, съгласието, желанието да се извърши прѣстѣпно дѣяние. По съображения, които тогава изтъкнахъ прѣдъ васъ, и върху които не желая да се повръщамъ, азъ считамъ, че ония отъ членоветѣ на Министерския съвѣтъ, които прѣзъ 1903 г. сѣ рѣшили да се суспендиратъ извѣстни членове отъ закона за чиновницитѣ, щото не сѣ могли да очакватъ партийни изгоди отъ тази чисто партизанска мѣрка, мъчно могатъ да бждатъ отговорни углавно. Не зная, дали вие, г. г. народни прѣдставители, обрнате внимание върху това обстоятелство, но менъ ми направи впечатление, че въ първитѣ си обяснения, запасниятъ генералъ г. Савовъ даже не се спире на тази точка. Вчера, когато давахъ тукъ обяснения, той ви обясни, той ви обади, какво е било неговото поведение по въпроса — какъ съвършено малко го е интересувала тази работа. Е добръ, азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че, както г. д-ръ Иванъ Шипмановъ, еднакво и г. Михаилъ Савовъ, като членове на оня кабинетъ, като, дотогава, неактивни сѣмишленици на народно-либералната партия, не сѣ могли да иматъ еднакви съображения съ ония, които сѣ могли да ржководятъ шефа на кабинета г. Рачо Петровъ и неговитѣ другари, членове на народно-либералната партия, г. Генадиевъ и другитѣ, които днесъ не сѣ налице.

По всички тия съображения, г. г. народни прѣдставители, азъ заявявамъ, че макаръ да внесохъ прѣдложение за прѣслѣждането и на г. д-ръ Шипманова по тази точка, и на г. Михаилъ Савовъ, разбира се, едновременно на г. г. Рача Петровъ и Никола Генадиевъ, прѣдъ видъ разясненията, които станаха, прѣдъ видъ обясненията, които чухме, поставяйки се мислено въ положението, въ което сѣ се намирали тѣ тогава, азъ не съзирамъ въ тѣхъ, за оня моментъ, този прѣстѣпенъ умыслъ, това съучастничество отъ гледна точка на наказателния законъ и, слѣдова-

телно, мога смѣло да ви заявя, заявявамъ смѣло прѣдъ цѣлия български народъ, че азъ ще гласувамъ за освобождението по тази точка на г. Шишманова и г. Савова.

Не мога, обаче, да направя същото относително г. г. Рача Петровъ и Никола Геннадиевъ, понеже считамъ, че тѣ по този въпросъ сж се сходяли въ побужденията си и въ прѣслѣдваемата цѣль.

Ще ми позволите, г. г. народни прѣдставители, да кажа една дума по обясненията, които ни даде г. Рача Петровъ. Азъ и въ втората си рѣчь миналия пътъ казахъ, и сега ще го повторя, ликвидацията на спрѣнатата постройка на желѣзницата Радомиръ—Кюстендилъ—турската граница е трѣбвало да стане възъ основа на рѣшението, взето отъ Х-то обикновено Народно събрание, въ което изрично е цитиранъ чл. 59 отъ тогава дѣйствующия законъ за публичнитѣ търгове. Присъствувалъ ли е г. Рача Петровъ или не въ Министерския съвѣтъ тогава, когато се е взело рѣшението да се плати на дружеството, въ което той е ималъ участие, по постройката на тази линия, едно обезщетение отъ 6% върху форфетерната сума или сумата 748.500 л., прѣдъ видъ на факта, че г. Рача Петровъ е билъ тогава шефъ на този кабинетъ, отъ една страна, и отъ друга, че той е знаелъ, че Министерскиятъ съвѣтъ е обещавалъ този въпросъ, и отъ трета, че той се е възползувалъ отъ това рѣшение, за мене отговорността на г. Рача Петровъ е несъмнителна. Самъ г. Рача Петровъ, въ първитѣ си обяснения, когато дойде да се разглежда този въпросъ, заяви: „Азъ прѣдупрѣдихъ своитѣ другари: нѣмамъ голѣмъ интересъ, каквото щете рѣшение дайте, но прѣдупрѣждавамъ ви: не дѣйте прѣдвѣжда и лихва на сумата, която бихте опрѣдѣлили и си излѣзохъ“. Азъ казахъ и тогава, ще кажа и сега, това е равносилно да кажа: вие ще ми приготвите единъ разкошенъ обѣдъ, прѣдварително благодаря, съгласенъ съмъ да го получа, но нѣма да претендирамъ обезщетение за затруднението на жѣбитѣ си. Но г. Рача Петровъ, обещавайки въпроса, се слага на одобрителното рѣшение на Народното събрание, изтъква, че сж ставали разисквания по това рѣшение на Министерския съвѣтъ, че Събранието го е одобрило. Пита се: този одобрителенъ вотъ е ли отъ естество да отрази отговорността? На този въпросъ азъ по съвѣстъ отговарямъ отрицателно. Народното събрание, какъто и да му е съставътъ, безразлично, винаги е при моралната презумция, че изпълнителната властъ дѣйствува въ рамкитѣ на закона, въ рамкитѣ на рѣшенията на камарата, въ рамкитѣ на справедливостта и морала. Когато се е прѣдложило на XIII-то обикновено Народно събрание да вотира кредитъ отъ 15 милиона и толкова, въ който сж се включвали 748.500 л., не му е било обяснено, че това е една особена графикация, която се дава на заинтересованото дружество по усмотрѣнието на Министерския съвѣтъ, въпрѣки рѣшението на Х-то обикновено Народно събрание, въпрѣки разпоредбата на чл. 59 отъ закона за публичнитѣ търгове. Ако бѣше така постѣлено, и ако XIII-то обикновено Народно събрание бѣ направило *causae commune* съ Министерския съвѣтъ по този въпросъ, тогава е друга работата: при такива условия вотиранъ кредитътъ, платени паритѣ, приемамъ, че отговорността на Министерския съвѣтъ е покрита. Но докато не е установено да сж дадени освѣтления въ тази смисълъ, докато не е установено, че XIII-то обикновено Народно събрание е разбирало, че ще се плати сумата 748.500 л., въпрѣки чл. 59 отъ закона за публичнитѣ търгове и въпрѣки рѣшението на Х-то обикновено Народно събрание, азъ считамъ, че отговорността е открита.

Г. г. народни прѣдставители! Отъ сжщото естество сж съображенията, които служатъ за основание на моето убѣждение за отговорността на г. д-ръ Гудева, бившъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи, по въпроса за безотчетния фондъ. Тѣ сж именно слѣд-

нитѣ. Г. Гудевъ аргументира: „Тури се на мое разположение извѣстенъ фондъ, азъ бѣхъ длъженъ да го оправдая прѣдъ Министерския съвѣтъ; другъ нѣма право да ми иска смѣтка. Установява се, дѣйствително, че частъ отъ този фондъ азъ съмъ внесълъ на свое име и съмъ го употребилъ за свои частни нужди. Но доказано ли е, че е пострадала държавната нужда за удовлетворението на която е билъ поставенъ на мое разположение този фондъ? Защо да не допуснете, че азъ съмъ своитѣ частни срѣдства съмъ задоволявалъ тия нужди?“ Другъ щѣше да бѣде въпросътъ, ако г. д-ръ Гудевъ бѣ прѣдставилъ доказателство, че той е билъ притежателъ на равна или почти на такава еднаква сума, независимо отъ онази, употребена за частнитѣ му нужди, и че той, свѣрхъ обикновенитѣ разходи, е употребявалъ и извънредни суми за задоволяване на извънреднитѣ държавни нужди.

Д-ръ П. Гудевъ: Г. Краевъ! Съмнѣвате ли се, че бихъ могълъ да прѣдставя подобни доказателства.

А. Краевъ: Прѣдставете ги и тогава ще има значение. Обаче, г. Гудевъ, въ убѣждението на хората е, че вие до момента, когато станяхте министъръ-прѣседателъ и министъръ на вътрѣшнитѣ работи не сте могли да разполагате съ такова грамадно състояние.

Минавамъ на друга точка — оправданието на този разходъ прѣдъ Министерския съвѣтъ. Г. Гудевъ казва: „Другъ нѣма право да ми дири смѣтка“. Това не е сериозенъ аргументъ. Така не би могълъ да аргументира единъ отчетникъ, който, за да оправдае повѣренитѣ му по служба суми, би прѣдставилъ фалшиви смѣтки или фалшиви документи, и би казалъ: „Смѣтката ми е намѣрена редовна отъ началството, отъ Върховната смѣтна палата, азъ съмъ освободенъ като отчетникъ, нѣмате право вече да ме безпокоите“. Но ако се открие, че той е прѣдставилъ за оправдание единъ документъ, издаденъ за разходи, не за означената цѣль, мислите ли сериозно, че той не може да бѣде прѣслѣдванъ? Напр., прѣдстави оправдателенъ документъ за 1.000 л., ужъ употребени за канцеларски потрѣби, а въ сжщностъ, вмѣсто канцеларски потрѣби, билъ получилъ нѣкакви мобили за въ кѣщата си. Той пада подъ двойна отговорностъ: първо, че е злоупотребилъ сумата, второ, че си е послужилъ за оправданието ѝ съ фалшивъ документъ. Положението на г. д-ръ Гудева е почти еднакво. Ако той не е прѣдставилъ фалшивъ документъ, на довѣрие е оправдалъ суми прѣдъ колежитѣ си въ Министерския съвѣтъ, тогава той е двойно виновенъ, първо, за злоупотребление на суми, и второ, за въвеждане въ заблуждение, за злоупотребление съ довѣрието на своитѣ колеги — втората е, разбира се, чисто морална отговорностъ. И така, докато стои откритъ фактътъ, че суми, произхождащи отъ държавни фондове, турени на разпореждане на г. Гудева, не сж били употребявани отъ него за държавни нужди, а за лична полза, безъ да диримъ, има ли нарушение на нѣкой законъ или не, прѣстѣплението по чл. 155 отъ конституцията е налице, защото тамъ е казано, че подлежи на углавна отговорностъ всѣки министъръ, който опети държавата за лична полза, причини на държавата щета за лична полза; тамъ сж прѣдвидѣни четири вида прѣстѣпления: за измѣна на отечеството или на княза, второ, за нарушение на конституцията, трето за прѣдательство, и четвърто, за нѣкаква врѣда, причинена на княжеството за лична полза.

Г. г. народни прѣдставители! Г. д-ръ Геннадиевъ бѣше много обстоенъ въ своитѣ обяснения, както порано, така и сега. Той се помѣчи да прѣдстави едва ли не въ карикатурна форма нѣкой отъ обвиненията. Едно, обаче, г. Геннадиевъ не можа да постигне: да създаде у слушателитѣ си, у насъ, у народното прѣдставителство убѣждението, че въ нѣкой отъ

визираних случаи, особено концесиите, той дѣйствително е дѣйствувалъ добросъвестно, безкористно.

Колкото се отнася до г. Савова, той бѣше тоже остоенъ, много краснорѣчивъ, въ извѣстни моменти дори и убѣдителенъ, и моето впечатление е, че има точки, върху които съществува подозрѣние, но по които г. Савовъ мѣчно би могълъ да бѣде обвиненъ. Азъ въ подробности не ще влизамъ. Отъ друга страна, за мене не подлежи на никакво съмнѣние, че обстоятелствата, при които е билъ принуденъ да дѣйствува г. Савовъ, прѣзъ 1903 г. особено, сж били дѣйствително отъ извънредно деликатно естество. Но фактътъ, че неговата дѣйностъ продължава да си павлича подозрѣние и прѣзъ послѣдующитѣ години, че тя и тогава не е била винаги въ рамкитѣ на законитѣ, че и слѣдъ това, чрѣзъ неправомерна дѣйностъ, сж причинени щети на държавата, съпоставенъ съ друго едно обстоятелство, върху което дѣйствително нѣма положителни доказателства, но за което не е изключена вѣроятността да бѣдатъ въ послѣдствие събрани такива, ме докарва до убѣждението, колкото, иначе, и да е тягостно за г. Савова и за мене, който зачитамъ неговитѣ военни способности, да не го считамъ оправданъ и освободенъ отъ отговорностъ.

Колкото се отнася до г. Халачова, така сжщо считамъ, че неговата отговорностъ е открита, и че, както съ първитѣ, еднакво и съ вторитѣ си обяснения, той не можа да обори смѣстующитѣ срѣщу него подозрѣния.

Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ тѣзи нѣколко думи, азъ бихъ могълъ да напусна трибуната, но ще ми позволите да кажа, че азъ искрено скърбя, задѣто въ нашето общество, пълно съ слухове, не се намѣриха достатъчно смѣли, да не кажа доблестни, хора, които да занесатъ всичко, което имъ е извѣстно отъ прѣстѣпната дѣйностъ, развизана прѣзъ врѣмето на анкетираното управление. Оправданието, което нѣкои търсятъ въ чл. 146 отъ наказателния законъ, който прѣдвижда наказание за подкупъ, нѣма сериозно значение, и азъ съжалявамъ, че у насъ не се прави различие между подкупъ, даванъ на чиновникъ или на държавенъ служителъ, за да наруши дълга си, да прѣстѣпи закона, и подкупъ, който се дава по необходимостъ, за да бѣде извършена една работа по служба. Чл. 146 прѣдвижда наказание за случаитѣ отъ първата категория, а за случаитѣ отъ втората категория нѣма наказание за она, който е поставенъ въ необходимостта да даде, за да добие туй, което, по закона, му се слѣдва. Наказание съществува, обаче, но за длъжностни лица, и то по чл. 428 отъ наказателния законъ.

Би било желателно, нашата преса да се заинтересува за този въпросъ и да разгрѣби *urbi et orbi* различieto, което съществува между двата случая. Чл. чл. 146 и 428 отъ наказателния законъ и коментаритѣ въ първия томъ отъ ръководството на Никова по наказателния законъ, по тия два текста, желателно би било едва-ли не въ всѣки брой на издаванитѣ се въ София вѣстници да се печататъ; само тогава ще бѣдемъ въ състояние да очакваме хвърлянето на пълна свѣтлина върху миналитѣ тъмни, подозрителни, прѣстѣпни сдѣлки. Дотогава опасно е да не би да продължава царството само на мълвата, на подозрѣнията, на обвиненiята, които прѣдъ държавния съдъ биха могли да не намѣрятъ желаната, необходимата санкция.

Прѣседателствуещъ Н. Гимиджийски: Има думата г. д-ръ Александъръ Гиргиновъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Позвовете и на мене, като членъ на парламентарната слѣдствена комисиия, да дамъ нѣкои освѣтления върху нашия докладъ по нѣкои отъ обвиненията, цитирани въ него. Тукъ отъ нѣколко дена се разисква по разни въпроси: единъ отъ тѣхъ за-

сѣгатъ нашия докладъ, други сж повече диверсия на упоменатитѣ въ доклада обвинения. Слѣдъ като изслушахме г. г. бившитѣ министри, на мене, като прѣвъ, който говори слѣдъ тѣхъ, като членъ на слѣдствената комисиия, се падна случая да заявя прѣдъ народното прѣдставителство, въ допълнение на онова, което каза нашиятъ прѣдседателъ, че въ всичката си работа ние сме се ръководили всекога само отъ добросъвестността, отъ лоялността и никога не сме искали да изнесемъ прѣдъ народното прѣдставителство докладъ, въ който да се крие обвинение, скроено по партизански схващания или съ нечисти побуждения. Ето защо; позволете ми, още отъ самото начало на моята рѣчь, да отблъсна всичкитѣ онѣзи подозрѣния, които, прѣко или косвено, се отпавиха спрѣмо слѣдствената комисиия, защото тия подозрѣния сж съвсѣмъ неумѣстни и се опровергаватъ изцѣло отъ нашата работа.

Нашата комисиия, избрана отъ народното прѣдставителство, отъ Народното събрание, имаше за цѣль да почне едно парламентарно слѣдствие, по рода си, може-би, различно отъ слѣдствието на обикновенитѣ сѣдилища. Ние можехме да възприемемъ процедурата на обикновенитѣ сѣдебни слѣдователи, които си служатъ съ различни срѣдства и начини за разслѣждане. Но ние това не сторихме. Напротивъ, за да бѣдемъ добросъвестни, да бѣдемъ лоялни, да дадемъ възможностъ на бившитѣ министри, обвинявани тукъ, прѣдъ Народното събрание, да се защитятъ, както тѣ намиратъ за най-добъръ, ние смекчихме правилата на обикновеното слѣдствие и, като направихме нѣкои отклонения отъ това послѣдното, дадохме имъ възможностъ да се ползватъ отъ работи, отъ които, въ сжщностъ, по силата на закона, нѣматъ право да се ползватъ. За уяснение на тази мисль, азъ ще цитирамъ нѣколко случая.

По силата на закона ние не бѣхме задължени не прѣмѣнно да разпитаемъ г. г. обвиняемитѣ бивши министри, и никакво тълкуване не може да докара никого до мисльта, че има такова задължение по законъ за насъ, членоветѣ на слѣдствената комисиия. Обаче, въпрѣки че такова задължение по законъ не съществува, комисиията счете за своя длъжностъ да изслуша бившитѣ министри, за да се даде на дѣлото на българския парламентъ повече правдивостъ. Ние искаме да се освѣтимъ всестранно, та и народното прѣдставителство да не бѣде въ невѣдѣние, когато ще дава своя вотъ.

Сжщо, по силата на закона, бившитѣ министри нѣматъ право да искатъ отъ слѣдствената комисиия, щото тя не прѣмѣнно да призове и разпита тѣхни свидѣтели. Въпрѣки това, обаче, ние се постарахме да призовемъ и разпитаемъ свидѣлитѣ, които тѣ ни посочиха, дотолкова, доколкото ни позволяваше врѣмето. Защото всички ще признаятъ, че ние въ разстояние на единъ мѣсець работни дни, не можехме да викаме всички свидѣтели, които биха имали значение по дѣлото. Ето защо, отъ нашия докладъ ще видите, че по много афери — нека ми бѣде простена тая дума въ случая — ние, може да се каже, не сме правили абсолютно никакви разслѣдвания, затова, защото по силата на врѣмето, съ което разполагахме, трѣбваше да се ограничимъ, защото, ако не бѣхме се ограничили, ние рискувахме да не завършимъ нашата работа и по тоя начинъ да понесемъ една отговорностъ прѣдъ българския парламентъ, спрѣмо която отговорностъ никой не би могълъ и не би му било простено да се извинява. Ние бѣхме даже дотолкова добросъвестни въ нашитѣ разпитвания на г. г. обвиняемитѣ, че даже ги увѣдомявахме за събранитѣ доказателства, за много отъ събранитѣ факти. Така, когато ги викахме прѣдъ насъ и ги молѣхме, ако желаятъ, да дадатъ своитѣ освѣтления, прѣдъ да дадатъ своя отговоръ по единъ поставенъ въпросъ, ние имъ казвахме: „Г. бивши министри, нека Ви кажемъ какви показания има депозирани прѣдъ насъ, за да ги имате прѣдъ видъ и слѣдъ това да си

дадете вашия отговор.“ И азъ съжалявамъ, че нѣма г. Генадиева тукъ, за да засвидѣтелствува това, защото на него именно най-много това нѣщо ние сме правили. А трѣбва ли да спомена и обстоятелството, че ние бѣхме снизходителни въ голѣма степенъ: ние, като слѣдствена комисија, не прѣдприехме никакви прѣтърсвания, никакви изземвания. Ето защо менѣ ми бѣше чудно днесъ, задѣто нѣкои отъ г. г. бившитѣ министри се опитаха да изнесатъ въ Народното събрание обвинение срѣщу слѣдствената комисија, че тя била недобросовѣстна, че тя искала да прѣтупа работата, че тя била едностранчива, че тя само обвинявала, безъ обаче да бѣде лоялна, безъ да иска да провѣрва всичко онова, което би било въ полза на обвиняемитѣ.

Вѣрно е, че по извѣстни афери, изнесени като пови въ нашия докладъ, ние не можахме да разпитаме г. г. бившитѣ министри. По аферата за конетѣ, напр., ние не можахме да разпитаме г. генералъ Савова, макаръ че имавме голѣмо желание да го разпитаме. Ето какъ стана това. Когато на втория денъ отъ разпита, късно вечерта, къмъ 8½ ч., г. Савовъ получи отъ насъ въпросъ: „Г. генерале, можете ли ни каза нѣщо по доставкитѣ на коне прѣзъ 1903, 1904, 1905 г.“, г. генералътъ заяви, че той би желалъ да отговори на въпроситѣ, свързани съ доставкитѣ на коне, слѣдъ като пручи прѣпискитѣ. Ние, разбира се, трѣбваше да изпълнимъ неговото желание и се съгласихме веднага. Обаче самъ г. генералътъ още сѣщата вечеръ даде единъ показанія, които сѣ много характерни, които, обаче, ние не записахме въ протокола, защото разчитаме, че ще го разпитваме повторно по сѣщия въпросъ. Отговорътъ, който г. генералътъ ни даде по доставкитѣ на коне, бѣше слѣдниятъ: „Азъ само едно мога да ви кажа тази вечеръ — имаше много подрядчици, правѣха се търгове, явиха се много хора, всички малонаддаваха, конкурираха се по начинъ, който прѣчеше за правилното произвеждане на търговетѣ; само това мога да ви кажа“. И дѣйствително, този, който е прочелъ нашия докладъ, ще е видѣлъ, че е имало такива малонаддавания отъ подрядчицитѣ, които сѣ опорочвали самитѣ търгове. Ние тогава му зададохме слѣдующия вторъ въпросъ пакъ по доставката на коне: „Г. генерале, не сте ли Вие съ нѣкакво свое дѣйствие поощрявали подобни малонаддавания, подобни опорочвания на търговетѣ за тия доставки на коне нѣма ли отъ Васъ извършени дѣйствия, които именно да сѣ поощрявали подобна една практика между подрядчицитѣ, между доставчицитѣ?“ Той се позамисли малко и отговори: „Не вѣрвамъ да има“. Ние му казахме: „Проучете дѣлото; струва ни се, като дойдете пакъ въ нашата слѣдствена комисија, Вие не ще можете да опровергавате, че има извършени отъ Ваша страна такива дѣйствия“. По-нататѣкъ не можехме да питаме г. генерала. Той въ разстояние на два дена проучва прѣписката, а въ това врѣме се натрупаха други работи, ние трѣбваше да привършимъ доклада си, и счетохме, че разслѣдванията, които ние бѣхме направили по доставкитѣ на коне, сѣ отъ такова естество, што то тѣ могатъ и трѣбва да бѣдатъ изнесени направо въ парламента. А г. генералътъ, бившиятъ воененъ министъръ, мислѣхме ние, ще може да направи своитѣ възражения тукъ, ще има възможностъ да опровергава това, което е въ нашия докладъ. Сега пъкъ моето убѣждение е, че е нещастно онова, което той каза тукъ по въпроса за доставкитѣ на коне, именно възражението му, какво резултатътъ на слѣдствието би билъ другъ, ако биха били разпитани тѣзи и тѣзи лица, негови подчинени служачи въ Военното министерство; струва ми се, че каквито и показания да дадатъ тия лица, поменати отъ бившия воененъ министъръ, не ще може да се опровергае онова, което е депозирано въ дѣлото на слѣдствената комисија. По този въпросъ

азъ ще се повърна по-нататѣкъ и ще се постарая да покажа, доколко дѣйствиата на бившия воененъ министъръ по военнитѣ доставки сѣ били правилни и доколко въобще прѣдполагаемитѣ показания на неговитѣ подчинени биха могли да парализиратъ заключеніята и свѣдѣнията на слѣдствената комисија.

Що се отнася до г. Генадиева, той дѣйствително посочи свои свѣдѣтели. Когато биде разпитанъ, г. Генадиевъ се позова на двѣ-три лица и ни ги посочи за установяване на работи, които въ сѣщностъ, така да се каже, нѣмаха прѣко значение за нашето дѣло, за нашия докладъ; защото той ни посочи на македонски дѣйци, отъ които ние щѣли сме да бѣдемъ освѣтлени, какво е било политическото положение прѣзъ лѣтото или, по-право, прѣзъ пролѣтътъ на 1903 г. Ние не можехме да разпитаме сѣщо и тия лица, защото се натрупа много материялъ; ние не можехме да направимъ това, защото — всѣки трѣбва да признае — за да се призватъ всички възможни свѣдѣтели и да се разпитатъ по всичкитѣ обстоятелства, изисква се врѣме, изисква се трудъ, изисква се работа, а пъкъ врѣмето бѣше много малко. Г. Генадиевъ държа у себе си три дена протокола на слѣдствената комисија неподписанъ и неповърнатъ. Непосрѣдствено слѣдъ разпита, още сѣщата вечеръ, протоколътъ бѣ изготвенъ отъ слѣдствената комисија и му се даде само да го прѣгледа и слѣдъ това да го подпише. Г. Генадиевъ три дена задържа този протоколъ у себе си. Два пѣти ние пращаме да го искаме съ напомняване да го подпише, ако иска да не го подписва, обаче трѣбва да ни го повърне, защото това е единъ официаленъ документъ. Слѣдъ три дена г. Генадиевъ дойде въ комисијата и поиска, между другото, да бѣдатъ разпитани извѣстни личности, които — отъ неговитѣ думи разбрахме — се намирали въ София: извѣстни лица отъ Бургазъ се бѣха събрали въ столицата. Ние, които не знаехме, че тия личности сѣ въ София, не можехме въ случая друго да прѣдположимъ, освѣнъ че тѣ сѣ въ сношение съ него, което впрочемъ и той самъ признава. Всѣко едно слѣдствено дѣло се води при извѣстни условия; правило е въ всички държави и за всички слѣдствия, че додѣто едно слѣдствие не се закрѣгли, на обвиняемия не трѣбва да се дава възможностъ да влияе съ нищо върху него. Обаче бившитѣ министри още въ срѣдата на нашето слѣдствие почнаха да улавятъ нишкитѣ на слѣдствието и естествено бѣха въ положение да парализиратъ много наши дѣйствия. Въ такова положение поне азъ, по моето схващане, счетохъ, че се намира слѣдствената комисија, когато слѣдъ три дена г. Генадиевъ дойде да посочва лица, които, не знай какъ — по единъ случаенъ начинъ ли, или като сѣ били извикани — се намѣриха тукъ, въ София, за да искатъ да депозиратъ своитѣ показания. Даже адвокатътъ Рухчевъ, който, разпитанъ на два пѣти отъ окръжния управителъ въ Бургазъ, не е искалъ да даде своитѣ показания, защото нѣкаква професионална тайна му забранявала засега да даде своитѣ показания, като при това, обаче, не е искалъ да каже за какво се отнася тази професионална тайна, този адвокатъ неочаквано се намѣри въ София и настояваше да бѣде разпитанъ, а това и г. Генадиевъ искаше. Ние не можехме да го разпитаме; по мое схващане, не сме сгрѣшили. Най-сетнѣ, г. Рухчевъ, безъ нѣкой отъ наша страна да го прѣдизвика, ни изпрати своитѣ писмени обяснения, завѣрени чрѣзъ софийския нотариусъ.

Тѣзи бѣха обясненията, които искахъ да дамъ на почитаемото народно прѣдставителство, за да се освѣтли по въпроса, доколко парламентарната слѣдствена комисија е била добросовѣстна, когато е извършвала своята работа. Слѣдователно, да се мисли тукъ, че има нѣкаква недобросовѣстностъ, е нѣщо повече отъ неумѣстно.

Г. г. народни прѣдставители! Въ нашия докладъ има възведени два вида обвинения противъ г. г. бивши министри: едни обвинения се отнасятъ до прѣстѣпления „нарушение на конституцията“, други обвинения сѣ за „нанасяне врѣда на държавата за лична полза“. Отъ всички г. г. бивши министри, днесъ тукъ заподозрѣни, само г. д-ръ Гудевъ се обвинява по една видъ прѣстѣпление, именно само за нанасяне врѣда на държавата за лична полза, а всички останали се обвиняватъ, освѣнъ по това прѣстѣпление, още и за нарушение на конституцията.

Азъ ще почна съ послѣдния видъ прѣстѣпления, прѣдвидѣни въ чл. 155 отъ нашата конституция, именно съ „нарушение на конституцията“. Какво означава прѣстѣплението „нарушение на конституцията“, тукъ, въ нашия парламентъ, сѣ се изказали разни, и то често най-противоположни, възгледи. Едни считатъ, че прѣстѣплението нарушение на конституцията не може да бѣде изразено и въ нарушение на обикновенитѣ закони; а други, въ което число съмъ и азъ, считаме, че нарушението на конституцията, така както то е прѣдвидѣно въ чл. 155 на нашата конституция, въ повечето случаи не е нѣкое друго прѣстѣпление, освѣнъ нарушение на законитѣ. Нарушението на конституцията е нарушение на нормитѣ, установени въ конституцията, и понеже въ нашата конституция има чл. 43, който казва, че българската държава се управлява съобразно съ законитѣ, азъ считамъ, че този въпросъ у насъ не може да бѣде споренъ, че прѣстѣплението нарушение на законитѣ е същевременно, съгласно чл. 43 отъ конституцията, и нарушение на конституцията. Ако въ нашата конституция нѣмаше чл. 43, можеше да споримъ, дали дѣйствително нарушението на обикновенитѣ закони, и то на кои именно обикновени закони, може да е и нарушение на конституцията, чрѣзъ нарушението на кои обикновени закони ние да нарушаваме и конституцията; но безъ генерално постановление въ конституцията, изразено въ чл. 43, че нашата държава се управлява съгласно законитѣ, ние мѣчно бихме могли тогава да квалифицираме всѣко нарушение на законитѣ като нарушение на конституцията. И за да докажа моята теза, че нарушението на законитѣ е нарушение на конституцията, освѣнъ съ нашето законодателство, азъ мога да си послужа и съ теорията, и съ чуждитѣ конституции; и позволете ми на тази тема да ви занимамъ нѣколко минути.

Има споръ, дали единъ министъръ трѣбва да отговаря за опрѣдѣлени прѣстѣпления или неговата отговорностъ ще трѣбва да се генерализира — безъ да се прѣдвиждатъ опрѣдѣлени дѣяния, той при все това пакъ да бѣде отговоренъ прѣдъ държавния съдъ. Има системи на министерска отговорностъ, споредъ които министърътъ е отговоренъ, безъ да е нарушилъ даже нѣкой законъ, а е отговоренъ и за лошото управление. Такава една система е английската и тя е прокарана и въ други европейски конституции. Има, обаче, друга една система, възприета отъ много конституции, въ това число и отъ българската, споредъ която система единъ министъръ може да бѣде тегленъ подъ отговорностъ само тогава, когато той извърши опрѣдѣлено дѣяние, което е квалифицирано като прѣстѣпление: за лошо управление не може да има углавна министерска отговорностъ; лошото управление, което не се проявява, не се възвежда въ едно прѣстѣпно дѣяние, не може да повлѣче слѣдъ себе си углавна министерска отговорностъ.

Азъ ще ви цитирамъ конституциитѣ на нѣкои държави, въ които изрично е казано, че нарушението на законитѣ е нарушение на конституцията и че за нарушение на обикновени закони има министерска отговорностъ. На основание на едно нарушение на закона, министритѣ се теглятъ подъ съдъ въ слѣд-

нитѣ държави: Бавария, съгласно закона отъ 4 юний 1848 г. — това е конституционниятъ законъ на Бавария — чл. 7; Саксония — § 45; ...

Х. Дограмаджиевъ: Четете ги, моля.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Нѣма защо; то е изрично казано.

А. Енимовъ: Хубаво е да ги цитирате.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Азъ мога да ви ги посоча, и това ще направя. — ... Хесенъ — § 1; Саксенъ-Ваймаръ — § 48; Саксенъ-Алтенбургъ — §§ 36 и 37; австрийската конституция изрично постановява, че всички министри отговарятъ не само за нарушение на конституцията въ тѣсна смисълъ на думата, но същевременно и за нарушение на законитѣ; въ Унгария сѣщо, съгласно конституцията, министритѣ отговарятъ прѣдъ държавния съдъ и за нарушение на законитѣ. Ще ви посоча същевременно и държави, които иматъ конституции, споредъ които конституции министритѣ отговарятъ не само за нарушение на законитѣ, а отговарятъ и за лошо управление, а това понятие — лошо управление — заключава въ себе си разни видове прѣстѣпления: и конституционни, и прѣстѣпления извършени спрѣмо обикновенитѣ закони. Такива именно държави, въ които министритѣ отговарятъ и за лошо управление, за врѣдоносни дѣяния, и за прѣстѣпни дѣяния, сѣ, напр., Англия, Франция, Пиведия, Норвегия. Вие виждате, слѣдователно, че тезата, че министритѣ отговарятъ за нарушенията на законитѣ, е легнала въ по-голѣмата частъ отъ европейскитѣ конституции, и то въ най-важнитѣ конституции.

Д. Каранешевъ: Г. Гиргиновъ! Цитирайте нѣкои случаи, за да се увѣри г. Дограмаджиевъ, защото той изказа такова желание.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Ще цитирамъ по-нататѣкъ. Безспорно е, г. г. народни прѣдставители, че има автори, които не сѣ желали това разширение на министерската отговорностъ, и сѣ искали да ограничатъ министерската отговорностъ само върху нарушение на конституцията въ тѣсна смисълъ на думата. Единъ отъ тѣзи автори, нека ми бѣде позволено да го цитирамъ — той има голѣмо име, и въ България го знаятъ — е Робертъ фонъ Мольтъ; той е противъ разширението на министерската отговорностъ и върху нарушението на законитѣ. Но интересни сѣ съображенията, по които тѣзи автори не искатъ да се разшири така министерската отговорностъ: тѣ считатъ, че ако министритѣ почнатъ да отговарятъ и за нарушение на законитѣ, то тогава конституцията щѣла да изгуби своето значение, ще бѣде омаловажена, и, слѣдователно, това не било въ интереса на конституционния режимъ. Обаче самитѣ тѣзи автори, противъ мнѣнието на които сѣ повечето видни конституционалисти, признаватъ, че особеното положение на министра е такова, щото той въ сѣщностъ може да наруши законитѣ и може да бѣде отговоренъ заради тия закононарушения. Слѣдователно, неоспоримо положение е, че въпросътъ, дали единъ министъръ е отговоренъ за нарушението на законитѣ, е въпросъ, който трѣбва да се разрѣши възъ основа на положителното, дѣйствующето законодателство. Отъ друга страна, има и автори, които, макаръ и да сѣ противни на възгледа, че министерската отговорностъ може да бѣде обоснована и върху нарушението на законитѣ, приематъ същевременно, че съ нарушението единъ обикновенъ законъ, който, така да се каже, хармонира съ нѣкой отъ конституционнитѣ принципи, се нарушава и конституцията. Значи, ако това е така, при наличността на нашия чл. 43 не може да има абсолютно никакво съмнѣние, че нарушението на зако-

Вторият вид прѣстѣпление е ошетяване държавата за лична полза. Това прѣстѣпление не е току-така самобитно, нито пъкъ трѣбва да бѣде такова за българския парламентъ: формулировката на това прѣстѣпление може да се обясни исторически; могатъ да се прослѣдятъ пжтищата, по които това прѣстѣпление е дошло въ нашата конституция. И ако вземете да прослѣдите историята на въпроса за министерската отговорностъ, ще видите, че редакцията на това прѣстѣпление е плодъ на едно историческо развитие, на стремлението, да се ограничатъ размѣритѣ на она принципъ, за който прѣди малко говорихъ — че министритѣ отговарятъ и за лошо управление, за управление врѣдносно за държавата, управление, съ което се наанася врѣда на държавата. Това е въ сѣщность прѣстѣпление, което цѣль въкъсъ се е носило отъ конституция въ конституция, и, по образеца на сръбската конституция, то у насъ е получило една особена физиономия съ прибавения къмъ края парсажъ „за лична полза“. Ето защо и азъ съмъ паразитинъ на онази идея, че първиятъ нашъ държавенъ съдъ неправилно е изтъкувалъ понятието на прѣстѣплението „накръняване интереситѣ на държавата за лична полза“, защото това прѣстѣпление, прослѣдено исторически, прослѣдено въ неговото появяване, въ неговото развитие, не може да бѣде такова, каквото ние го виждаме нарисувано въ приездата на държавния съдъ. Азъ и сега твърдя, че личната полза не може да бѣде полза за този, който дѣйствува. Личната полза въ случая, както и туку отъ много по-мѣрдовано мѣсто се каза, е въ противорѣсъ на обществената полза, и тамъ, където държавнитѣ интереси сж пострадали се огледъ за принасяне облаги на частни лица, има вече извършено прѣстѣпление. Обаче държавниятъ съдъ прие другъ възгледъ — че има лична полза само тогавъ, когато самъ дѣйствующиятъ министъръ е извлѣкълъ лично за себе си полза — единъ възгледъ, по което схващане, неправиленъ, така да се каже неисторически, който стои въ противорѣчие съ потребето на това прѣстѣпление, но който се поддържа отъ държавния съдъ и може-би ще се поддържа отъ бѣдѣщия държавенъ съдъ, ако има

(Вдигнато въ 12 ч. полунощъ)

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.